

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SON DÖNEM ÇAĞATAY TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ
“BEHRĀM VE GÜLENDĀM” MESNEVİSİ
(İNCELEME-METİN)

Dildora MUMİNOVA
2501221563

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mustafa BALCI

İSTANBUL 2025

ÖZ
SON DÖNEM ÇAĞATAY TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ
BEHRÂM VE GÜLENDÂM” MESNEVİSİ
(İNCELEME-METİN)
DİLDORA MUMİNOVA

Son dönem Çağatay türkçesiyle yazılmış olan “Behrâm ve Gülendâm” adlı bu eser, Özbekistan’ın Taşkent şehrinde yer alan Özbekistan İlimler Akademisi Ebu Reyhan El Biruni Şarkşinaslık Enstitüsü Yazma Eserler Kütüphanesinde saklanmaktadır. Mesnevinin müellifi, Saykalî mahlası ile tanınan Sabır Saykali'dir. Eser arap harflarıyla nestâlik yazısında yazılmıştır. Her sayfa iki sütünden oluşmaktadır. Metin başta çağatayca olmak üzere arapça ve farsça ile zengin sözcüğüne sahiptir.

Bu çalışma *Giriş* ve *Sonuç* hariç üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde eserin müellifi Saykalî'nin hayatı, edebî kişiliği ve yaşadığı dönemin siyasî, sosyal ve kültürel bağlamda incelenmiştir. Bunu yanı sıra mesnevinin konusu, muhtevâsı da ele alınmıştır. İkinci bölümde eserin transkripsiyonlu metni ortaya konularak dil özellikleri bakımından incelemesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise mesnevinin transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

Bu tez çalışmasında “*Behrâm ve Gülendâm*” adlı mesnevinin Türkiye’de tanınması, Türk ve Özbek edebiyatlarının kaynak metni olarak araştırmacıların istifadesine sunulması, hem de Türk edebiyatı Çağatay sahası araştırmalarına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler. Sabır Saykali, “Behrâm ve Gülendâm”, Son Dönem Çağatay Türkçesi, Mesnevi, Türk ve Özbek Edebiyatı

ABSTRACT

The work titled Behrām and Gülendām, written in Late Chagatai Turkish, is a mathnawi dating to the 18th century. It is preserved in the Manuscript Library of the Abu Rayhan al-Biruni Institute of Oriental Studies, affiliated with the Academy of Sciences of Uzbekistan and located in Tashkent. The author of the mathnawi is Sabir Saykalī, known by the pen name Saykalī. The manuscript is written in Arabic script using the nasta‘līq style. Each page consists of two columns. The text possesses a rich vocabulary, predominantly in Chagatai Turkish, with notable influences from Arabic and Persian.

This study is composed of three main chapters, in addition to the Introduction and Conclusion. The first chapter explores the life of the author Saykalī, his literary identity, and the political, social, and cultural context of the period in which he lived. Furthermore, the subject and content of the mathnawī are also examined. The second chapter presents the transcribed version of the text and analyzes its linguistic features. The third chapter provides the complete transcription of the mathnawī.

The primary aim of this thesis is to introduce the mathnawī Behrām and Gülendām to the academic community in Türkiye, to present it as a source text for both Turkish and Uzbek literary studies, and to contribute to the field of Chagatai Turkish literature.

Keywords: Sabir Saykalī, Behrām and Gülendām, Late Chagatai Turkish, Mathnawi, Turkish and Uzbek literatures

ÖN SÖZ

Hikaye ve halk destanları arasında her zaman aşk konulu destanlar, mesneviler halkın ilgisini çekerek önemli yere sahip olmuştur. Her dönemin kendine özgü yazılmış aşk konulu eserleri vardır. Ferhad ve Şirin, Leyli ve Mecnun, Atabek ve Gümüş gibi daha niceleri...

Birçok şair ve yazarlar tarafından ele alınan, Klasik edebiyatın önemli eserlerinden olan “Behrām ve Gülendām” eseri de aşk, kahramanlık ve insani değerlerin ustalıkla yazılmış önemli eserlerden biridir. Biz de bu tez çalışmasında bu önemli eserin incelemesini yaparak, Türk dünyasına kazandırmak istedik. Bu bağlamda, Türk dünyası için ortak bir kültürel miras olan bu eserin incelenmesi, dil birliğinin ve kültürel bağların güçlenmesine hizmet edecektir. Ayrıca transkripsiyonlu çeviri yazı çalışması ile eserin geniş bir akademik kitleye ulaşması ve sonraki araştırmalara kaynak teşkil etmesi amaçlanmıştır.

Tez konusunu seçmemde yardımcı olan, tez süreci boyunca bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, sabır ve gayretle çalışmama sebep olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Balcı’ya, hoşgörüsü ve sabrıyla çalışmamın her aşamasında yardımlarını benden esirgemeyen, değerli zamanını ayırarak öneri ve bilgilerini benimle paylaşan, çalışmamaya katkı sağlayan Öğr. Gör. Dr. Mamura Mamatkulova’ya, metinde yazı, imlâ ve okunamayan harfların, doğru okunmasında öneri ve görüşlerini benimle paylaşan, bu hususta bana yol gösteren Hattat Abdullah Gün’e çok teşekkür ederim. Bunun yanı sıra, bilgi ve görüşleriyle bana rehberlik eden, karşılaştığım her türlü zorluklarda yanımda olan, madî ve manevî desteklerini, ilgisi ve yardımlarını hiç bir zaman esirgemeyen, her konuda bilgilerinden istifade ettiğim çok kıymetli abim Osman Mesten’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bu süreçte beni yalnız bırakmayan, her zaman sevgisiyle yanımda olan kıymetli annem Difuza Muminova’ya, madî ve manevî destekte bulunan abim İkrımjon Kuldoshov’a, tez yazma sürecinin her aşamasında sabır ve sevgisiyle bana eşlik eden bütün aile üyelerime teşekkürlerimi borç bilirim.

Dildora Muminova

İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
İŞARETLER LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
RESİMLER LİSTESİ.....	x
ÇEVİRİYAZI ALFABESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Klasik sonrası Çağatay Türkçesi ve Orta Asya Hanlıklar	3
döneminde dil, kültür ve etnik yapı.....	3
2. Son dönem Çağatay Türkçesiyle yazılmış “Behrām ve	5
Gülendām” adlı eserin yazarı Sabır Saykalı	5
3. “Behrām ve Gülendām” eserinin mahiyeti.....	9
4. Eserde geçen konu alt başlıkları	13
5. Nüsha Tavsifi	16

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1. Yazım özellikleri.....	17
2.1.1. Metnin genel imlâsı	17
2.1.1.1. Ünlülerin İmlâsı	18
2.1.1.2. Ünsüzlerin İmlâsı	23
2.2. Ses Bilgisi	26

2.2.1.	Ünsüzler	26
2.2.1.1.	Ünsüz Değişmeleri	26
2.2.1.2.	Ünsüz Uyumu	27
2.2.1.3.	İkizleşme	27
2.2.2.	Ünlüler	27
2.2.2.1.	Ünlü Değişmeleri	27
2.3.	Biçim Bilgisi	28
2.3.1.	İsim Çekim Ekleri	28
2.3.1.1.	Çokluk Eki	28
2.3.1.2.	İyelik Ekleri	28
2.3.1.3.	Hâl Ekleri	29
2.3.2.	Zamirler	30
2.3.2.	Fiil Çekim Ekleri	39
2.3.2.1.	Basit Fiil Çekimi	39
2.3.2.1.1.	Tasarlama Kipleri	39
2.3.2.1.1.1.	Emir Eki	39
2.3.2.1.1.2.	Şart Eki	40
2.3.2.1.1.3.	Gereklilik	41
2.3.2.1.2.	Bildirme Kipleri	41
2.3.2.1.2.1.	Görülen Geçmiş Zaman	42
2.3.2.1.2.2.	Gelecek Zaman	44
2.3.2.1.2.3.	Geniş Zaman	45
2.3.2.1.2.4.	Anlatılan Geçmiş Zaman	46
2.3.2.1.2.5.	Şimdiki Zaman	46
2.3.2.2.	Birleşik Çekim	47
2.3.2.2.1.	Hikaye Birleşik Çekimi	47
2.3.2.2.1.1.	Geniş Zamanın Hikayesi	47
2.3.2.2.1.2.	Geçmiş Zaman Hikayesi	47
2.3.2.2.2.	Rivayet ve Şart	48
2.3.2.3.	Fiilimsiler	48

2.3.2.3.1. İsim-Fiil.....	48
2.3.2.3.2. Sıfat-Fiil	49
2.3.2.3.3. Zarf-Fiil	49
2.3.2.4. Düzenli Birleşik Fiiller	51
2.3.2.4.1. İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	51
2.3.2.4.1.1. Yeterlilik Fiili	52
2.3.2.4.1.2. Süreklilik Fiili.....	52
2.3.2.4.1.3. Tezlik bildiren tasvir fiiller.....	53
2.3.2.4.1.4. Yaklaşma	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

SONUÇ.....	185
KAYNAKÇA	187

KISALTMALAR LİSTESİ

a	: Yazma nüshadaki yaprağın ön yüzü
b	: Yazma nüshadaki yaprağın arka yüzü
ET	: Eski Türkçe
s.	: Sayfa
UzMe	: Özbek Ulusal (Millî) Ensiklopedisi
yy	: yüz yıl
A	: /a/ ve /e/ ünlüsü
I	: /ı/ ve /i/ ünlüsü
U	: /u/ ve /ü/ ünlüsü

İŞARETLER LİSTESİ

[]	: Metindeki sayfa numaralarını göstermektedir
()	: Metindeki satır numaralarını göstermektedir
...	: Metindeki okunamayan kelimeleri göstermektedir
<	: Kelimenin geldiği dili gösterir
>	: Değişmiş şekli gösterir

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.....	xi
Tablo 2.....	31
Tablo 3.....	31
Tablo 4.....	32
Tablo 5.....	33
Tablo 6.....	33
Tablo 7.....	33
Tablo 8.....	52
Tablo 9.....	52
Tablo 10.....	53

RESİMLER LİSTESİ

Şekil 1. Buhara Hanlığı.....	4
Şekil 2. Buhara Emirliği coğrafi haritası (1800)	5

ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

Tablo 1

Arap	Latin	Arap	Latin
آ	A, a; Ā, ā	ظ	Z, z
ا	A, a; Ā, ā; E, e	ع	‘
ب	B, b; P, p	غ	Ğ, ğ
ت	T, t	ف	F, f
ث	S, s	ق	K, k
ج	C, c; Ç, ç	ك	K, k
چ	Ç, ç	نگ	ng
ح	H, h	ل	L, l
خ	H, h	م	M, m
د	D, d	ن	N, n
ذ	Z, z	ه	H, h; a, e
ر	R, r	و	V, v; o, ö, u, ü; ū
ز	Z, z	ی	Y, y; I, ı, İ, i, Ī, ī; È, è
ژ	J, j	ء	‘
س	S, s		
ش	Ş, ş		
ص	S, s		
ض	Ž, ž		
ط	T, t		

GİRİŞ

Günümüzde Çağatayca eserler özellikle 17. Yüzyıl ve sonrasında yazılan eserler üzerine yapılan araştırmalar son yıllarda artmış veziyettir. Bu çalışmalar, araştırmalar sayesinde dönemin dil özelliklerine dair daha da kapsamlı incelemeler yapıldığı görülmektedir.

Çağatay yazı dilinin teşekkülünde ve bu dilin gelişmesinde ayrıca edebiyat dili haline gelmesinde başta Nevâî olmak üzere Hüseyin Baykara, Atayî, Ahmedî, Gedaî, Baba Rahim Meşreb, Üveysî, Furkat, Mukimî, Sufî Yâr, Muhammed Rıza Agehî ve Saykalî gibi büyük şahıslar kendi eserleriyle damga vurmuşlardır.

Çağatay edebi dilini Eckmann üç büyük devirlere ayırmış ve Geç dönem Çağatay Türkçesini “Klasik Sonrası Devir” (1600-1921) olarak adlandırmıştır (Eckmann, 1966:10). Bu dönemde yazarı bilinmeyen nice eserler vardır. Her dönemde olduğu gibi Çağatay Türkçesi “Klasik Sonrası Devri” döneminde de önemli yazarlar ve şairler Çağatay edebi dili gelişimine kendi eserleriyle katkıda bulunmuşlardır. Çağataycanın son döneminde yaşamış olan ve önemli eserler bırakan şairlerden biri de Saykalî’dir.

Bu bölümde “Behrām ve Gülendām” adlı eserin içeriğine araştırma amacına, konusuna ve araştırma yöntemine değinilmiştir.

Araştırmanın Konusu

Araştırma Konusu son dönem Çağatay Türkçesiyle yazılmış Behrām ve Gülendām” adlı eserdir. Araştırmamıza konu olan bu metin Özbekistan’ın Taşkent şehrinde yer alan Özbekistan İlimler Akademisi, Ebu Reyhan El-Biruni El Yazmaları Şarkşinaslık Enstitüsü, Yazma Eserler Kütüphanesi kataloğunda 1897 numaralarıyla kayıtlıdır. Çalışmamızın ana hatlarını yazı çevrimi (transkripsiyon) ve dil incelemesi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu tez araştırmasının amacı; “Behrām ve Gülendām” ın metin çevirisi yani transkripsiyonu yapıldıktan sonra dil özelliklerini inceleyerek söz varlığını ortaya

koymaktır. Ayrıca bu araştırma kapsamında eser müellifi Saykalî'nin hayatı hakkında bilgiler sunulması planlanmaktadır. Bununla birlikte eser üzerinde imlâ özelliklerinin incelenmesi, örneklerin nüshadan fotoğraflanarak gösterilmesi amaçlanmıştır.

Metin Kuruluşunda İzlenilen Yöntem

Çalışmamızda Özbekistan'ın Taşkent şehrinde yer alan Özbekistan İlimler Akademisi, Ebu Reyhan El-Biruni El Yazmaları Şarkşinaslık Enstitüsü, Yazma Eserler Kütüphanesi kataloğunda 1897 numarayla kayıtlı sağlam nüsha kullanıldı.

- Metin toplamda yüz altı yapraktan oluşmaktadır. Ancak biz bu çalışmamızda elli yaprak üzerinde incelemelerde bulunduk.
- Metinde yazımı ve anlamı metne uymayan sözcüklerin, metnin anlamına ve metindeki yazıya uygun şekilde tahmini okuması yapıldı ve tahmini okunan sözcükler dipnotta nüshadan fotoğraflanarak gösterildi. Bu sayede okuyucu, sözcüğün nüshadan asıl şeklini görebilecek.
- Metinde okunamayan harfler ve kelimeler ... ile gösterilmiş olup, nüshadaki yazım fotoğraflanarak dipnotta belirtildi.
- Metinde kullanılan [] köşeli parantez, sayfa numaralarını göstermektedir. Bu parantez metinde siyah kalın olarak yazıldı.
- Transkripsiyonlu metin çeviriminde satır numaralarını göstermek için () yay parantez kullanıldı. Metnimizde iki satır aynı numarayla gösterildi. Bu da okuyucunun satırları bulabilmesi için kolaylık sağlamaktadır.
- Metin içerisinde geçen alt başlıklar belirgin olması için siyah kalın(bold) yazılmıştır.

Dil İncelemesi Bölümünde İzlenilen Yöntem

Bu bölümde, Yazım Özellikleri, Ünlülerin Yazımı, Ünsüzlerin Yazımı ve Eklerin Yazımı adlı alt başlıklarda ele alınmıştır. Biçim Bilgisi kısmında kelime türleri çekimli ve yalın halleriyle ele alınmıştır. Ele alınan tüm konular, örnekler ile gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Klasik sonrası Çağatay Türkçesi ve Orta Asya Hanlıklar döneminde dil, kültür ve etnik yapı

J. Eckmann'a göre Çağatay Türkçesi, tarihsel gelişim açısından üç ana döneme ayrılarak incelenmektedir:

1. Klasik Dönem Öncesi (XIII-XV. yy)
2. Klasik Dönem (XV. yüzyılın ilk yarısı, XVI. yy)
3. Klasik Sonrası Dönem (XVI-XX. yy başları) (Eckmann, 2013: 16)

Bu sınıflandırma içerisinde Klasik Sonrası Dönem yaklaşık XVI. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyılın başlarına kadar devam eden uzun bir süreci kapsamaktadır. Bu dönem, Arapça, Farsça ve yerel unsurların etkisinin daha da belirginleştiği bir geçiş devri olarak dikkat çekmektedir. Dönemin önemli şahsiyetleri arasında Ebülğâzi Bahadır Han, Rahim Meşrep, Saykalî, Nâdire, Üveysî, Mukimî ve Furkat gibi isimler yer almaktadır (Akar, 2017: 194)

Saykalî'nin de eser verdiği, edebî gelişmelerin yaşandığı Klasik Sonrası Dönem, Orta Asya'da hüküm süren hanlıkların etkisiyle şekillenmiştir. Özellikle, XVII. ve XVIII. yüzyıllar, Türkistan halklarının medeniyet, sanat ve maneviyat alanında önemli bir gelişme gösterdiği dönemlerdir. Bu gelişmeler özellikle Buhara, Hive ve Hokand Hanlıkları çevresinde yoğunlaşmış; söz konusu hanlıklar bünyesinde çok sayıda tarihçi, hattat, musikî ustası, şair ve edip yetişmiştir (Ancak bu hanlıkların siyasî ve iktisadî yapısı zaman zaman istikrarlı olmuş, zaman zaman ise tenezzüle yüz tutmuştur (Arzibekov, 2003: 6).

Bu üç Hanlıklar döneminde kurulan çok sayıda medrese ve ilim merkezleri, bu kültürel gelişmenin temel taşlarından birini oluşturmuştur. Medreselerde İslâm tarihi, akaid, fıkıh ve Kur'ân ilimleri öğretilmiş; ayrıca dönemin edebî metinlerinden de eğitim amaçlı yararlanılmıştır. Böylece hem dinî hem de dünyevî bilimlerin bir arada okutulduğu çok yönlü bir ilim ortamı doğmuştur.

Buhara Hanlığı döneminde iki dillilik dikkat çeken önemli bir husustur (Arzibekov, 2003: 8). Farsça, özellikle resmî ve edebî alanda güçlü bir konuma sahip olmuştur. Bunun başlıca sebeplerinden biri Tacik, Özbek, Fars, Arap ve Türkmen topluluklarının bir arada yaşadığı çok etnili bir yapının hâkim olması idi. Etnik halkların bir arada yaşadığını gösteren harita aşağıda Şekil 1 de sunulmuştur.

Şekil 1. Buhara Hanlığı

Bu etki, dönemin edebî metinlerinde açıkça görülmektedir. Nitekim Saykalî'nin "Behrām ve Gülendām" adlı mesnevisi de bu çok dilli yapının izlerini görmemiz mümkündür. Eserde Farsçanın etkisi belirgin olmakla birlikte, İslâmî geleneğin bir sonucu olarak Arapça unsurlar da yer almaktadır. Eserin girişinde Allah'a hamd ve senâ, onun yüceltilmesi ve Hz. Peygamber'e salavat getirilmesi gibi unsurlar karşımıza çıkmaktadır.

2. Son dönem Çağatay Türkçesiyle yazılmış “Behrām ve Gülendām” adlı eserin yazarı Sabır Saykalî

Çağatay Türkçesi son dönem temsilcilerinden biri Saykalî’dir. Saykalî Özbek Edebiyatında önemli yere sahiptir. Onun bize mâlûm bir çok eserleri vardır.

Sabir Saykalî 1730 yılında Hisarda doğmuş olup, bu bölge günümüzde Tacikistan sınırları içinde yer almaktadır. Saykalî’nin doğduğu dönem de Hisar Buhara Emirliği’nin toprakları içinde bulunmaktaydı¹.

Şekil 2. Buhara Emirliği coğrafi haritası (1800)

Bu sebeple olsa gerek kaynaklarda Saykalî’nin özel muallimden sonra Buhara medreselerinde tahsil aldığı belirtilmektedir (Assalom, 1997: 245).

¹ Şekil 2 de Hisar kırmızı noktayla işaretlenerek gösterilmiştir.

Buhara medreseleri, dönemin en yüksek düzeyde ilim ve irfan merkezleri arasında sayılmakta olup, özellikle İslam İlimleri, Arapça, Farsça ve edebî eserler üzerinden eğitimler verilmiştir.

Kaynaklarda adı pek görülmeyen bu şair hakkında malumat yok denilecek kadar azdır.

Esas adı Sabir olup, Sabirî mahlasıyla eserler yazmıştır. Ayrıca şair, Saykalî tahallüsünü de sıklıkla kullanmıştır. Saykalî güzelleştirilmiş, süslenmiş (cilâlanmış) gibi anlamları ifade eden **saykal** sözünden alınmıştır. Hisarda doğduğu için bazen “Hisârî” sözünü de tahallüs olarak kullanmıştır (Aliyev, 1960: 5).

Kemîne Sabirî ayguçısı-men,

.....

Ötti dünya, ketdi ömring, ey hisârî Saykalî

Mahzeni derd ü belanın ejdahârı Saykalî.

Saykalî miskin Hisârî ol hisârı gamm ara,

Salmağıl hêç bendeğa ya rab menge salğan gamı (1960: 5).

Ele aldığımız “*Behrām ve Gülendām*” eserimizde da Hisârî mahlasına rastlanılmıştır:

kel emdi cāğ bir miskîn hışārî

ki Behrām-ı rûmıdın söz sözle bārî (3a/12)

Şair’in biyografisine ait bazı bilgiler *Kitab-ı Saykalî* adlı eserde geçmektedir. Yine bu kitapta şairin yaşadığı dönem hakkında da bilgiler verilmiştir. Eser 1918 yılında Kazanda basılmış olup, eserin yazılış tarihine dair bilgiler de vardır:

Recebdın başlap erdim ibtidâsın,

Muharrem ayda kıldım intihâsın.

Deme hal boldı yetti ayda müşkil

Hayal birle arada ötti üç yıl²

18.yy edebi hareketinde büyük iz bırakan “Saykalî’nin bugüne kadar bize aşağıdaki eserleri elimize ulaşmıştır:

1. “Kıssa-i İbarhim Binni Muhammed”
2. “Kıssa-i Şehzade “Behrām ve Gülendām”
3. “Kıssa-i Hemrah ve Hûrlıka”
4. “Ravazatü’ş Şüheda”
5. “Ahtamnâme”
6. “Veys-ül Karan
7. “Zeynü’l Arab”.

Bunun dışında şairin birkaç küçük hikayeleri de var (Aliyev, 1960: 9).

Şair edebiyatta kendi tarzı ve üslubuyla önemli yer almıştır. Saykalî lirik şiirlerini toplayıp divan düzenlemiş olsa da onun el yazması henüz bulunamamıştır (Assalom, 1997: 245).

Saykalî eserleriyle hem yaşadığı dönemin toplumsal ve kültürel yapısını, sorunlarını ve facialarını yansıtmış hem de edebi anlatımıyla okuyucuların ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bu faciaların sebebini bilen kişilerin durumu daha da zordu, bu yüzden de Saykalî bunun gibi mısraları yazmaya mecbur kalmıştır:

(Кел эмди, Сайқалий, дилдин чиқар ох, Ки бу дунё эрур воқифлара чоҳ!)

Kel emdi Saykalî dildın çıkar ah,

Ki bu dünya erür vâkıflara çah (Aliyev, 1960: 8).

Onun eserlerini incelemek, günümüzde edebi araştırmalar içi önemli bir kaynak niteliğindedir. Saykalî’nin en bilinen eserlerinden biri “Ravazatü’ş Şüheda” dır. “Ravazatü’ş Şüheda”, dini ve didaktik bir eser olup, Hz. Hüseyin’in Kerbelâdaki şehadetini konu alır.

² Rahim Aliyev, “Sayqaliy”, Taşkent, 1960

“*Ravzatü’ş Şüheda*” eseri hakkında, Talip Yıldırım 2015 yılında gerçekleştirilen I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresinde “Çağatay Türkçesi Son Dönem Şairlerinden Saykalî’nin Ravzatü’ş-Şüheda” adlı bildirisini sunmuştur:

Eser iki bölüm ve dört yüz sekiz sayfadan oluşmaktadır. Her sayfada yirmi üç satır bulunmaktadır. Eser, 1904 yılında Taşkent’te taş baskı olarak basılmıştır. Eser hamd ve sena ile başlar. Hz. Adem’den başlayarak Hz. Muhammed’e kadar olan diğer peygamber kıssaları ile devam eder. Bu kıssalar başlıklar halinde kısa bölümlerden oluşur. Birinci bölümün büyük bir bölümünü bu kıssalar oluşturmaktadır. Yine birinci bölüm içinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in hayatına giriş yapılır. İkinci bölüm ise tamamen Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in başından geçen olaylar anlatılmaktadır (2015: 255).

Ayrıca, Saykalî “*Ravzatü’ş Şüheda*” adlı kitap Talip Yıldırım tarafından hazırlanıp, 2016 yılında Bileoğuz Yayınları’nda yayınlanmıştır.

XVIII. yüzyılın sonlarında yaratıcılığın ve olgunluğun zirvesine ulaşan şair Sabir Saykalî halk arasında efsane, rivayetler ve klasik yazma edebi geleneklere dayanarak “*Behrām ve Gülendām*” adlı eseri yarattı (Narzikulova, s.3).

Saykalî’nin yine Nevaî eserlerinden esinlenerek yazdığı “*Behrām ve Gülendām*” adlı mesnevi de edebiyatta ayrı bir yere sahip önemli bir eserdir. Eserde Behrām ’ın Gülendām’a olan aşkı anlatılmaktadır. Eserin birçok nüshaları vardır.

Sabir Saykalî eserlerini genel olarak değerlendirirsek, onun eserlerinde gazel, muhammes, musaddes, musemmen ve mesnevilerinde dönemin, adaletsizlik ve yoksulluktan şikâyet etmiş, insan ve onun sevgisini yüceltmıştır. Bununla birlikte Saykalî eserleri Orta Asya olmak üzere Kazakistan, Tataristan ve diğer ülkelerde yayınlanmıştır. El yazma nüshaları Sankt-Petersburg, Taşkent, Aşhabad, Duşanbe, Semerkant gibi şehirlerdeki el yazmaları fonlarında korunmaktadır³.

Yaşadığı döneme eserleriyle iz bırakan büyük şair Saykalî 1798 yılında vefat etmiştir.

³ UzMe. Özbek Millî Ensiklopedisi, Cilt 12, Devlet Bilimsel Yayınevi, Taşkent, 2006, s58

3. “Behrām ve Gülendām” eserinin mahiyeti

Elimizdeki eser, Özbekistan İlimler Akademisi, Ebu Reyhan El-Biruni El Yazmaları Şarkşinaslık Enstitüsü, Yazma Eserler Kütüphanesi kataloğunda 1897 numarayla kayıtlıdır. Eserde Rum şehzadesi Behrām’ın Çin melikesi Gülendām’a olan aşkı, onun visalı için yürüdüğü yollar, çektiği acılar, sergüzeştler, maceralar, aralarında vukû bulan aşk anlatılmaktadır.

Eser siyah mürekkebe, arap harflarıyla nestâlik yazısında yazılmıştır. Metnin sayılı yerlerinde harekeler kullanılmıştır. Her sayfada iki sütun, 13 satır bulunmakla birlikte kimi sayfalar 10, 11 ve 12 satırdan oluşmaktadır. Metnin alt başlıkları kolayca ayırt edilebilmesi için kırmızı mürekkeble yazılmıştır. Eser mesnevî ve lirik türlerde karışık olarak yazıldığını görmemiz mümkündür. Bu sebeple “Behrām ve Gülendām” eserini sadece mesnevî olarak adlandırmamız doğru olmaz. Saykalî eseri ele alırken kimi zaman gazel, kimi zaman muhammes’e müracaat etmiştir.

Orta Asya halkları arasında “Kıssa-yı şehzade Behrām ve melîke-i Gülendām”, “Mesnevî Behrām ve Gülendam” adları ile yayınlanan eser hicrî 1201 (miladî 1785-1786) yılında kitâbet edilmiştir. Bu tarih, eserin hâtimesinde şu mısralarda yazılmıştır:

*Peygamber tarihidin ming ikki yüz bir,
Ötip erdi tamam öldi bu tahrir⁴*

Behrām ve Gülendām aşkını konu alan metinde şair yirmiden fazla aşk objesini tasvir eder. Onun eserinde Behrām ana karakter olarak seçilmiştir. Saykalî Behrām ve Gülendām’ın birbirine olan sevgisi dışında kahramanlık, vatanperverlik, adalet, insanlık, arkadaşlık, kardeşlik faziletlerini de ele almıştır.

Eserin giriş kısmı ilk olarak Allah’a hamd ve senâ ile başlar:

ki bismillâhi ’r-raḥmani ’r-raḥîm dēp

⁴ Rahmonkul Arzibekov, “Özbek Edebiyatı Tarihi” (XVII-XIX (ilk yarısı) yy.lar). Yazarlar Birliği Edebiyat Fonu Neşriyyatı, Taşkent 2006, s272

ḥudānı yād étey men yā kerīm dép

Daha sonra dünya ve ahiret, insanoğlunun yaratılışıyla devam etmektedir:

*bihiştini sekkiz u düzahı yetti
müslümân birle kâfirnı yarattı*

.....
*türâbıdın ten-i âdem yarattı
teniğa rûhnı hem-dem yarattı*

Bu kısımda Allah bütün ‘alemlerin ve mevcudatların yaratıcısı ve terbiyescisi olduğu, onun yüceliği, keremi ve kudreti sanatsal bir üslubla anlatılmıştır.

Metnin “Naat” kısmında Peygamberimiz efendimiz Muhammed Mustafa (s.a.v)’ya selam gönderilerek onun ‘alemlere rahmet olarak gönderildiği, üstün ve güzel ahlakı, insanlar içinden seçilmiş olması kaleme alınmıştır:

*muḥammed muştafâ ḥâtem ü ḥâtâm
ḥudāning vâhîdîn bu rûḥ-ı ilhām*

Yine bu kısımda Allah dostu dört halifeden de bahsedilmiştir:

*sévüglük bendesi ol tört yār-dur
ebu bekr, ‘ömer, ‘osman, ‘alî-dür*

Geçmiş aşıkların beyanı ile devam eden mısralardan sonra eserin ana konusuna geçilmiştir.

“Behrām ve Gülendām” eserin ana konusu

Eserin ana konusu, Rum padişahının oğlu Behrām ’ın dünyaya gelmesiyle başlar. Yazmada ki ana karakterler Behrām ve Gülendām’dır. İlk olarak eserde çok zengin, hayırperver, cömert bir Rum padişahından bahsedilmektedir. Rum padişahı evladı olmasını çok ister ve Allah’a çok dua ederdi. Yaşı kırka geldiğinde Allah ona bir erkek evladı verir. Adını Behrām koyar. Behrām çok akıllı, zeki, ahlaklı, korkmaz, cesur, cengâver, bilge ve efendi çocuk olarak yetişir. Behrām ava çıkmayı çok severdi, çoğu zamanını avda geçirirdi. Bir gün Behrām ava çıktığı esnada güzel bir ahu (geyik) ya rastlar, ahuyu gören Behrām onu yakalamak için peşinden koşar o sırada önünden bir dağ

çıkar, dağın etrafında güzel bir bahçeyi görür, büyük merakla bahçenin içine girer, bahçeyi dolaşırken orada rengarenk bir çadırı, çadırın içinde ise güzel bir kız suretini(resmini) görür, bu durum metinde şöyle ifade edilmiştir:

ki ol taht üstide bir kıznı kördi

közi gül lebleri kırmızını kördi

Resmi gören Behrām onu hayretle izler ve âşık olur. Resime bakıp gazel okumaya başlar:

ey neçük bet sen meni ‘aqlımni hayrān ēyleding

sözlemey cānımni alıp iç bağrım kan ēyleding

O esnada Behrām ’ın yanına bir bağban gelir selamlaşırlar. Behrām resimdeki kız kim olduğunu sorar. Buna cevaben bağban resimdeki Çin melîkesi Gülendām olduğunu söyler. Dünyada onun visalına kavuşmak isteyen nice şahlar, bahadırlar olduğunu, onun için ömürlerini feda ettiğini, ancak hiçbiri bunu başaramadığını söyler:

qaddı gül-gonçesi adı Gülendām

anı körgeñ kılalması şabr u ārā

.....

bu yollar ser-be-ser cevr ü cefādur

zamāna hūbları hem bī-vefādur

Gülendām ‘ışkıda ol Çin arada

hesābı yok sening-dek şāh-zāde

Buna karşın Behrām bağbana bu yoldan vazgeçmeyeceğini söyler. O günden itibaren Behrām, Gülendām’a karşı kalbinde sevgi beslemeye başlar ona gazeller, şiirler yazar. Gülendām” ’ın visalına kavuşmak için Çin şehrine doğru yola çıkar. Gülendām’a kavuşma arzusuyla çıktığı yolda birçok olaylarla ve zorluklarla karşılaşır. Seyahet ederken yolda Sayfur isimli bir bahadırla tanışır. Sayfur cin ve perilerin padişahıdır. Sayfur’un beş erkek kardeşi vardır. Bu beş kardeş bir gün bir karma olay yüzünden Behrām ’ı öldürmeye çalışırlar ve sırayla onun yanına giderler, ancak Behrām onu öldürmeye gelen Sayfur’un beş kardeşini sırasıyla yener ve bağlayıp ağaça asar. Bu duruma çok üzülen Sayfur’un kız kardeşi Servāsā, kardeşlerini serbest bırakması için Behrām ’a yalvarır, Servāsā’nın

yalvarması üzerine Behrām onları serbest bırakır. Hiçbir engel karşısında yılmayan kahraman bahadır Behrām Sayfur’un sevgilisini kurtarmak için, halkın korktuğu divle bir mücadeleye girer. Bu savaşta Behrām halkın korktuğu divi öldürür ve Sayfur’un sevgilisi olan Ruhefzā’nı esaretten kurtarır. Buna bütün halk sevinir ve herkes kahraman, bahadır Behrām’a teşekkür ederler.

Bu olaydan sonra Behrām yine Çin sarı yolculuğuna gemi ile devam eder. Gemi’de birçok tüccarlarla tanışır. Yolculuk esnasında bir büyük neheng ile karşılaşılır. Herkes korkudan titrerken Behrām bahadır yine kahramanlık gösterir, nehengle savaşır. Nehengi de parça parça ederek öldürür. Herkes onun kahramanlığını karşısında hayran kalırdı, onu takdir ederlerdi.

Gülendām aşkına kavuşmak için Behrām yine yolculuğuna devam ederdi. Çin şehrine ulaştığında, şehrin durumuyla ilgili saraybanla konuşur. Saraybān şehrin durumu iyi olmadığını Bihzād isimli şehnin, Çin malında gözü olduğunu bu yüzden Çin halkını huzursuz ettiğini ve sürekli şehre hücum ettiğini söyler. Behrām bunları duyunca kızar ve Bihzād’ı birkaç gün uzaktan takip eder. Kendisi buna emin olduktan sonra Sayfur’u yardıma çağırır, bir gün gece vakti olunca Bihzād ile savaşır, hiç yenilmeyen kahraman bahadır Behrām, Bihzād’ı ordusuyla beraber yok eder. Ancak bunu kim yaptığını bulamazlar.

Behrām Gülendām’ın sarayı etrafında yaşamaya devam eder. Nevruz günü geldiğinde her daim olduğu gibi Gülendām kenizine tabak verip, halk arasına gönderirdi. Bu tabağın içine herkes bir şeyler koyardı, o gün Behrām tabağın içine yüzük koyar.

Yüzüğü görüp hayran kalır. Kenizi aracılığı ile Gülendām, Behrām şehzadenin kendisine âşık olduğunu öğrenir. Böylece şehzâde Behrām ve melîke Gülendām mektuplaşmaya başlarlar. Birbirlerine gazeller yazar gönderirlerdi:

Gazel Gülendām

ey ‘azîzim bir körüp hayrāning oldum men sening

sen kaçan körding ki bolding munça hayrânım mening (44a/9)

keşke kilk-i ezel-i taqdîre tartse bu raqam

men kenizing bolsam u sen anda sulţânım(44a/9)

Ġazel şāh-zāde Behrām

Devletā ayt mendin serv-i revānımğa selām

gül-şen-i bāğ-ı temennā cāna cānımğa selām (47b/1)

4. Eserde geçen konu alt başlıkları

1. Bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm
2. Na'at resūl şallallāhu 'aleyhi ve sellem
3. Ötken 'āşıklarnı beyānı
4. Padişāh-ı Rūmning oğlu şehzāde Behrāmning beyānı bu turur
5. Şeh-zāde Behrām on iki yaşda sipāhī-gerlikni hūner kılğanı
6. Şeh-zāde atasığa şīrnı suğa
7. Şeh-zāde şüretke bakıp gep urğanı
8. Ġazel şāh-zāde-yi Behrām
9. Ġazel-i pīr-i cihān-gerd
10. Şeh-zāde Behrām pīr-i cihān-gerdning aldığa bir kēçe bolğanı
11. Şeh-zāde Behrām pīr-i cihān-gerdğa vedā' kılğanı
12. Behrām bu ebyātnı oquğanı
13. Der-hāl bu muḥammes okudı
14. Yā melāḥat bāğıda la'l açılğan kānmu-sen
15. Şāyed cennet musen yā mehbiţ-i devrān musen

16. Yāḳūt-ı aḥmer musen yā dürr musen mercān musen
17. Mey musen mīnā musen yā çeşme-i ḥayvān musen
18. Bilmegey ‘alemde yā sen cāh-ı pinhān musen ara
19. Gül-i bi-rān şümar sen yā lāle-i ḥamrā musen
20. Ay bilen künning belāsı yā belā-yı cā musen
21. Köydüren öz Vamıḳ u ‘Azra-yı bul devran musen
22. Şayḳalī sen hem felek taşını sıkurḡan musen
23. Ğazel-i rūḥ-efzā
24. Perī-zād şāh-zādeden aḥvāl sorgānı
25. Şāh-zāde revāne bolḡanı
26. Şāh-zāde Behrām Çin şehrige yētüşgeni
27. Ğazel şāh-zāde Behrām
28. Şāh-zāde Behrām gedālīg kılıp şehrige kirgeni
29. Ğazel şeh-zāde Behrām
30. Şeh-zāde Behrām dīvāne bolup şehirge kirgeni
31. Ğazel şāh-zāde Behrām
32. Beyān-ı resm-i Gülendām
33. Ğazel şāh-zāde Behrām
34. Şāh-zāde Behrām Gülendām köşkige çıḡannı
35. Ğazel şeh-zāde Behrām
36. Ğazel şāh-zāde

37. Şeh-zāde Behrām ol köşkdin kaytkeni
38. Ğazel şeh-zāde Behrām
39. Beyān-ı resm-i Gülendām
40. Ğazel şāh-zāde Behrām
41. Şeh-zāde Behrām Gülendāmğa nişān yibergen
42. Ğazel şāh-zāde Behrām
43. Gülendām şeh-zādeğa özin körsetkeni
44. Ğazel Gülendām
45. Gülendām Devletdin aḥvāl şeh-zādeni sorağanı
46. Ğazel Gülendām
47. Nāme-i Gülendām
48. Ğazel şeh-zāde Behrām
49. Şeh-zāde nāmeni Devletdin yibergen
50. Ğazel Gülendām
51. Nāme-i Gülendām
52. Nāme-i şeh-zāde Behrām
53. Ğazel şeh-zāde Behrām
54. Nāme-i şeh-zāde Behrām
55. Nāme-i Gülendām

5. Nüsha Tavsifi

▪ Özbekistan İlimler Akademisi, Ebu Reyhan El-Biruni El Yazmaları Şarkşinaslık Enstitüsü, Yazma Eserler Kütüphanesi kataloğunda 1897 numarayla kayıtlıdır. Çağatay Türkçesi, nestâlik (taş baskı) yazısıyla yazılmıştır. Eser 103 sayfadan oluşmaktadır. Eserdeki konu alt başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış, kalan kısım ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Rum hükümdarının oğlu, şehzâde Behrâm'ın, Çin melîkesi Gülendâm'a olan aşkı ve aralarında vukû bulan aşk konu edinen bir mesnevidir. Eser iki sütundan oluşmaktadır. Kılıfı, yeşil renktir. Hicrî 1266, M.1849 yılında yazılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

2.1. Yazım özellikleri

2.1.1. Metnin genel imlâsı

Üzerinde çalıştığımız metin, arap harflarıyla yazılmış olup, Çağatay dönemi, “Klasik Sonrası Devir” özelliklerini taşımaktadır. Yazmamızda Arapça ve Farsça kelimeler birkaç istisna hariç aslına uygun olarak yazılmıştır. Türkçe kelimelerde ekler bazen ayrı bazen de bitişik yazıldığı için metinde bir düzensizlik söz konusudur. Nüshanın bazı yerlerinde düzeltmeler yapılmıştır. Satırdaki kelime veya ek düzeltmesi yapılırken üzerinden çizilmiş, doğru olanı yazılmıştır. Satıra eklenecek eksik kelimeler var ise, ekleme yapılacak yere işareti konulmuştur. Eklenecek kelime ise derkenara yazılmıştır. Satırlar veya satır arasına eklenmesi gereken ve yer değişimi yapılacak yeni satırlar, kelimeler (noktalama) işaret ile gösterilmiştir. Eklenecek yeni satır yazısı ise derkenara yazılmıştır. Sayfa karışıklığı yaşanmaması adına yeni sayfadaki satır başı ilk kelime eski sayfanın alt kısmına yazılmıştır.

Harekelendirme. “Behrām ve Gülendām” eseri harekesiz olarak yazılmış olsada, bazı alıntı ve Türkçe kelimelerde yer yer harekeli kelimelere rastlanılmıştır.

Harekelendirme yapılan kelimeler:

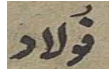
muşaffā (20b/5)

müheyā (21a/10)

fülād (21a/1)

ma‘a (5a/8)

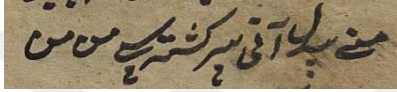

molla (4a/7)

Çağatay döneminin sonlarında yazılmış olan “Behrām ve Gülendām” eseri, Çağatayca dönemi mahsulü olduğu için dönemin imlâ özelliklerini yansıtır.

Metnimizde men zamiri ile yapılan tamlamalar karşımıza çıkmaktadır. Bu tamlamalar izafet kesresi ye ile yazılmıştır: *men-i bī-dil anı ser-geştesi men* 22b/7

Çağatay yazı dilinde bu tekribe sıkça rastlanılmıştır (Eraslan, 1999: 374) (Mamatkulova, 2022: 61).

2.1.1.1. Ünlülerin İmlâsı

a ünlüsünün imlâsı

Söz başındaki a ünlüsü için elif (l) kullanılmıştır.

anga “ona” (1b/3)

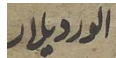
aning “onun” (1b/6)

alarning “onların” (2a/9)

alurdılar “alırdılar” (5a/5)

adaşıp “yolunu kaybetip” (7b/5)

ayağıda (24a/5)

Söz başındaki a ünlüsü için bazen medli elif (ĭ) kullanılmıştır:

alıp “alıp” (4a/9)

anı “onu” (10a/4)

atım “adım” (10b/7)

açılğan “açılan” (13a/7)

Söz içindeki a ünlüsü Uygur yazı geleneğindeki gibi elifle (l) yazılmıştır:

yaş “yaş” (11a/7)

ياش

bakıp “bakıp” (9b/1)

باکيب

tapar-sen “bulursun” (9a/9)

تا پار سپ

bar “var” (9b/7)

بار

sarı “-e doğru” (16a/13)

سارے

yanığa “yanına” (16b/1)

يانیغا

yatıp “yatıp” (17a/6)

ياتيب

kaçmağını “kaçacağı” (35a/5)

قاچماغینی

taşlap “bırakıp” (39b/11)

تاشلاپ

Bazı kelimelerin ilk hecesindeki *a* ünlüsü yazılmamıştır. Bu durum çoğunlukla çok heceli kelimelerde kelime başında gelen *k-* ve *y-* ünsüzlerinden sonra görülür:

kaçan “nasıl, ne zaman” (41b/4)

قحان

kandağ “nasıl” (42a/3)

قنداغ

yakınlap (8b/11)

یقینلاپ

yaratıp-sen “yaratmışsın” (11a/6)

یراتیب سپ

yaraşur “yakışır” (11a/8)

یرا شور

yarım “yarım” (31a/12)

یریم

Eserde kelime sonundaki *a* ünlüsü bazen elif (ل) ile bazen güzel he (ه) yazılmıştır:

arada “arada” (7a/8)

اراده

barça “hepsi” (7a/4)

برجه

kılma “yapma” (48b/1)

قیلمه

anda “orada” (5a/6)

anda “o zaman” (17a/1)

anga “ona” (1b/3)

e/ë ünlülerinin yazımı

Kelime başındaki kapalı ve açık e ünlüleri için elif-ye (𐎡) kullanılmıştır:

ëşitip (7b/12)

ëteyin (8a/1)

ezilip (8a/13)

erdi “idi” (12b/1)

erge (15b/3)

ep (15a/11)

eline (4/9)

ëltip “götürüp” (69/6)

Kelime içinde e/ë ünlüsü için ye (𐎡) kullanılmıştır:

neçe “nice” (6b/10)

dëdi “dedi, söyledi” (14a/3)

këtti “gitti” (14b/10) yanlış

tëgdi (19b/4)

këç (36a/2)

keçürüng (29b/1)

irem-dek (8a/11)

kelür-sen (9b/3)

Söz içindeki e ünlüsü çoğunlukla elif (ا) ile yazılmıştır:

köterip (6b/6)

ilgeri “daha önce” (10a/13)

Kelime sonunda gelen e ünlüsü genellikle elif (ا) ile ve bazen güzel he (ه) ile gösterilmiştir:

sözge “söze” (14b/6)

közge “göze” (4b/4)

içre (11a/10)

kelse “gelse” (15b/1)

bilse “bilse” (17a/9)

bërse “verse” (30b/4)

ı/i ünlülerinin yazımı

Kelime başındaki ı/i ünlüleri için elif-ye (ای) kullanılmıştır:

ilgeri (19a/11)

içürdi (12b/7)

işim “işim” (14b/3)

içre “içinde, arasında” (20a/10)

içinde “içinde” (13a/2)

işenip “inanıp” (7a/9)

اینانپ

inisi “kardeşi” (16b/12)

اینیسی

Kelime içinde i/ı ünlüsü için ye (ی) kullanılmıştır:

yığıp “toplayıp” (23a/6)

یغیب

kılıp “yapıp” (10a/1)

قیب

bèrilgen “verilen” (13a/2)

بریلکان

singlisi “kız kardeşi” (14a/8)

سینگلیس

minip “binip” (4a/11)

مینپ

kızlardın (4b/3)

قیزلاردین

Kelime sonunda i/ı ünlüsü için ye (ی) kullanılmıştır:

turdu (36b/6)

توردا

tüşti “düştü” (36b/7)

توشته

ëkkisi “ikisi” (18a/2)

ایککسی

kiydi “giydi” (36a/1)

کیدى

işni “iş” (36b/13)

ایشنی

o/ö; u/ü ünlülerinin imlâsı

Söz başındaki o/ö, u/ü ünlüleri elif-vav (و) ile yazılmıştır:

ötken “geçen” (2a/2)

اوتکان

özge “başka” (2b/7)

اوزگه

oğlını “oğlunu” (4a/3)

اوغلینا

okurdu “okurdu” (4a/6)

üçer (4a/12)

üstide “üstünde, üzerinde” (7b/1)

üçün “için” (32a/7)

uruşa (33a/13)

Söz içindeki o/ö, u/ü ünlüleri vav (و) ile yazılmıştır:

körler “görürler” (8b/5)

bolup “olup” (9a/11)

turdu (15a/6)

yürüpmiz (42a/5)

muning-dek (42a/10)

solığa (43a/4)

kümüşler “gümüşler” (5a/10)

ögürüp “çevirip” (23b/8)

yüziğe “yüziye” (18b/9)

Söz sonundaki u/ü ünlüsü vav (و) ile gösterilmektedir:

kaýu “hangi” (45a/1)

kaýanğı (39b/8)

2.1.1.2. Ünsüzlerin İmlâsı

p ünsüzünün imlâsı

Metinde *p* (پ) ünsüzü genellikle *be* (ب) ile yazıldığı görülmektedir:

köp “çok” (12a/4)

کوب

yakınlap (15a/6)

یقین لب

uşlap “tutup” (15b/13)

اوشلا

barıp “gidip” (16a/3)

باریب

tüşüp “düşüp” (16a/3)

توشوب

taptı “buldu” (21b/3)

تاپتی

ç ünsüzünün imlâsı

Söz başında, söz içinde, söz sonundaki ç sesi *cim* (چ) bazen *çim* (چ) ile yazılmıştır:

çıkıp-tur (33a/5)

چقپدور

barça “hepsi” (36b/3)

برچه

uçığa (35b/5)

اوجی غه

keçürüng (29b/1)

کچورونگ

saçardı (31a/12)

سپ جاردر

çaqtı (33b/11)

چقته

s ünsüzünün imlâsı

s ünsüzü *sin* (س) ile yazılmıştır. Çoğu yerde *sin*’in altına üç nokta konulduğu görülmektedir:

bolsa “olsa” (22a/6)

بولسه

saldı “saldı” (22a/12)

سالدی

sarı “taraf, ..doğru” (23b/3)

süzülüp (24a/7)

seni “seni” (20a/9)

kelse “gelse” (35b/3)

t ünsüzünün imlâsı

Türkçe kelimelerde t ünsüzü için te (ت) kullanılmıştır:

tururdu “dururdu” (5a/2)

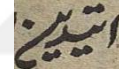
yoluḡtı “karşılaştı” (6a/6)

tolḡap “sallayıp”(6b/12)

atıdın (6b/1)

tüşti “indi, düştü” (9b/9)

ng ünsüzünün imlâsı

ng ünsüzü nün-kef (ن) ile gösterilir:

bilangler (1b/10)

tengri (3b/13)

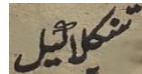
ḡurunglar (4b/11)

ming (5a/9)

tinglegil (5b/3)

2.2. Ses Bilgisi

2.2.1. Ünsüzler

2.2.1.1. Ünsüz Değişimleri

- **b > m değişimi**

Eski Türkçede kullanılan kelime başındaki /b-/ ünsüzü genellikle /m-/ ünsüzüne dönüşmüştür.

ben > men 1b/1, benge > manga 2a/11, beni > meni 2b/1

Çokluk şahıs zamiri *biz* yalın ve çekim ekiyle kullanıldığında /b-/ sesini korumuştur.
biz 20a/6, tutar-biz 20a/7, bizge 20a/8

Ancak, tek örnekte /b-/ sesinin /m-/ sesine dönüştüğünü görmemiz mümkündür:
körüp-miz 62/2

- **t > d değişimi**

Metnimizde söz başında /t-/ ünsüzü çoğu zaman korunmuştur.

til “dil” 9b/12, tiledi 3b/11, tutup 4b/11, toğmağay 25a/1

Bazen kelime başındaki /t-/ sesinin /d-/ sesine dönüştüğü de görülmektedir: *dedi 4b/11, dek 10b/13*

- **ķ > ħ değişimi**

yaḥşı “iyi güzel” 10b/9, oḥşaş “benzer” 36b/8, toḥtatıp 15a/6, saḥladım

- **z > s değişimi**

Geniş zaman olumsuz -mAz ekinde görülür.
ķalmas 39b/6, ķılmas 7a/2, bolmas 6b/4

2.2.1.2. Ünsüz Uyumu

Metnimizde ünsüz uyumunun olmadığı görülmektedir. Çağdaş Özbek Türkçesinde bulunma durumu ekinin ötünsüz şekli olmadığı için tek /d-/ şekli kullanılmaktadır. Bunun sebeple ünsüz uyumu ortaya çıkmaktadır.

fırşatda “fırsatta” 5a/12, *gurbetda* “gurbette” 26a/8, *vaqtda* 33b/9, *hāletde* 9a/12, *şoħbetde* 21a/9, *keyfiyetde* 4b/1, *üstide* “üstünde” 7b/1

Ayrılma durumu eki *-dın*, *-din* şeklindedir.

dirahtdın “ağaçtan” 13a/5, *neslidin* “neslinden” 7b/9, *atdın* “attan” 12b/9, *mihnetdin* 26b/10, *külfetdin* “külfetten” 27a/4, *yāķūtdın* “yakuttan” 21a/5

2.2.1.3. İkizleşme

Sayı isimlerinde görülmektedir. *ēkki* 28a/11, *yētti* 18a/11

2.2.2. Ünlüler

2.2.2.1. Ünlü Değişmeleri

Yuvarlaklaşma

e > ö : öy- “ev” 40a/1

ı > u : *boyun* (19a/12) (<boyın-), *oķu-* (9a/7) (<okı),

Düzleşme

ü > e *köter* (6b/6) < ET <kötür-, *ötker* (9b/6) (<ötgür-) , *bölek* (34b/11) (<bölük)

o > a *orta* (24b/8) < ET orto

u > a *tolan* (24b/4) < ET (Uyg., KT) tolu

ü > i : *beri* (<berü-) 16/11

2.3. Biçim Bilgisi

2.3.1. İsim Çekim Ekleri

2.3.1.1. Çokluk Eki

Çokluk eki **+lar/+ler** şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

şan'atları “sanatları”(1b/6), *bendelerge* “bendelere” (1b/10), *nebîler* “peygamberler” (2a/2), *dür-dâneler* “inciler” (2a/11), *ölgeler* “başkalar” (2b/5), *meşakkatlar* “zorluklar” (3a/1), *kanlar* “kanlar” (3a/1), *emîrler* “emirler” (3a/10), *şehler* “hükümdarlar” (3b/8), *hazîneler* “hazinelere” (3b/9), *faķîrlerge* “fakirlere” (4a/2), *işler* “işler” (4a/11), *taşadduklar* “sadaka verenler” (4b/6), *zümrüdler* “zümrütler” (5a/8), *kümüşler* “gümüşler” (5a/10), *miskînler* “miskinler” (5b/3), *yetîmler* “yetim çocuklar” (9/4), *yağşılar* “iyiler” (5b/4), *tevâzu'lar* “tevazular” (5b/7), *sâz-endeler* “saz çalanlar” (6a/3), *pehlevânlar* (6a/9), *âvâzlar* (7b/13), *caylar* (8a/10), *cânavarlar* (8a/12), *yollar* (10b/12), *vefâlar* (11a/12), *alar* (14/12), *dırahtlar* (21a/6)

2.3.1.2. İyelik Ekleri

İyelik eki bir sahiplik, bir aitlik, bir mülkiyet ifade eder (Ergin, 1993:121). Bu ekler vasıf isminin sonuna eklenerek, sahibin şahsını ve sayısını gösterir. İyelik ekleri ünlü ile biten kök ve gövdelere doğrudan doğruya eklenirken, ünsüz ile biten kelimelere ise *ı,i,u,ü* bağlayıcı ünlülerinden birisini alarak eklenir (Eckmann, 1988 :53).

Teklik I. Şahıs İyelik Eki: {+(X)m}: *dilim* “gönlüm” (2a/10), *hâtırım* “hatırım” (2b/1), *hayâlîm* “hayalim” (2b/6), *başım* “başım” (3b/7)

Teklik 2. Şahıs İyelik Eki: {+(I) ng}: *özüng* (7a/3), *atıngı* (11b/4), *işing* (15b/6), *çınıng* (16a/10), *ağangı* (16a/11), *atang* (19a/3)

Teklik 3. Şahıs İyelik Eki: {+(s)I}: *bendesı* “kulu” (2a/7), *göl-zârı* “gül bahçesi” (2b/6), *būyı* “kokusu” (2b/7), *endūhı* “kederi” (2b/8), *közgüsü* “aynası” (2b/9), *eşyâsı* “eşyası” (3b/9), *yâşsı* “yaşı” (3b/13), *özi* “kendisi” (4a/6), *singlısı* “kız kardeşi” (14a/8)

Çokluk 1. Şahıs İyelik Eki: {+(I) mız}: *cāylarımız* “yerlerimiz” (20a/10), *kūlbemizge* “kulübemize” (20a/8)

Çokluk 2. Şahıs İyelik Eki: {+(X) ngız}: *işingiz* “işiniz” (14b/4)

Çokluk 3. Şahıs İyelik Eki: {+ları, +leri}: *şan’atları* “sanatları” (1b/6), *kaşları* “kaşları” (8b/10), *ağaları* “kardeşleri” (14b/3), *ğaraşları* “kötü niyetleri” (19b/4), *közleri* “gözleri” (8b/7), *şüretleri* “dış görünüşleri” (20b/11), *sözleri* “sözleri” (4b/4)

2.3.1.3. Hâl Ekleri

a. İlgi Hâli Eki: +ning/+ning şeklindedir.

dervāzaning “kapının” (69/7), *şāhning* “hükümdarın” (72/1), *zebāning* “güzelin” (74/8), *Gülendāmning* “Gülendām” ın” (75/9), *hayrāning* “hayranın” (86/9), *sening* “senin” (91/11), *bī-çārening* “çaresizin” (85/5), *pās-bāning* “koruyucun” (74/9), *gülümning* “gülümün” (70/7).

Çağataycada bazen ilgi durumu için bugün Özbekçede de kullanılan +nı/+ni ilgi hâli ekinin kullanıldığı görülür. (Eckmann, 1966: 83) Özbekçeye geçiş döneminde yazılmış olan eserimizde de bu ekin kullanımı görülmektedir:

beşerni nesli “insanın soyu” (62/3), *emīrlerni* (4b/10), *atamnı atı* (10b/7), *Gülendāmni sorağıge* (10b/10)

b. Yönelme Hâli Eki: +ga/+ge/+ka/+ke’dir.

üstige “üstüne” (6b/8), *yerge* “yere” (6b/12), *menzilge* “menzile” (7b/6), *haymege* “çadıra” (8b/4), *yüzige* “yüzüne” (8b/7), *şehirlerge* “şehirlere” (9b/8), *köşkige* “köşküne” (10a/3), *yürekke* “kalbe” (10a/6), *alarge* “onlara” (10a/10), *teniğa* “tenine” (1b/8)

c. Belirtme Hâli Eki: Belirtme durumu eki +nı/+ni’dir.

bihiştini “cenneti” (1b/7), *ālemni* “dünyayı” (2a/4), *sözni* “sözü” (6a/1), *şīrni* “arslanı” (6a/10), *yüzni* “yüzü” (6b/3), *erni* “yiğiti” (7a/2)

- III. tekil ve çoğul iyelik eklerinden sonra ek *+n* ve *+ni/+ni* şeklinde görülmektedir:

kudretini “kudretini” (1b/6), *ferzendini* “çocuğunu” (4a/1), *özini* “kendisini” (6a/9), *közin* “gözünü” (23b/10) *şoĥbetin* “sohbetini” (21b/9), *kolların* “kollarını” (19b/12)

d. Bulunma Hâli Eki: *+da/+de*’dir.

beyābānda “çölde” (8a/5), *uykuda* “uykuda” (8b/11), *cihānda* “dünyada” (9b/11), *anda* “onda” (13b/1), *meydānda* “meydanda” (14b/9), *ķayda* “nerede” (15a/13), *bülendde* “yüksekte” (16b/13), *şoĥbetde* “sohbette” (21b/13), *yāķūtda* “yakutta” (21a/5)

e. Ayrılma Hâli Eki: *+dın/+din*’dir.

dīvdin “devden” (23b/1), *andın* “ondan” (22a/2), *cāndın* “candan” (21b/11), *yāķūtdın* “yakuttan” (21a/5), *bāğdın* “bağdan” (20b/3), *mendin* “benden” (18b/6), *sendin* “senden” (16a/8), *tarafdın* “taraftan” (13a/7)

f. Eşitlik Hâli Eki: *+ça/+çe*’dir. Eşitlik eki Çağataycada sık kullanılmaz.

mālingça mālı “malın kadar malı” (30b/3)

- Sıfat ve zarf olarak kullanılan birtakım sözcüklerde kalıplaşmış şekilde görmek mümkündür.

munça “bunca, bu kadar” (15b/8), *şunça* “o kadar” (11a/12), *barça* “bütün” (6a/11), *ança* “öylece” (45a/1), *ķança* “nereye” (28b/2), *neçe* “nasıl, ne kadar, birkaç...” (18b/1)

2.3.2. Zamirler

a. Kişi Zamirleri

Metinde geçen kişi zamirlerinin hâl ekleriyle çekimlenmiş hali aşağıdaki tabloda verilmiştir:

1. Teklik Şahıs

Tablo 2

Yalın Hali	<i>men</i> “ben”	1b/1, 6a/9, 6b/1, 9a/3, 10a/5, 10a/10, 10b/2, 10b/6, 10b/10, 12a/2, 14a/5, 14a/9, 15b/7, 16a/10, 16a/11, 17a/10, 19a/3, 19a/10, 19b/3, 22a/7, 22a/9, 22a/12, 22b/9, 22b/12, 23a/8, 24b/9
Belirtme Hali	<i>meni</i> “beni”	2b/1, 4b/8, 9a/1, 9b/5, 9b/6, 15b/9, 16a/10, 18a/9, 22b/8, 23a/3, 23a/4
Ayrılma Hali	<i>mendin</i> “benden”	2b/3, 5b/1, 11a/2, 14a/10, 14b/2, 18b/6, 22b/2
İlgi Hali	<i>mening</i> “benim”	19a/11, 22b/11
Yönelme Hali	<i>manga</i> “bana”	2a/11, 3b/7, 9b/4, 9b/7, 10b/2, 10b/9, 12b/7, 14a/4, 16a/9, 19b/4, 19b/5, 24b/6
Bulunma Hali	<i>mende</i> “bende”	42b/1

2. Teklik Şahıs

Tablo 3

Yalın Hali	<i>sen</i> “sen”	3a/11, 3b/7, 5b/4, 5b/9, 5b/13, 7a/3, 9a/1, 9a/3, 9a/9, 9b/4, 10b/5, 10b/11, 11b/5, 11b/12, 14a/3, 14a/4, 14b/8, 16a/4, 17a/10, 19a/2, 19b/7, 22a/12, 22b/8, 24b/6
Belirtme Hali	<i>seni</i> “seni”	5b/1, 9a/3, 11a/12
Ayrılma Hali	<i>sendin</i> “senden”	15b/8, 16a/8
İlgi Hali	<i>sening</i> “senin”	5b/8, 11b/1, 11b/9, 16a/10, 19b/9, 25a/1
Yönelme Hali	<i>sanga</i> “sana”	5b/6, 9a/12, 10b/6, 11b/2, 12a/2, 14a/10, 14b/1, 16b/5, 17a/10, 19a/7, 19b/9, 20a/9, 22a/3
Bulunma Hali	-	-

3. Teklik Şahıs

Tablo 4

Yalın Hali	<i>ol</i> ve <i>o</i> “o”	1b/2, 1b/3, 1b/4, 1b/9, 1b/10
Belirtme Hali	<i>anı</i> “onu”	4a/5, 5a/7, 6a/7, 7a/3, 9a/8, 9a/9, 9b/13, 10a/4, 12b/10, 14b/3, 15b/12, 16a/5, 16b/1, 16b/10, 16b/11, 18a/10, 22a/10, 22a/12, 22b/7, 23a/5, 23b/7, 23b/9, 24a/6
Ayrılma Hali	<i>andın</i> “ondan, oradan”	10b/1, 14a/2, 14b/2, 18a/11, 18b/6, 19b/10, 21a/9, 22a/2
İlgi Hali	<i>anın</i> “onun”	1b/6, 3b/1, 3b/2, 3b/8, 4a/5, 6b/4, 9b/12, 12b/7, 13a/3, 14a/6, 16b/7, 22b/4, 24b/5
Yönelme Hali	<i>anga</i> “ona”	1b/3, 3b/10, 3b/13, 4a/1, 8b/10, 8b/11, 8b/12, 9b/1, 10b/10, 11a/6, 13b/13, 14a/9, 14b/2, 16b/13, 19a/6
Bulunma Hali	<i>anda</i> “onda, orada”	5a/6, 6a/6, 6a/7, 7a/6, 8a/12, 10a/2, 10a/4, 10a/6, 10a/9, 11a/7, 12a/3, 13a/8, 13b/1, 13b/11, 14b/6, 14b/11, 15a/5, 17a/1, 17a/12, 18b/2, 18b/5, 18b/7, 19a/13, 19b/11, 19b/13, 20b/12, 21a/1, 21a/8, 21a/13, 21b/2, 22a/13, 22b/10, 23a/2, 25b/8

- Metnimizde üçüncü şahsı ifade etmek için “*ol*” ve “*o*” işaret zamiri kullanılmıştır. Ayrıca, yönelme hâli eki almış 3.tekil kişi “*anga*” dan farklı olarak “*onge*” kişilik zamiri de bulunmaktadır: *onge* “ona” (9a/11)

1. Çokluk Şahıs

Tablo 5

Yalın Hali	<i>biz</i> “biz”	16b/9, 20a/6, 23a/6
Belirtme Hali	<i>bizni</i> “bizi”	16b/9
Ayrılma Hali	-	-
İlgi Hali	-	-
Yönelme Hali	<i>bizge</i> “bize”	20a/8
Bulunma Hali	-	-

1. Çokluk Şahıs kişi zamirlerinin yukarıdaki örnekler dışında farklı şekilleri de görülmüştür: *bizi* 15b/5, *bizlere* 18b/5

2. Çokluk Şahıs

Tablo 6

Yalın Hali	<i>siz</i> “siz”	8a/3, 14b/4, 23a/6
Belirtme Hali	<i>sizni</i> “sizi”	23a/6
Ayrılma Hali	-	-
İlgi Hali	-	-
Yönelme Hali	<i>bizge</i> “bize”	20a/8
Bulunma Hali	-	-

- Metnimizde şahıs ifade eden şahıs zamiri olarak “*siz*”le beraber, nezaket çokluğu almış “*sizler*”de kullanılmıştır: *sizler* “siz” (15b/9)

3. Çokluk Şahıs

Tablo 7

Yalın Hali	<i>alar</i> “onlar”	3a/5, 14a/12, 14b/9
Belirtme Hali	<i>alarnı</i> “onları”	18b/10, 19a/9, 21b/9, 22b/2

Ayrılma Hali	<i>alardın</i> “onlardan”	14b/13
İlgi Hali	<i>alarning</i> “onların”	2a/9, 3a/9, 5a/9, 14a/8
Yönelme Hali	<i>alarge, alarga</i> “onlara”	10a/10, 21b/7
Bulunma Hali	-	-

alar “onlar” 3a/5, 14a/12, 14b/9

b. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri varlıkları, nesneleri işaret etmek yoluyla belirten kelimelerdir. Metinde geçen işaret zamirleri aşağıda sıralanmıştır:

- ***bu*** “bu”

2b/10, 3a/2, 3a/7, 3a/9, 3b/13, 4b/1, 4b/8, 4b/11, 5b/6, 5b/11, 6a/1, 6b/5, 7a/1, 7a/2, 7a/5, 7b/13, 8a/1, 8b/12, 9a/2, 9a/5, 9a/7, 9a/10, 9b/3, 9b/4, 10a/9, 10a/12, 10a/13, 10b/2, 10b/3, 10b/4, 10b/9, 10b/11, 10b/12, 11a/3, 11a/7, 11a/10, 11a/11, 11a/12, 11b/1, 11b/2, 11b/5, 11b/8, 11b/10, 11b/11, 12a/6, 12b/1, 12b/8, 12b/11, 13b/2, 13b/5, 13b/13, 14a/3, 14a/4, 14a/5, 14a/7, 14a/10, 14a/11, 14b/1, 14b/2, 14b/3, 14b/6, 15a/13, 15b/1, 15/2, 15b/3, 15b/4, 15b/10, 16a/8, 16b/3, 16b/5, 17a/8, 17a/10, 17a/12, 17b/2, 17b/9, 17b/11, 17b/12, 18a/4, 18a/6, 18b/4, 18b/5, 18b/7, 18b/8, 19a/8, 19a/9, 19a/10, 19a/12, 19b/6, 19b/7, 19b/8, 19b/11, 20a/9, 20a/10, 22a/6, 22a/10, 22b/6, 22b/10, 22b/13, 24a/6, 24b/3, 24b/4, 24b/6, 25b/1, 25b/5, 25b/6, 25b/9, 25b/10, 26a/1, 26a/2, 26a/3, 26a/5, 26a/6, 26a/8, 26a/11

- ***bul*** “bu”

3a/3, 3a/5, 3a/10, 7a/9, 10b/5, 11a/8, 12b/7, 15a/2, 18a/9, 19a/8, 20b/8, 24a/11, 24b/5

- ***ol*** “o”

1b/2, 1b/3, 1b/4, 1b/9, 1b/10, 2a/2, 2a/4, 2a/5, 2a/6, 2a/7, 2a/8, 3a/6, 4a/6, 4a/7, 4a/8, 4a/11, 4b/2, 4b/5, 4b/6, 4b/8, 5a/1, 5a/12, 5b/7, 6a/4, 6a/6, 6a/12, 6a/13, 6b/1, 6b/5, 6b/6, 6b/7, 6b/8

- **o** “o”

1b/2, 4b/9, 6b/8, 6b/9, 12a/1, 13a/12, 17a/6, 18a/1, 19a/3, 19b/11, 20b/4, 22a/1, 22a/2, 23a/4, 23a/6, 23a/9, 23b/3, 23b/13, 25a/6

- **oşal** “bu, şu”

2a/6, 2a/8, 5a/12, 6a/13, 6b/7, 7a/6, 7b/6, 8a/4, 9a/12, 10a/5, 12a/1, 14a/10, 15a/3, 21b/2, 21b/12, 23b/5

- **ana** “o, orası” 17b/4

- **bular** “bunlar” 19b/10

bularnı “onları” 17a/10, 18a/5, 19b/7

- **bu dur** “budur” 11a/2

bu turur “budur” 3a/11

- **muni** “bunu” 7a/3, 7a/8, 11a/6, 14a/2

munça “bunca, bu kadar” 15b/8 *zamir n’si*

munda (<ET bu(n)+ta) “burada, bunda” 9a/4, 10b/8, 14a/8, 14b/9, 17a/11, 22b/8, 23a/2, 25a/3

mundın “bundan” 15b/2, 22a/3, 24b/3

- **şunça** “şu kadar, bunca” 11a/12

c. Dönüştürme Zamiri

- **öz** “kendi” 2b/5, 10a/1, 17a/9, 25b/10

özi “kendisi” 3b/3, 4a/6, 13a/9, 19b/4

özüng “kendin” 7a/3, 11b/12, 14a/3, 15b/6

özidin “kendisinden” 1b/2, 12b/1, 17a/9

özige “kendisine” 20a/13

özin “kendin” 6b/8, 15a/2

özini “kendini” 15a/10

ç. Soru Zamiri

Nesneleri soru şeklinde ifade eden zamirlerdir. Şahıslar için *kim* soru zamiri, varlıklar için *ne* soru zamiri kullanılmıştır. Metinde örneği bulunmaktadır.

- **kim** “kim” 9a/1, 14a/4, 15b/6

kimler “kimler” 3a/1

kimning “kimin” 14a/3

kimge “kime” 15b/6

- **ne** “ne” 9a/6, 11a/9, 11b/5, 12b/3, 14b/9, 15b/8, 16a/8, 17a/2, 17a/8, 17a/13, 17b/1, 18b/4, 19a/2, 19a/8, 22b/9, 23a/5, 23a/7, 24b/4

neçe “nice, nasıl, ne kadar” 7a/6, 10a/2, 12a/7,

neçeler 23a/2

neçün “niçin, neden” 7a/8

neçük “niçin” 7b/8, 7b/13, 9a/1, 9a/3, 9a/12, 13b/2, 13b/4, 15a/13, 15b/3, 16b/5, 16b/9

ne dür “nedir” 23b/1

d. Belirsizlik Zamirleri

Varlıkları belirsiz şekilde temsil eden zamir türüdür. Metindeki örnekleri aşağıda sıralanmıştır.

- **barça** “hepsi, bütünü” 6a/11, 7a/4, 20a/2,

barçası “hepsi, tümü” 14a/7, 20b/1, 22b/2,

barçasın “hepsini, tamamını” 13a/8,

- **barı** (14b/10)

barısı (14a/6, 16b/12, 20a/1, 21b/3)

barığa (2a/2)

barın (1b/5, 4b/10, 5b/7)

barıda (5b/9)

- **biri** “biri, birisi” (16a/5, 19a/12)

birisi “biri” 3a/10, *birini* “birini” (21a/13), *biridin* (3a/11)

- **cümle** “herkes, her şey” (2a/4)

- **özge** “özge, başka” 2b/7, 7b/9, 10b/4,

özgesin 10b/1

özgesi 21a/9

- **yana** “başka, diğer” 7b/10, 20b/3, 23b/12

- **her** kelimesi ile oluşturulan belirsizlik zamirleri:

her bir “her bir” 20a/12, 20b/9, 21a/5

her kim “her kim, kimse” 3b/5, 10a/4, 17a/9

her ne “her ne” 22b/9

her birisi “her biri” 3a/10

her birimiz 15/4

her kıysı “her biri” 15a/3, 19a/5

her kıysısı “her birisi” 14b/12

her kıyana “her nereye” 2b/8

- ***h   *** ile yapılan belirsizlik zamiri:

h    kim “hi  kimse” 7a/2

- ***ne  e*** soru zamiri ile olu turulmu  belirsizlik zamirleri:

bir ne  esi “nicesi, birazı” 6a/11,

bir ne  e 6b/12, 18b/1, 20a/9, 23a/12

- ***k   ***, tanınmayan bir k   yi ifade ediyorsa belirsizlik zamiri olabilmektedir:

k   ini 12a/6

k   i bilmes 18a/5, 36b/12

k   ige 20a/4

e. Birliktelik Zamiri

Metinde ge en birliktelik zamirleri a a ıda sıralanmı tır:

bir birige 3b/6,

bir biridin 9b/2, 30b/13

bir birin 18a/7, 30b/12

Ba lama Zamirleri. Metnimizde *ki* ve *kim* ba alama zamirleri g r lmektedir:

ki 1b/1, ***kim*** *o al    h kim    -yı kevneyn* 2a/8

2.3.2. Fiil Çekim Ekleri

2.3.2.1. Basit Fiil Çekimi

2.3.2.1.1. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerinde olduğu gibi zaman kavramı ve haber verme gibi bir işlev yoktur. Ancak geleceğe yönelik bir tasarı belirtir. Tasarlama kipinin emir, şart, istek ve gereklilik şekilleri vardır (Ergin, 2021: 289). Metinde geçen tasarlama kipleri aşağıda sıralanmıştır.

2.3.2.1.1.1. Emir Eki

Emir kipi, şahslara göre fiil kök veya gövdesine gelen şekil ekleri, emir, buyurmak veya istemek anlamları kazandırmaktadır. Çağatay Türkçesinde emir eki ile istek eki birlikte kullanılmaktadır. Çünkü anlam olarak iç içe geçmişlerdir (Eckmann, 1996: 106) (Turgut, 2010: 709).

1. Teklik Şahıs: -y -ay/-ey, -yIn/ -AyIn/ -AyIm

ķılay “yapayım” 2a/11, *bolay* “olayım” 2b/5, *olayın* “olayım” 2b/5, *başlayın* “başlayayım” 3b/7, *barayın* “gideyim” 6b/1, *ķatay* “katayım” 8b/11, *uyķatay* “uyandırayım” 8b/11, *ķoyay* “koyayım” 16a/11, *salay* “salayım” 17a/10, *uray* “vurayım” 18a/10, *ēteyin* “yapayım” 8a/1, *ķēteyin* “gideyim” 10b/10, *yēteyin* “yeteyim, ulaşayım” 10b/10, *kōreyin* “göreyim” 14b/8

Olumsuz şekli: -*mayın/-meyin*: Metinde örneği yoktur.

2. Teklik Şahıs: -ġıl/-gil’dir:

bolgil “ol” 3b/7, *olturgil* “otur” 5a/3, *tinglēgil* “dinle” 5b/3, *ēylegil* “eyle” 5b/6, *aytgil* “söyle” 5b/14, *anglagil* “anla” 9b/5, *sözlegil* “konuş” 10b/5, *urgil* “vur” 11b/6, *sürgil* “sür” 11b/6, *ķirgil* “gir” 17a/11, *kōrgil* “gör” 17a/11, *bilgil* “bil” 22a/7, *bolgil* “bol” 22a/12, *turgil* “dur” 23b/2, *bolġıl* “ol” 3a/6, *olġıl* “ol” 5b/2, *ķılġıl* “yap” 5b/3, *alġıl* “al” 5b/13, *ayġıl* “söyle” 9a/4, *ķoyġıl* “koy” 16a/9, *barġıl* “git” 17a/1

Olumsuz *-mağil/-megil* eklerinin yanında **-magil** şekli de görülmektedir: *koymagil* “koyma” 9a/6, *urmagil* “vurma” 16b/8, *tüşmegil* “düşme” 19b/7, *yıgmagil* “toplama” 23a/8, *koymağıl* “koyma” 20a/4

➤ Eksiz şekli: *bol* 12a/1, *kel* 12a/7, *kıl* 12a/7

3. Teklik Şahıs: *-sun/-sün* ile yapılır: *kılsun* “yapsın” 5b/1, *tursun* “dursun” 11b/4, *toysun* “doysun” 15b/9, *bolsun* “olsun” 20a/5, *kesün* “gelsin” 3b/5, *yesün* “yesin” 4b/9, *kêtsün* “gitsin” 5b/14, *bèrsün* “versin” 14a/1, *tègsün* “değsin” 20a/4

Olumsuz şekli *-masun/-mesün*: *ètmesün* “etmesin” 14a/11, *körmesün* “görmesin” 28b/10

1. Çokluk Şahıs: *-AlI/ -AlIm/ -AlIng*. Metinde tespit edilemedi.

2. Çokluk Şahıs: *-(Ing, -(IngIAr, -(IngIzIAr}*: *bilingler* “bilin” 1b/10, *artıngızlar* “yükleyin” 7a/5, *tartıngızlar* “tartın” 7a/5

Olumsuz şekli: *-mangız: barmangız* “gitmeyiniz” 6b/2

3. Çokluk Şahıs: *-sunlar/-sünler*: Bu ek metinde sadece birkaç yerde geçmektedir. *alsunlar* “alsınlar” 6a/10, *èylesünler* “yapsınlar” 19b/9

Olumsuz şekli: *-masunlar/-mesünler*

2.3.2.1.1.2. Şart Eki

Emir çekiminde olduğu gibi yalnız şekil ifade eden şart kipi *-sA* ekiyle çekimlenmiştir.

1. Teklik Şahıs: *-sam/-sem*:

sorsam “sorsam” 9a/5, *bolsam* “olsam” 10b/4, *ursam* “vursam” 17b/11, *dèsem* “desem” 2b/3, *ètsem* “etsem” 5b/11, *ölsem* “ölsem” 10b/4, *kètsem* “gitsem” 13b/4, *yètsem* “yetsem” 23a/7

2. Teklik Şahıs *-sang/-seng*:

dèseng “desen” 13a/5, *ètseng* “etsen” 19a/7, *èyleseng* “eylesen” 20a/7, *bolsang* “olsan” 9a/9, *sorsang* “sorsan” 9b/6, *barsang* “gitsen, varsan” 11b/4, *çıksang* “çıksan” 22a/3

Olumsuz *-masang*: *etmeseng* “etmesen” 11a/12,

3. Teklik Şahıs: *-sa /-se*:

dése “söylese” 2b/11, *körse* “görse” 4b/5, *bërse* “verse” 8a/1, *tüşse* “düşse” 12a/6, *kelse* “gelse” 15b/1, *yêtse* “yetse” 16b/7, *bilse* “bilse” 17b/9, *ilse* “ilse” 17a/9, *uçrasa* “rastlasa, karşılaşsa” 19a/5, *bolsa* “olsa” 19a/6, *yêtkürse* “ulaştırsa” 22b/12, *kılsa* “yapsa” 19a/11, *alsa* “alsa” 18a/10, *buyursa* “emretse, söylese” 14a/9, *barsa* “ulaşsa, gitse, varsa” 10a/4, *yaşnasa* “parlasa” 2b/2, *kalsa* “kalsa” 3b/3

Olumsuz *-masa/-mese*: Metinde örneği bulunamadı

1. Çokluk Şahıs: *-sağ/-sek*: *kutulsak* “kurtulsak” 3b/6

2. Çokluk Şahıs Eki: *-sangız/-sengiz*: *barsangız* “gitseniz, varsanız” 23a/6, *êtsengiz* “yapsanız, etseniz” 20a/7

3. Çokluk Şahıs: *-salar/-seler*: *kelseler* “gelseler” 14a/13

2.3.2.1.1.3. Gereklilik

Çağatay Türkçesinde gereklilik kipi *-sa* + şahıs eki + *kerek* şeklindedir. Gereklilik kipine metinde rastanılmamıştır.

2.3.2.1.2. Bildirme Kipleri

Bildirme kipleri, fiildeki hareketin zamana bağlı halde yapılmış, yapılacak ve yapılan işleri yargı halinde bildirme özelliği taşıyan kiplerdir. Bildirme kipi ekleri aynı zamanda hem şekil hem de zamanı kapsar (Korkmaz, 2014: 583).

Haber veya diğer adıyla bildirme kipleri Çağdaş Türk lehçelerinde eylemin zamansal bağlamını kuran temel dil ögesi sayılmaktadır. Bu kipler yapılan veya yapılacak olan olumlu veya olumsuz iş hareketin haber vermekle birlikte zamanını da göstermektedir (Ergin, 2021: 289).

Bildirme kipleri beş farklı zaman bunlar: görülen geçmiş zaman, geçmiş zaman, gelecek zaman, anlatılan geçmiş zaman ve şimdiki zaman kiplerinin çekimlenmiştir. Kip çekimleri aşağıda sırasıyla verilmiştir.

2.3.2.1.2.1. Görülen Geçmiş Zaman

Oluş, kılış veya iş ve hareketin belli bir zaman diliminde olduğunu ve tamamlandığını gösterir. Çağatay Türkçesinde bu kipin üç farklı şekli kullanılmıştır (Turgut, 2010 : 612) Metnimizde de üç tip çekimlenme yapılmıştır.

(I) Birinci Tip

1. Teklik Şahıs Eki{-dIm}:

erdim “idim” 9b/7, *bardım* “vardım, ulaştım” 10a/5, *eyledim* “eyledim” 10a/9, *dëdim* “dedim” 10a/9, *kıldım* “yaptım, ettim” 10a/12, *sakladım* “sakladım” 10b/1, *keldim* “geldim” 10b/8, *uşladım* “tuttum” 16a/1, *kördüm* “gördüm” 10a/5, *boldum* “oldum” 3b/4

Olumsuz: *-madım/-medim*: Metinde örneği bulunamadı.

2. Teklik Şahıs Eki: {-dI-ng}:

eyleding “eyledin” 9a/1, 2, 3, 4, 5, 11a/10, 11, 15b/3, *kirding* “girdin” 11b/1, *qayda erding* “nerede idin” 15a/13, *kelding* “geldin” 15a/13, 17a/8, *kılding* “yaptın” 17a/8, 19a/2

Olumsuz Soru Şekli: *-meding mü*: Metinde örneği bulunamadı.

3. Teklik Şahıs Eki: {-dI/-di/-tI/-ti}:

kıldı “yaptı” 1b/6, *boldı* “oldu” 3a/5, *tileği* “diledi” 3b/11, *kılurđı* “yapardı” 3b/12, *koydı* “koydu” 4a/3, *oqurđı* “okurdu” 4a/6, *çıqardı* “çıkardı” 4a/9, *çāfardı* “koşardı” 4a/11, *salurđı* “salardı” 4a/12, *yaşadı* “yaşadı” 4b/1, *olturđı* “oturdu” 5a/4, *taşladı* “attı” 6b/8, *yıkıldı* “düştü” 6b/10, *urđı* “vurdu” 6b/12, *atlandı* “ata bindi, hazırlandı” 7a/1, *qaldı* “kaldı” 7a/7, *yokaldı* “kayboldu” 8a/3, *bardı* “gitti, vardı, ulaştı” 8a/8, *tüşti* “indi” 7b/5, *yëtti* “ulaştı, yetti” 3b/13, *ötti* “geçti” 3a/9, *bërđi* “verdi” 1b/9, *tegđi* “değdi” 3a/9, *bār erđi* “var idi” 3b/3, *kirdi* “girdi” 4a/5

Olumsuz: *-madı/-medi*: *tuğmadı* “doğmadı” 2a/5, *çıkmadı* “çıkmadı” 6a/12, *kalmadı* “kalmadı” 16a/7, *urmadı* “vurmadı” 19a/12, *yétmedi* “yetmedi” 18a/10, *bilmedi* “bilmedi” 18a/3, *kelmedi* “gelmedi” 16a/4, *körmedi* “görmedi” 15a/11

1. Çokluk Şahıs: *-duķ/-dük/-tük*: *-dık/-dik*, *-tık/-tik*:

bolduk “olduk” a8b/8, *éttük* “ettik” 18b/8

2. Çokluk Şahıs: *-DIngIz/ -TIngIz*: *körgüzdingiz* “gösterdiniz” 20a/6

3. Çokluk Şahıs: *-dılar/-diler/-tılar/-tiler*: *oturdılar* “oturdılar” 4b/12, *aldılar* “aldılar” 6a/7, *kıldılar* “yaptılar” 6a/7, *turdılar* “durdular” 6a/12, *édiler* “idiler” 5a/5, *dédiler* “dediler” 6b/2, *kördiler* “gördüler” 15a/4, *keltürdiler* “getirdiler” 21a/1, *yéttiler* “yettiler” 23a/12, *élttiler* “götürdiler” 7a/7, *çıktılar* “çıktılar” 23a/10

Olumsuz: *-madılar/-mediler*: *kelmediler* “gelmediler” 17a/2, *bilmediler* “bilmediler” 17a/2

(II) İkinci Tip

Bazen *tur-* yardımcı fiili olmadan *-p* zarf fiiline kişi zamirleri eklenerek de geçmiş zaman yapısı kurulur. Bu yapı öğrenilen geçmiş zamanı ifade etmekle birlikte bazen görülen geçmiş zamanı da ifade etmektedir. Bu sebeple ekin öğrenilen geçmiş zaman mı veya görülen geçmiş zamanı ifade ettiğini anlamak için bağlamı anlamak gerekir (Mamatkulova, 2022: 112).

Bu kipin çekimi *-p* zarf fiiline kişi zamirleri eklenerek yapılmıştır. Ayrıca bu kipte III. şahıs çekimi yoktur.

1. Teklik Şahıs: *-p-men*:

yaşap-men “yaşamışım” 9b/6, *ötkerip-men* “geçirmişim” 9b/6,

2. Teklik Şahıs: *ıp/-ip/-üp-sen*:

çıkıp-sen “çıkılmışsın” 5a/3, *yaratıp-sen* “yaratmışsın” 11a/6, *koyup-sen* “koymuşsun” 17a/10, *tutup-sen* “tutmuşsun” 19a/9, *alarını öldürürğa kaşd étip-sen* “onları öldürmeye kastetmişsin” 19a/9

1. Çokluk Şahıs: *-p-bIz: körüp-miz* 32a/2, *turup-mız* 32a/2

2. Çokluk Şahıs: *-p-sIz*: Metinde örneği bulunamadı.

(III) Üçüncü Tip

Görülen geçmiş zamanın son tipi *-p* zarf-fiiline *tur-* yardımcı fiili ve şahıs zamiri eklenerek oluşturulmuştur (*-p+tur+şahıs zamiri*). Bu kipte III. şahıs çekimi yoktur.

1. Teklik Şahıs: *-üp turur-men / -üp-dür-men / -ip-tür-men*

étip tur-men “etmişim, eylemişim” 10b/2

2. Teklik Şahıs: *-(ı)p-dur-sen, ıp-durur-sen, -ip/-ıp/-up turur-sen*

3. Teklik Şahıs: *-ip/-ıp/-üp turur, -p/-ıp/-up dur, -ip-dür, ip-tür:*

asılıp turur “asılmış” 17a/1, *yutup-dur* “yutmuş” 3a/1, *yatıp-dur* “yatmış” 8a/13, *koyup-dur* “koymuş” 23b/7, *ötüp-dür* “geçmiş” 3a/1, *kétip-dür* “gitmiş” 14a/7, *tüşüp-dür* “düşmüş” 15a/4, *bolup-tur* “olmuş” 5b/4, *étip-tur* “etmiş” 10b/2, *konup-tur* “konmuş” 24a/9

Çokluk şahıslarının metinde örneğine rastlanmadı

1. Çokluk Şahıs: *-ıp/ -ip turur-biz*

2. Çokluk Şahıs: *-ıp/ -ip turur-siz*

3. Çokluk Şahıs: *-p/ıp/-ıp/-üp/-up tururlar, -p/-ıp-turlar/-ip/-üp-türler*

2.3.2.1.2.2. Gelecek Zaman

Yazmada gelecek zaman eki *-ğay/-gey, -kay/-key* ekleriyle sağlanmıştır.

bolğay “olacak” 2b/9, *tapğay* “bulacak” 2b/9, *kılğay* “yapacak” 11b/1, *koşulğay* “katılacak” 19a/7, *dégey* “söyleyecek” 2a/6, *bérgey* “verecek” 2b/7, *yètkürgey* “ulaştıracak” 19a/1, *kètkey* “gidecek” 2b/8, *keskey* “kesecek” 18b/10

Olumsuz: *-mağay*, *-megey*: *kalmağay* “kalmayacak” 2b/8, *bolmağay* “olmayacak” 14a/13, *tégmegey* “değmeyecek, dökünmeyecek” 4b/5, *bérmegey* “vermeyecek” 11a/8, *bilmegey* “bilmeyecek” 25a/2

2.3.2.1.2.3. Geniş Zaman

1. Teklik Şahıs (-A/-U) *r-men*: *kılur-men* “yaparım” 26a/3, *oturur-men* “otururum” 26a/5, *kezer-men* “gezerim” 23/4

Olumsuz (-*mes/-mas*)-*men*: *yèmes-men* “yemem” 27/7

➤ Yukarıdaki örneklerden farklı olarak, günümüzde kullanılan *-r* eki ile yapılan geniş zaman çekimi: *isterim* 9a/2, *kaytarım* 11a/3

2. Teklik Şahıs (-A/-U) *r-sen*: *çeker-sen* “çekersin” 12a/8, *yutur-sen* “yutarsın” 12a/8, *kelür-sen* “gelirsin” 9b/3, *tapar-sen* “bulursun” 9a/9, *erür-sen* “olursun” 9a/4, *kèter-sen* “gidersin” 25b/6, *bolur-sen* “olursun” 17b/11, *ölür-sen* “ölürsün” 17b/11, *çıkar-sen* “çıkarsın” 16b/9, *yıkar-sen* “yıkarsın” 16b/9, *dér-sen* “dersin” 15b/8

Olumsuz (-*mas/-mes*)-*sen*: Metinde örneğine rastlanmadı.

3. Teklik Şahıs (-A/-U) *r*: *barur* “varır” 8b/2, *tutar* “tutar” 9b/10, *yaraşur* “yakışır” 11a/8, *sayrar* “öter” 13a/7, *körer* “görür” 21a/5, *çıkar* “çıkır” 23b/1, *barķ urar* “parlar” 24a/5, *ķatar* “katar” 26a/4, *berür* “verir” 24a/10, *kèter* “gider” 23a/3, *tèger* “dökünür” 23a/1, *èyler* “eyler” 18a/3, *kèçer* “geçer” 11b/3, *èter* “yapar, eder” 7b/8, *dér* “der” 4b/5, *yatur* “yatar” 24a/2, *turur* “durur” 24a/1, *kılur* “yapar” 21b/12, *oturur* “oturur” 21a/7, *saçılur* “saçılır” 18b/13, *açılur* “açılır” 18b/13, *talaşur* “tartışır, boğuşur” 18a/5, *bolur* “olur” 15b/1, *olturur* “oturur” 15a/9, *oķur* “okur” 12b/1, *yürür* “yürür” 7a/11, *kelür* “gelir” 10b/5, *körünür* “görünür” 20b/10, *berür* “verir” 24a/10

Olumsuz *-mas/-mes*:

bağmas “bakmaz” 21b/7, *yağmas* “beğenmez” 21b/7, *kutulmas* “kurtulmaz” 18b/6, *yıkılmas* “düşmez” 18a/8, *yoluğmas* “karşılaşmaz” 8a/7, *kılmas* “yapmaz, etmez” 7a/2, *bolmas* “olmaz” 6b/4, *bilmes* “bilmez” 7a/2, *étmes* “etmez” 7b/11, *körünmes* “görünmez” 8a/7, *kelmes* “gelmez” 9b/11, *èylemes* “eylemez, yapmaz” 10a/8, *bèrmes* “vermez” 11b/5, *yètmes* “yetmez” 18a/11

1. Çokluk Şahıs: (-A/-U) *r-biz*:

tutar-biz “tutarız” 20a/7, *tutar-mız* 20a/7

Olumsuz *-mas-biz* şeklindedir: Metinde örneğine rastlanmadı.

2. Çokluk Şahıs: (-A/-U) *r-siz*: Metinde örneğine rastlanmadı.

Olumsuz *-mas-siz*: Metinde örneğine rastlanmadı.

3. Çokluk Şahıs: (-A/-U) *rlar*:

bağarlar “bakarlar” 21b/6, *kağarlar* 21b/6, *körerler* “görürler” 8b/5, *kılurlar* “yaparlar” 21b/2

Olumsuz *-maslar/-mesler*: Metnimizde örneği bulunamadı.

2.3.2.1.2.4. Anlatılan Geçmiş Zaman

Bu zamanın eki *-mİş/-mUş*’tır ve ekin ünlüsü daim düzdür. Metnimizde 3.tekil kişi çekimi için örnek bulunmaktadır:

kılmış baş “baş olmuş” 4a/6, *kızı ermiş* “kızıymış” 22a/11

2.3.2.1.2.5. Şimdiki Zaman

-adur/-edür/-ydür-kişi zamiri ile kurulur:

kıl-a-dur “eder, ediyor, yapar” 12a/3, *kel-e-dür* “geliyor” 14b/13, *beri-le-dür* “veriyor” 17b/9, *bère-dür* 23b/2

2.3.2.2. Birleşik Çekim

Basit çekim üzerine gelen e-/er- ek fiilinin ikinci bir zaman eki almasıyla kurulur. hikaye, rivayet ve şart olmak üzere üç çekimi vardır (Mamatkulova, 2022: 116).

2.3.2.2.1. Hikaye Birleşik Çekimi

2.3.2.2.1.1. Geniş Zamanın Hikayesi

1. Teklik Şahıs: -r/-ur erdim: *barur erdim* “giderdim” 9b/9

3. Teklik Şahıs: -ur erdi:, *dër erdi* “söylerdi” 4b/5, , *yürür erdi* “yürürdü” 7a/11, *éter erdi* “eylerdi, eterdi” 7b/8, *caylar erdi* “yerleştirdi” 8a/10, *barur erdi* “giderdi” 8b/2, *turur erdi* “dururdu” 9a/7, *oğur erdi* “okurdu” 12b/1, *sayrar erdi* “öterdi” 13a/7, *yêr erdi* “yerdi” 13b/12, *olturur erdi* “otururdu” 15a/9, *kılur erdi* “yapardı” 18b/4

- *kezerdi* “gezerdi” 3a/3, *külerdi* “gülerdi” 24a/7, *severdi* “severdi” 4b/7, *közerdi* “gözerdi” 5a/7, *éylerdi* “eylerdi” 6a/5, *kéterdi* “giderdi” 7b/12, *yürürdi* “yürürdi” 8a/5

Olumsuzu -mas/-mes erdi, -mas/-mes edi

yoluğmas erdi “karşılaşmazdı” 8a/7, *ğutulmas erdi* “kurtulmazdı” 17b/10, *yığılmas édi* “düşmezdi” 18a/8, *yağmas erdi* “hoşuna gitmezdi” 21b/7, *bağmas erdi* “bakmazdı” 21b/7, *bilmes erdi* “bilmezdi” 7b/8, *étmes édi* “etmezdi” 7b/11, *körünmes erdi* “görünmezdi” 8a/7, *bêrmes erdi* “vermezdi” 11b/5

2.3.2.2.1.2. Geçmiş Zaman Hikayesi

1. Teklik Şahıs: -p/-ıp/-ip/-up/-üp erdim:

ötüp kéterdim “geçerdim” 19b/3, *körüp erdim* “görmüşüm, gördüm” 10a/13

2. Teklik Şahıs: -p/-ıp/-ip/-up/-üp erding/erdüng: Metinde örneği görülmedi.

3. Teklik Şahıs: -p/-ıp/-ip/-up/-üp erdi: *koyup erdi* “koymuştu, koydu” 3b/9, *bèrip erdi* “vermişti, verdi” 3b/10, *yürüp erdi* “yürüdü, yürümüştü” 8a/6, *yaķıp erdi* “hoşuna gitmişti, beğendi” 10a/13, *oturup erdi* “oturdu, oturmuştu” 14b/11

2.3.2.2.2. Rivayet ve Şart

Metinimizde örneğine rastlanmadı.

2.3.2.3. Fiilimsiler

Fiil köklerinden türeyip, fiil vasıflarını taşıyan ancak cümlede fiil yüklemi olmayan sözcüklerdir. Fiilimsiler, cümle içerisinde farklı işlevlerde bulunurlar. Fiilimsiler isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil olam üzeri üç grubu ayrılmaktadır.

2.3.2.3.1. İsim-Fiil

İkinci adı partisipler olarak bilinen isim-fiil ekleri, eklendikleri fiilleri cümle içerisinde isim veya sıfat olarak görev almasını sağlarlar. Partisip ekleri alan fiillerin anlamları bozulmaz, ancak metinde isim görevinde olurlar. İsim-fiiller, -*maķ/-mek* eklerinin fiil kök ve gövdelerine getirilmesiyle oluşturulmaktadır. Metinde geçen isim-fiil örnekleri şunlardır:

-*maķ/-mek*

beyān ķılmaķ “beyan etmek” 40b/4, *körmek* “görmek” 20a/12

➤ -*iş, ış, -üş, uş* ekleriyle türetilen isim-fiile, tek örnek bulunmaktadır: *tutuş ķıldı* 18a/1

➤ İsim-fiil eki, iyelik ve çekim eklerini alır

bèrmekke “vermeye” 19b/4, *barmaķķa* “gitmeye” 20a/11, *bağlamaķķa* “bağlamaya” 23b/8

➤ -*maķ/-mek* ekleri, bu eklerin -*lık/-lik* ekiyle genişleyen halleri -*maķlık/meklik*

ekleri görülmektedir. Metnimizde tek örneği vardır: *barmaqlık* 6b/4

2.3.2.3.2. Sıfat-Fiil

Sıfat-fiillere ortaçlar da denilmektedir. Sıfat-fiiller hem fiil hem sıfat özellikleri taşır. Fiil kökenli oldukları için hareket ve zaman kavramlarını barındırırken, bu kavramları ad oldukları sıfata aktararak varlık ve nesneleri hareket ve zaman gösterme özellikleri ile vasıflandırır (Korkmaz, 2014: 784). Metinde bulunan bazı sıfat-fiiller aşağıda sıralanmıştır:

1. -ğan/-gen, -kan/-ken, -an/-en:

kayılğan kaşları “kıvrılan kaşları” 8b/10, *açılğan her tarafdın köp reng-be-reng gül* “her tarafta rengarenk gül açılmış” 13a/7, *seyrān ēylegen* “gezmiş” 9a/6, *naşīb ētgen yerimge* “nasip etmiş yerime” 9b/9, *şehir-i rūmnı şāhı süygen bir ‘azīz oğlu bolsang* “Rum şehri şahının sevilen değerli oğlu olsan” 11a/9, *ser-ā-pā renk bērilgen* 13a/2, *töşelgen atlas* 13a/4, *bu yalğuz bizlere kelgen belā-dur* “bu yalnız bizlere gelen bela” 18b/5, *ser-ā-ser reng bērilgen āb-ı tılā* 20b/8, *ötken* “geçmiş” 2b/3, *felāsler tüşken* 8b/8, *ısıtma tutken ādem-dēk gap urdı* “ateşi var kişi gibi konuştu, söyledi” 15a/12, *hayāl ētken* “hayal etmiş” 24b/10

2. -GUÇI/ -KUÇI

-GU/-KU sıfat-fiil eki ile -çi isimden isim yapma ekinin birleşiminden ortaya çıkmıştır. Metinde sadece tek örneği bulunmuştur: *yol ötgüçi edim* 19b/3

2.3.2.3.3. Zarf-Fiil

Cümle içerisinde fiilleri zarflaştıran eklerle zarf-fiil ekleri denilmektedir. Bu ekler fiilin kök veya gövdesine getirilir. Zarf-fiil eki almış fiilin anlamı bozulmaz ancak zarf görevindedir. Metnimizde zarf-fiil ekleri şunlardır:

1. -p/-ıp/-ip/-up/-üp:

kükrep “bağırıp” 6b/10, töşep “döşeyip” 13b/8, bërıp “verip” 1b/5, kılıp “yapıp” 4a/2, minip “binip” 4a/11, çıkip “çıkıp” 5a/4, saçıp “saçıp” 5a/6, kıvanıp “sevinip” 5a/6, bakıp “bakıp” 5b/12, étip 5b/13, eşitip “duyarak” 6a/11, barıp “gidip” 6a/12, kelip “gelip” 6a/13, alıp “alıp” 6b/1, köterip “kaldırıp” 6b/6, éltip “götürüp” 7a/5, işenip “inanıp” 7a/9, kırıp 7a/12, kalıp “kalıp” 8a/3, yetişip 8a/8, ezilip “ezilip, ezilerek” 8a/13, uygatıp “uyandırıp” 9a/5, kêtip “gidip” 9a/10, tartıp “tartıp, tartarak” 10a/11, yakıp “beğenip” 10a/13, körüp “görüp” 10a/13, sekretip “koşturarak” 11b/4, kirip “girip” 12a/9, keçip “geçip” 12b/4, yatıp 13b/1, yanıp 13b/9, katıp 15b/13, tepretip 16a/2, asılıp 16a/6, talaşıp 16a/10, bilip 16a/12, sözletip 16b/10, kaçıp 17b/13, küçenip 18a/9, oynatıp 20b/2, yağılıp 21b/1, yığıp 23a/2, tevkanıp 24a/3, uzanıp 24a/3, yarıp 23b/13, sırpanıp 23b/9, bağlap 23b/9, yayılıp 23a/13, tarkaşıp 22a/2, akip 20b/13, çıkarıp 19b/1, gâzablanıp 17b/3, kızarıp 16b/6, talaşıp 16b/10, kaytıp 15a/11, tohtatıp 15a/6, adaşıp 10b/8, koyup 3b/9, oturup 4a/10, tutup 4b/11, kurup 4b/12, turup 7b/13, sugurup 15b/10, urup 17b/4, tutuşup 18a/7, bozup 21b/9, urunup 22b/6, koşulup 23a/11, yumup 23b/10, tökülüp 24a/8, süzülüp 24a/7, ögürüp 23b/8, yürüp 23a/12, sürüp 23a/11, ötüp 19b/3, örgülüp 18b/11, tüşüp 17b/5, üzüp 11a/1, tüzüp 10a/2, öçüp 7b/12, kêtürüp 3a/11, yüzlep 7b/3, közlep 7b/3, tinglep 21b/7, istep 22a/10

2. -A, -y, -U

tura kel 15b/7, yıkıta bildi 16a/5, keltüre bilmediler 17a/2, ura bërgen 17a/13, yıkıta bilmedi 18a/3

3. -GandA

kelgende 14b/9

4. -ban/-ben/-uban/-üben:

dëben “söyleyip” 9a/3, étüben “eyleyip” 12a/5, yürüben “yürüyüp” 12b/11, keliben “gelip” 13a/8, yêşiben “çözüp” 19b/12, éyleben “eyleyip” 21b/9, kalıban 18b/5, kılıban

18a/13, *boluban* 17b/8, *tutuban* 17b/7, *bakıiban* 17a/7, *yıgđuruban* 10a/10, *oğuban* 9a/7, *tüşüben* 8a/13, *pişiben* 8a/13, *atlanıiban* 8a/4, *uruban* 6b/11, *çıkıiban* 6a/2, *alıiban* 5a/11, *koyuban* 5a/8, *barıiban* 4a/6

5. -ğaç/-geç/-keç/-kaç: Metinde sadece -geç eki tespit edilmiştir:
körgeç “görünce” 25b/3

6. -ğunça/-günçe/-kunça/-künçe:
toyğunça 41b/3, *kelgünçe* 29a/12

Olumsuzu: -megünçe/-mağunça: Metinde örneği bulunamadı.

7. -ğalı/-geli/-keli/-kālı:
okutğalı “okutmaya, okutmak için” 4a/5, *turgalı* “durmak için” 21b/8, *körgeli* “görmek için” 37b/4

8. -may/-mey:
endişe kılmay “endişe etmeyip” 9a/11, *uçramay* “görüşmeden” 13b/4, *yoluğmay* “uğramadan” 15a/2, *korğmay* “korkmadan” 15a/13, *bolalmay* 23a/2, *sözlemey* “söylemeden” 9a/1, *bilmey* “bilmeden” 9a/11, *yételmey* 11a/1, *kételmey* “gidemeyip” 11a/1, *kelmey* “gelmeden” 14a/12, *közge ilmey* 15a/9
-mayın/-meyin: *bilelmeyin* 32a/2

2.3.2.4. Düzenli Birleşik Fiiller

2.3.2.4.1. İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

İki fiilden oluşmuş olan bu fiillere kurallı birleşik fiillerde denilmektedir. Burada esas fiil ile yardımcı fiil birbirine zarf-fiil ekiyle bağlanmaktadır. Burada yardımcı fiil esas fiildeki oluş ve kılışı şeklini tasvir ettiği için bu birleşik fiillere tasvir fiil denilmektedir. Yardımcı fiil görevinde gelen fiiller, Türkçede işlevlerine göre kategorize

edilmiştir. Çağatay Türkçesinde iki fiilden oluşmuş işlevlerine göre sınıflandırılan fiiller şunlardır:

2.3.2.4.1.1. Yeterlilik Fiili

Çağatay Türkçesinde yeterlilik fiili, zarf-fiil eki almış esas fiilin yanına *bil-*, *al-* ve *bol-* yardımcı fiilerin gelmesiyle kurulmuştur. Metnimizde sadece *bil-* yardımcı fiil ile kurulan yeterlik tasvir fiilinin örneği bulunmuştur ve aşağıda tabloda gösterilmiştir:

Tablo 8

<i>bil-</i>	<i>yıkıta bildi</i> (16a/5), <i>keltüre bilmediler</i> (17a/2), <i>yıkıta bilmedi</i> (18a/3)
<i>al-</i>	<i>kılalması</i> (9b/13), <i>yêtelmey</i> (11a/1), <i>kêtelmey</i> (11a/2), <i>kelelmes</i> (15b/1) <i>bolalmay</i> (23a/2)
<i>bol-</i>	<i>dêse bolması</i> (6b/4), <i>yête bolmadı</i> (7b/4)

2.3.2.4.1.2. Süreklilik Fiili

Bu tasvir fiil zarf-fiil eki almış esas fiilin yanına *bar-*, *kal-*, *kel-*, *tur-* yardımcı fiilerinin getirilmesiyle oluşturulmuştur:

Tablo 9

<i>bar-</i>	<i>yêtişip bardı</i> (8a/8), <i>yaşınlap bardı</i> (8b/11, 15a/6), <i>dêp barsa</i> (10a/4), <i>sekretip barsang</i> (11b/4), <i>alıp baray</i> (15b/7), <i>oynatıp barurdı</i> (20b/2)
<i>kal-</i>	<i>adaşıp kaldı</i> (7b/5)
<i>kel-</i>	<i>tura kel</i> (15b/7), <i>alıp keldim</i> (10a/12), <i>yaşınlap keldi</i> (16a/13), <i>oynap keldi</i> (21a/8), <i>yağılıp keldi</i> (21b/1)
<i>tur-</i>	<i>ötüp-dür</i> (3a/1), <i>yutup-dur</i> (3a/1), <i>kelmey turup</i> (14a/12), <i>bolup-tur</i> (14a/12), <i>kıla-dur</i> 12a/3,
<i>kör-</i>	-

2.3.2.4.1.3. Tezlik bildiren tasvir fiiller

Tezlik bildiren tasvir fiiller, zarf-fiil eki almış esas fiilin yanına *bér-*, *sal-*, *tüş-* yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşturulmuştur:

Tablo 10

<i>bér-</i>	<i>ura bér</i> gen (17a/13), <i>alıp bér</i> (11b/10), yürüp <i>bér</i> di (21b/1),
<i>sal-</i>	-
<i>tüş-</i>	<i>sırpanıp түşti</i> 23b/9

2.3.2.4.1.4. Yaklaşma

Yaklaşma anlamı veren *yaz-* yardımcı fiili ile oluşturulmaktadır. Esas fiile *-a* zarf fiil ekinin getirilmesiyle bağlanır. Metinde örneği bulunamamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

[1b]

Bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm

- (1) ki bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥīm dēp
ḥudānı yād étey men yā kerīm dēp
- (2) özidin o kim 'ālem ol ḥudā-dur
ki ol bī-ibtidā vü bī-intihā-dur
- (3) anga mānend émes 'ālemde hēc şey'
yana mānend émes hēc şey' ki (ge) ol ḥay
- (4) muḳaddem-dür tamām küi-i vücūdāt
heme muḥtāc erür ol pāk-ı hem zāt
- (5) tüzetti bī-sütun köklerni barın
bèrip levn üstine yerning medārın
- (6) cihān ḳudretini ḳıldı ızḥār
aning köp ḳudret şan'atları bar
- (7) bihiştıni sekkiz u dūzaḥnı yetti
müslümān birle kāfırnı yarattı
- (8) türābıdın ten-i ādem yarattı
teniġa rūḥnı hem-dem yarattı

(9) birevgā ‘aql bērdi fehmi ü idrāk

senā-gūyā šinevā kıldı ol pāk

(10) yiberdi bendelerge köp kitāp ol

bilingle dep yana kıldı hitāp ol

[2a]

(1) kerek andağ hudāğa bende bolmağ

hemīşe tālib ü cūyende bolmağ

(2) dūrūd ol kim nebīler serveriğa

hem ötken peyam-berning barığa

Na‘at resūl şallallāhu ‘aleyhi vesselem

(3) muḥammed muṣtafā ḥātem ü ḥātām

hudāning vāhīdin bu rūḥ-ı ilhām

(4) tıfıl ol şehin-şāh-ı maḳāmāt

yarattı cümle ‘ālemni bir zāt

(5) bīnā-yī dünyāda ol dīn-i āḥır

anın-dek tāze gevher tuğmadı bir

(6) selām ol ibtidāge intihāğa

degey himmet oşal rūz-ı cezāğa

(7) sévüglük bendesi ol tört yār-dur

ebu bekr, ‘ömer, ‘osman, ‘alī-dür

(8) oşal şāh kim ārā-yı kevneyn

ḥasan birle ḥüseyin ol iki ‘ayneyn

(9) alarning ḥakk-ı ervāhıdın èy ḥayy

men-i leb-teşnege bër kâse-yi mey

(10) ilāhi ḡonce-i ṭab‘ımnı vā kııl

dilim āyine-yi ‘ālem-nümā kııl

(11) edā bolmas ‘atā kııl manga bir genc

kıılay söz rezmige dūr-dāneler senç

(12) şarāb-ı vaḥdet-i mestāne èyle

muḥabbet ehlinge kâşāne èyle

[2b]

(1) gül-i ‘aşkıng meni kııldı mu‘atṭar

mükedder ḥâtırım èyle münevver

(2) çū lāle yaşnasa baḡrında-dur dāḡ

ḥudā bërse kavī-yi dilge yā dāḡ

(3) dësem bir destān-ı ‘āşıkāne

cihānda kıalsa mendin bir nişāne

Ötken ‘āşıqlarnı beyānı

(4) kel èy sākī alıp cām-ı ezeldin

leb-ā-leb bir şarāb-ı lem-yezeldin

(5) bolay bir ṭās ile mest-i sīr-āb

öz kim bīdār olayın özgeler ḥ^vāb

- (6) hayālīm ‘ālem êtkêyler hayâlet
köngül gül-zārı kıldı cūş-ı celâlet
- (7) ğaraż bir özge kim hâletni bergey
gül-i baĝ-ı muhabbet bŷyı bergey
- (8) köngül endŷhı kêtkey her qayana
elemdin qalmaĝay nām ü nişâne
- (9) ki yār bolĝay çarĝ u erzāk
köngül közgŷsi tapĝay nŷr u revnaq
- (10) nè bolĝay pāk-ı meftŷh bolsa
bu emāre ĝulām-ı rŷh bolsa
- (11) dēse her tŷtŷ bir ĝŷftār
kēyin aĝbārlardın ēylep aĝbār
- (12) rehā ēylep köngŷldin ĝuşşalarını
ēşit ētey ĝarra kıssalarını

[3a]

- (1) dēgil ‘aşq yolıdın kimler ötŷp-dŷr
meşakqatlar bilen qanlar yutup-dur
- (2) ki bu yolda zelŷha leylŷ mecnŷn
ki ferhād vamıq şŷrŷn meftŷn
- (3) gül ü nev-rŷz ile seyfü’l-mŷlŷk hem
bedi‘ birle kezerdi bul suluk hem

(4) yana ārzu kamer hem ru-yı semer-ḵand

ki tāhir birle zühre-i ḥired-mend

(5) eşit mehreni şāh ü gedānı

alar kim bul cihāndın boldı fānı

(6) mah-ı nāzik bilen ol āferin şāh

göl-i bülbül hem ötti bolğıl āgāh

(7) ki bu şeh-zāde ḵāsım mähü‘n nur

köyüp ‘ışḵ otığa ötti ser-ā-ser

(8) yana seyyid ḵarār-ı ‘itiḵād server

ki yaz-ı birle zībā ötti ebter

(9) ki ‘āşıqlardın ötti yetti Behrām

alarning eline hem tēgdi bu cām

(10) bul emīrlar her birisi dāstān-dur

kihīn efsāne-i ḥalḵ-ı cihān-dur

(11) anga sen ḵoy biridin söz beyān ét

kétürüp nazm-ı türkī dāstān ét

Padişāh-ı Rūmning oğlu şehzāde Behrāmning beyanı bu turur

(12) kel emdi cāğ bir miskīn ḥışārī

ki Behrām-ı rūmıdın söz sözle bārī

[3b]

(1) beyān éyle aning güft ü güyıdın

aning a‘lā-himmet ğayretidin

(2) eşit ey salık efsāne-i hoş

ki sözidür aning cānāne-i hoş

(3) bār erdi pādīšāh-ı kişver-i rūm

özi dānā vü ākıl hoş-tekellüm

(4) şīnemge⁵ dāğ alıp derdige bāle

kemen-i ‘uzlet-nişīn boldum çū lāle

(5) kesün her kim mening-dek dāğ bolsa

çıkalık kadeh ḥalvet tāğ bolsa

(6) aytalık derd ü ğam bir birige izhār

ķutulsak derd ü ğammlardın be-yek-bar

(7) sen ey başım manga yoldaş bolgil

ki bir iş başlayın sen baş bolgil

(8) bar erdi pādīšāh-ı kişver-i Rūm

aning vaķtıda şehirler erdi ma‘dūm

(9) köp erdi māl u eşyāsı cihānda

ḥazīneler ķoyup erdi nihānda

(10) bērip erdi anga īzid-i ḥudā-vend

ki ‘izzu nāz u ni‘met ğayr-ı ferzand

⁵ Metinde kelime olarak yazılmıştır

(11) egerçi dünyālikdin èdi bī-ğam

tiledi tengridin ferzend dem-ā-dem

(12) faķīrlerge kııurdı Һayr u ihsān

besī ferzend üçün cānını ҡurbān

(13) bu ārzū birle yaşı kırkge yètti

bilāhire tengri anga raħm ètti

[4a]

(1) ‘aṭā kıııdı anga bir ‘alī ferzend

körüp ferzendini köp boldı Һursend

(2) süyüngendin kıılıp toy u temāşā

faķīrlerge berip köp māl ü eşyā

(3) kıılıp erkān-ı devletlerge in‘ām

ki ҡoydı oğlını atını Behrām

(4) kııurdı perverīşler cān ü dildin

mālın şadaķa èterdi bir oğuldın

(5) anıng oğlı ki tā altıģa kirdi

oķutģalı anı mektepge bèrdi

(6) oķurdı barıban mektepge ol yaş

özi yaş erdi ammā kıılımış baş

(7) oķuban altı yıl ol boldı molla

Һatı Һōş Һab‘-ı imlā ètti peydā

(8) on iki yaşagümce ol suhan-rîz

sipâhîlik revîşin kıldı engîz

Şeh-zâde Behrâm on iki yaşda sipâhî-gerlikni hûner kılganı

(9) çıkardı seyr ü şahrâ gâhı gâhı

alıp arkasından neçe sipâhî

(10) oturup tîr-endâzlıg kılurdu

ki oynap hem kılıç-bâzlık kılurdu

(11) gâhı atın minip çâfardı her sū

‘aceb işler kılurdu ol nîkû-rû

(12) körülmegen her hezardın köz salurdu

üçer kuş ilkdin atıp alurdu

[4b]

(1) bu keyfiyetde on sekiz yaşadı

elem körmedi arzûyı ve şadı

(2) ‘aceb er çıktı ol nâdir ü devrân

zeber-dest-i zamân boldı be-tuğyân

(3) cemâlî şems-i envârdın ziyâlik

hayâ bâbıda kızlardın hayâlik

(4) körer közge ‘acâyib nâzenîn-dür

mesîhâ sözleri evc-i felekde-dür

(5) dâr erdi körse kim ol hoş cemâlî

yüzige tégmegey katıg şemāl

(6) aning-dek oğlıga ol şāh-ı kişver

taşadduklar kılurdı la' l ü gevher

(7) hemīşe cān ü dil birle severdi

yüzün bā ...⁶ körse olurdı

(8) kılurdı şükr-i bī-ḥadd ol ḥudāğa

meni tégür dép bu müdde' āğa

(9) yürürdü şād u ḥürrem fāriğ ez ğam

o kaydın ğam yesün ḥaḳ berdi hem-dem

(10) ki devlet birle bir kün şāh-ı kişver

emīrlerni barın yığdurdı yek-ser

(11) dēdi kim barçangız meclis ḳurunglar

tutup şoḥbet bu fırsat olturunglar

(12) oturdılar ḳurup şoḥbet emīrler

heme şāḥib-süḥan rūşen-żamīrler

(13) oturup taḥt-ı devlet üzre kişver

töküp ḳand u nebāt şehd ü şeker

[5a]

(1) ḥalāyıklarnı i' zāz èylep ol-ḥāl

esās u salṭanat birle bā-ḳıbāl

⁶ Kelime okunamadı

- (2) tururdi šāhning yanıge Behrām
edep dēp qolların ēylep elif-lām
- (3) dēdi kişver bakıp Behrām yüzige:
çıkıp-sen olturgıl tahtnıng yüzige
- (4) çıkıp olturdi Behrām pīş-i kişver
yüzi şem‘-i şebistān-dek münevver
- (5) temāşāğa édiler merdüm-i şehir
alurdılar ruh-ı Behrāmdın bahr
- (6) šāh-ı Kişver kıvanıp anda bisyār
saçıp oğlu başığa dürr-i şeh-vār
- (7) ‘azīz cāndın anı artuq körerdi
libās-ı padişāhāne keyürdi
- (8) koyuban başığa tāt-ı muraşşa‘
zümrüdler dürdāneler ma‘a
- (9) ki on beş ming yigitge kıldı ser-dār
alarning barçası ceng-cūyi tarrār
- (10) alarğa hem kılıp in‘ām dürrler
bèrip haddın füzün altun-kümüşler
- (11) alıban oğlu hem emlāk-ı bisyār
oğulnı kılıp ‘ālemge izhār
- (12) oşal fırsatda ol šāh-ı hired-mend

neçe remz ile bêrdi oğlîğa pend

(13) dèdi ey nûr-ı ‘āynā tâc-ı ber-ser

āyā cāndın ziyāde pākize gevher

[5b]

(1) ħudā kılsun seni mezhebge lāyık

êşit mendin revîş-i pādişalık

(2) ‘adāletlik ri‘āyet perver olğıl

ki tā ħalk-ı cihānda server olğıl

(3) ki miskīnler ‘arzın tinglegil bāz

esīrlerni yana kılğıl seref-rāz

(4) teraĥĥum kıl yetīmler ħalîğa sen

‘amel kıl yaĥşılar ef‘ālîğa sen

(5) mürüvvet birle yaĥşılık şî‘ār èt

hemîşe yaĥşılıkni ihtiyār èt

(6) ki ‘aql u tedbīr èyle èylegil kār

bolur bu söz sange her yerde derkār

(7) ħabul èylep barın ol şeh-zāde

tevāzu‘lar kılıp ħaddin ziyāde

(8) dèdi ey şehriyar-ı nāmdārı

‘aziz canım sening mehring nişārı

(9) ħayātının barıda sen şāh bolğıl

‘ulüvv rütbe-yi ferīdūn-cāh bolğıl

(10) ki gül-gešt-i çemen fasl u bahārı

bolup-tur rüy-i şahrā lāle-zārı

(11) ki eknūn devletingdin bolsa ruḥṣat

çıkıp sèyr-i şikār ètsem bu furṣat

(12) kılıp şeh zevk-i şehzāde sözige

muḥabbetler bilen bakıp yüzige

(13) dèdi sen rüzgārımnı çerāğı

sipāh-encām ètip alğıl yarağı

(14) heves ètseng barıp aytgil şikārı

mübārek ḥatırın kètsün gubārı

[6a]

(1) bu sözni dèp hoş-vaḳit⁷ boldı Behrām

yığıban leşker boldı ser-encām

(2) revān boldı çıkıban sūy u sahrā

bèrip mecmū‘-yı leşkerlerni ārā

(3) koyup sāz-endeler köp sāzlarnı

heme talpın-turup şeh-bāzlarnı

(4) esās-ı saltānat üstide şeh-zād

⁷ Metinde kelime birleşik olarak yazılmıştır

şikār èylep revī ol ser-dār-ı şayyād

(5) her elvān cān u can-vardın tüşürüp

heme leşker şikār èylerdi körüp

(6) yürürdi anda Behrām ile köp er

yoluktı ol yabānede bir şīr

(7) ki nāgeh aldılar ortage anı

temāşa kıldılar anda zamānı

(8) körürler kim a‘ceb şīr-i muşedded

siyāsetlik şalāvetlik be-heybet

(9) dèdi şeh-zāde kim ey pehlevānlar

özini men bahādur-men dègenler

(10) barıp alsunlar emdi şīrni yekke

çü kètkey erligi taht-ı felekke

(11) eşitip barça leşker boldı hāmuş

kılıp bir neçesi ‘aqlın ferāmūş

(12) bolup hayret barıp turdılar ol dem

barurğa çıkmadı ol şīrğa ādem

(13) oşal hāletde kim şeh-zāde Behrām

kelip bes gayreti ol çeşm-i bādām

[6b]

- (1) atıdın tüşdi alıp iligine gurz
dédi men barayın ol şîre yalguz
- (2) körüp erkân-ı devletler be-yek-bar
dédiler barmangız ey şâh-ı muhtâr
- (3) te‘accub şîr édi haddin ziyâde
heme yüzni közi sanır şeh-zâde
- (4) aning yanığa barmaqlık hûb ermes
kabâhat kılmasdan dēp dēse bolmas
- (5) qahırlanıp bu sözdin şâh ol dem
bu sözlerdin kim bir zerre-i ğam
- (6) köterip gurzısın boldı revân
be-şiddet şîr sarı ol pehlevân
- (7) körüp şeh-zâdeni hız étti ol şîr
qaçarın bilmedi şîrdin oşal er
- (8) köterip şîr o dem iki ilkin
özin şeh üstige taşladı ol hîn
- (9) ögürüp gurzısın şeh-zâde Behrâm
ki şîrni başıga urdı o hengâm
- (10) neçe cerh urdı kükrep şîr hayvân
yıkıldı ağızdın aqıp kıızıl kân
- (11) uruban na‘ra ol şâh dilâver

tutup ol şır ayağıdın ser-ā-ser

(12) ögürüp başıdın bir neçe nevbet

ki tolğap yerge urdı bā siyāset

(13) ki řeh žarbıga kim řır üstühanı

boluban meyde meyde çıktı cānı

[7a]

(1) bu zorlıķnı körüp mecmū-i leřker

dağı atlandı evvel Behrām server

(2) munıng-dek erni hēc kim yād bilmes

eger rüstem erür bu işni kılmas

(3) anı sen özüng eyle ‘ināyet

yamān közdin munı kılgıl selāmet

(4) du‘ā kıldılar ol dem barça leşker

dédiler āferīn Allāhu ekber

(5) buyurdu kim bu şırni artıngızlar

ki éltip şehge peş-keş tartıngızlar

(6) oşal dem anda neçe pehlevānı

ki şır artıbān boldı revānı

(7) ki şahnı aldığa étiler al ān

körüben řāh kışver qaldı hayrān

(8) munıng-dek şırni tenhā řāh-zāde

neçün yıktı munı meydān arada

(9) bul işge şāh kişver körüp sevindi

işenip oğlığa hem könglī tindi

Şeh-zāde atasığa şīrnı suğa ⁸

(10) kel rāvī rivāyet èyle eknūn

hasud etti neçü...⁹ gerdūn

(11) atasıge yiberdi şīrnı şeh-zād

yürür erdi şikār èylep bolup şād

(12) kıızıķ birle sürüp atın be-her sū

ķırıp köp şaydnı her yan atıp rū

[7b]

(1) üstide yürürdi şāh-zāde

yoluķtu bir keyik ol çöl arada

(2) körer şeh-zāde kim bir tūrfe āhū

perīdin şīve-lik közleri cādū

(3) keyik kaçıkta beyābān sarı yüzlep

ki ķoydı ketidin şeh-zāde közlep

(4) aning-dek kaçıkta kim tā battı āf-tāb

yète bolmadı kördi kèçe mehtāb

⁸ Metinde yazı silinmiş

⁹ Metinde yazı silinmiş

(5) barıp bir yerge tüşti şāh-zāde

adaşıp kaldı leşker çöl arada

(6) oşal menzilge kim ol şāh yekten

edā kıldı namāz-ı şām u huften

(7) du‘ā èylep oturdı şāh-ı bernā

hudānı yād ètip ol yerge tenhā

(8) ki her dem fikr èter erdi dēr erdi

neçük menzil ekenin bilmes erdi

(9) ta‘accüb sāy èdi kim vehmī bisyār

ki ādem neslidin özge heme bār

(10) èdi bir yanı deryā-yı mu‘azzam

yana bir yanı bir kūh-ı bülend hem

(11) ğalā-ğullar kelürdi her serīdin

ki vehm ètmes èdi dīv ü perīdin

(12) eşitip şāh kim taḥsīn èterdi

közidin uykusı öçüp kèterdi

(13) turup endīşeler èylerdi līkin

dēr erdi bu neçük āvāzlar eken

[8a]

(1) emān bërse bu kün ḥallāḳ-ı bī-çün

èteyin seyr ü şayyād nev‘-i mazmūn

- (2) dēben ol kēçe birge ol dil-efrūz
tang attı boldı aydun kēçe-kündüz
- (3) yoǵaldı kēçeǵi ol köp ǵalā-ǵull
ta‘accübler kalıp ol hār siz ǵül
- (4) yana atlanıban boldı revāne
oşal āhū hevesin sürdi yana
- (5) yürürdi ertedin tā çāşıt boldı
pa-yı āhū beyābānda yoǵaldı
- (6) bolup hayrān yürüp erdi ser-ā-ser
baķıban her sarı ol şāh-ı server
- (7) körünmes erdi hēc menzil-i ābād
yoluķmas erdi nesl-i ādemī zād
- (8) yürüp hayrān ü sersān şāh-zāde
ki bir tāǵǵa yētişip bardı nā-geh
- (9) körer kim bir ‘acīb tāǵ ūlūǵdur
çıķıp her sū temāşā kılǵuluǵ-dur
- (10) baķıp her sū temāşā ēyler erdi
temāşā kılǵu-dek hūb caylar erdi
- (11) ǵülistān irem-dek hoş-nümādur
ǵarāyib menzil hūb-ı dil-keşedür
- (12) a‘dād siz cān u cānavarlar hem anda

yürüp sayrardı bülbüller çemende

(13) yatıp-dur meyveler her sū pişiben

ezilip sebze üstige tüşüben

[8b]

(1) sefid ...¹⁰ ü çenār u bāz ‘ar ‘ar

tururdi boluban kökke ber-ā-ber

(2) temāşālar kılurdi şāh-ı Behrām

barur erdi aralap ol nīk ü nām

(3) yoluktu aldıda bir hayme-i hūb

münakkaş reng-be-reng turfe dil-āşūb

(4) ki ol haymege bardı şāh-zāde

tüşüp atdı bolup kirdi piyāde

(5) körerler kim ‘aceb har-gāh-ı ‘ālī

ser-ā-pā kıp-kızıl güldin mişālī

(6) körer üstide bir taht urulğan

cemālī gülni bergidin yasalğan

(7) nazar kıldı yana yüzige bakıp

ķamaştı közleri gūyā ķarakıp

(8) turur şeh şuffe-yi ‘ālī münakkaş

¹⁰ Kelime okunamadı

felâsler tüşken zîbâ-yı dil-keş

(9) ki ol taht üstide bir kıznı kördi

közi gül lebleri kırmızını kördi

(10) kayılğan kaşları közler çü bādām

anga baqtı vu hayrān boldı Behrām

(11) yakınlap bardı anga bir söz qatay dēp

eger uyquda bolsa uyqatay dēp

(12) muḥabbet āteşin ‘ışk ile yakıp

oqudı bu ğazelni anga yakıp

Şeh-zāde şüretke bakıp gep urğanı

[9a]

(1) ey neçük bet sen meni ‘aqlımnı hayrān èyleding

sözlemey cānımnı alıp iç bağrım kan èyleding

(2) isterim cismimde cānım ḥān u mān bir yād ètip

kim bu tağ u çöl ara bu bāğ bu bostān èyleding

(3) men seni rūḥ-dur dēben andağ hayālım bar èdi

sen neçük ten-sen hayātī çarḥ u peymān èyleding

(4) dil-berimni şüreti ayğıl suālımğa cevāb

kim erür-sen dil-rübāī munda mihmān èyleding

(5) uyqatıp sorsam sorağingnı her ser-geştedin

dīv-dür yā kim beşer bu kāḥ u eyvān èyleding

(6) şaykalî çok turma her cāyge mesken koymagil

ne temāşālarını körmişdir seyrān èylegen

Ġazel şāh-zāde-yi Behrām

(7) oquban bu ġazelni şeh bu furşat

turur erdi baķıban sū-yı şūret

(8) dēdi şūret zaban-ı hāl birlen

ēşitip şeh anı minvālı birlen

(9) ki her şūretke köngül bërme ey yār

tapar-sen sen anı bolsang taleb-kār

(10) bu sözdin şehni ‘ışķı zūr kıldı

kētip ‘aķlı dil-i pūr-şūr kıldı

(11) turur erdi onge endīşe kılmay

bolup hayrān қayan barurnı bilmey

(12) oşal hāletde kelip bir kühen-sāl

dēdi kim ey yigit sanga neçük hāl

[9b]

(1) baķıp Behrām anga bērdi selāmı

cevābın ètip ol dem bā-tamāmı

(2) nevāzişler bilen ol dem körüşti

oturup bir biridin gep soruştı

(3) dēdi қaydın kelür-sen ey bahādur

bu yerge kelmening bā'ış neden-dür

(4) dèdi şeh-zāde sen sözle kel ey pīr

bu şūretni manga kim èyle taḳrīr

(5) dèdi kim anglagil ey yār-ı bā-derd

meni atım erür pīr-i cihān-gerd

(6) eger sorsang meni yüz on yaşap-men

müsāfir-lik bilen 'ömr ötkerip-men

(7) bar erdi mülk ü māl manga bisyār

emīr-ı ḳāfile erdim bil ey yār

(8) yürüp taht u felekni seyr èterdim

şehirler-din şehirlerge kèterdim

(9) barur erdim naşīb ètgen yerimge

güzārım tüşti nā-geh şehir-i çingā

(10) bar bir eken kıızı Fağfūr-ı Çinni

tutar āvāzası rüy-i zemīnni

(11) cihānda ḥūb-ı zībālikda dengi

semā küni teng ...¹¹ gül çemengi

(12) aytalmayın ta' rīfın yüz mingdin bir

bolup yüz til anıng vaşfıda ḳāşir

¹¹ Kelime olarak verilmiştir

(13) kıaddı gül-gonçesi adı Gülendām

anı körgeñ kılalmas şabr u āram

[10a]

(1) ki ol sīmīn-beden nāzuk dīmāğı

kılıp öz torıge bir çār-bāğı

(2) tüzüp anda neçe kaşr u ‘imāret

yasap bir köşk ‘ānī had be-gāyet

(3) çıkıp ol köşkige ol māh-ter-i nāz

temāşālar kılur her sū ser-efrāz

(4) anı her kim körey dep barsa anda

yüzin körse bolur elbette bende

(5) ki men bardım oşal çin şehriğa çün

Gülendāmñıñ cemālın kördüm eknūn

(6) muhabbet çaķmaķı anda çaķıldı

yürekke āteş-i ‘ışķı yakıldı

(7) hevā-yı hūsnige boldum giriftār

yürdim ötti üç yıl zār-ı efkār

(8) körerdim ‘iyidlerde bir cemālın

müyesser eylemes dāim vişālın

(9) üzmege endişe eyledim anda

yürey tā ki dedim bu şehir-i çinde

(10) ki çin naqqâşlarını yıǵduruban

alarge men bérıp māl-i firāvan

(11) tutup dünyānı köp naqqâş-ı çini

ki tartıp bérđi ol kıız şūretini

(12) bu şūretni alıp keldim bu yerge

munıng-dek hōş-‘imāret kıldım bu yerge

(13) ki çin barmas-dın ilgeri bu yerni

körüp erdim köngülge yakıp erdi

[10b]

(1) özümge saqladım bir kul u bir nār

ki andın özgesin şarf ettiim ey yār

(2) kolum manga ¹²

ki men mesken etip-tur men bu yerni

(3) bu şūret birle ‘aşq-bāzdur men

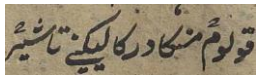
hayālī bir çün hemrāzdur men

(4) bu yerdin özge yoktur ihtiyārım

tirik bolsam mekân ölsem mezārım

(5) sen emdi sözlegil ey hoş bahārda

¹² Satırda

geçen bazı kelimeler okunamadı, anlam uymuyor

ķayu yerdin kelür bul arada

(6) dēdi ŗeh-zāde angla ey kūhen-sāl

beyān ēyley sanga men biraz aķvāl

(7) atım Behrām erür ‘ālemde ma‘lūm

atamnı atı ŗāh kiŗver-i rum

(8) heves birle yürüp çıkıp pīr ŗikāri

adaŗıp munda keldim angla bāri

(9) bu ŗūretke menem boldum giriftār

manga yahŗı kēngeŗni ēyle izhār

(10) Gūlendāmın sorağıge kēteyin

ħudā ētkürse men anga yēteyin

(11) dēdi ŗeh-zādege pīr-i cihān-gerd

ki bu sevdānı sen terk ēyle ey merd

(12) bu yollar ser-be-ser cevır ü cefādur

zamāna ħūbları hem bī-vefādur

(13) Gūlendām ‘ıŗkıda ol Çin arada

ħesābı yok sening-dek ŗāh-zāde

[11a]

(1) yürür ħayrān viŗālıġa yētelmey

üzüp köngül diyārıġa kētelmey

(2) ümīd ētme vefāsız-dur vefālar

bu-dur mendin naşîhat ey birâder

(3) dèdi şeh-zâde ey pîr-i dil-efkâr

bu yoldın kaytarım yok bol haber-dâr

(4) hudâ murâdımğa yetkergey eknûn

sürey himmet burâkın sū-yı gerdûn

(5) eşitip şeh sözün pîr-i be-derdî

yüregidin çıkardı âh-ı serdî

(6) dèdi yâ rab ‘aceb şan‘atların bar

yaratıp-sen muni anga giriftâr

(7) yaş akıp közleridin sū-yı şeh-zâd

ki kıldı bu gâzelni anda feryâd

Ġazel-ı pîr-i cihân-gerd

(8) ey emirâ hoş yaraşur pâdişâlık şevketing

bërmegey bir bād-ı devlet bul esās-ı devleting

(9) şehir-i rûmnı şâhı süygen bir ‘azîz oğlu bolsang

ol müsâfirliklere âyâ ne bolğay gayreting

(10) çün felek ser-geştelik çoğını¹³ engîz èyleding

rûmnı mâtem-hâne èyledi şehâ bu gayreting

(11) ‘ışk cāmıdın ‘aceb nûş èyleding gūyâ bu dem

kim perîşân boldı eknûn hâtır-ı cem‘iyyeting

¹³ Kelime metinde “حوق” olarak yazılmıştır

(12) şunça çağ ayttim seni kim bu hayāla tüşkening
étmeseng maqşūd-ı hāşıl tarıkmas keyfiyeting

[11b]

(1) ārī bu meydāna kirding ey şehā merdāne bol
şāyed ol hıẓr-ı hudā kılğay sening terbiyeting

(2) sanga bar-dur bu cemāl-i bu kemāl-i i‘tidāl
ol Gülendāmğa münāsib-dür bu ra‘nā şüreting

(3) körse fağfūr kāmetingni kız tügül cāndın kēçer
yüz çerāğ-ı memleket ārzū-yı mişl-i hāl u hatting

(4) sekretip barsang atıngnı şāh-ı fağfūr aldıge
atası tursun narı kıızı kılur terbiyeting

(5) şaykalī sen hem felek urğanlara āmāde-sen
ver ne revnaķ bērmes erdi bu mükedder tıyneting

(6) kel emdi şābir-ı dil şaykal urgil
semendingni reh-i ma‘şūka sürgil

Şeh-zāde Behrām pīr-i cihān-gerdning aldığa bir kēçe bolğanı

(7) hümāyūn-dēk bülend pervāz kılğıl

ki ‘ayş¹⁴ efsānesini sāz kılğıl

(8) ki ‘uşşāķ ehliğa sözi cāş kılğıl

bu sözni āhirini fāş kılğıl

¹⁴ Kelime metinde “عش” olarak yazılmıştır.

(9) özimni köygenim bir sarı erdi

sening derding yana artuqça erdi

(10) alıp bër bu t̡ālibni murādın

ḥaḳḳī kıl bu erni i‘timādın

(11) Gülendāmğa münāsib-dür bu şeh-zād

āyā netkey bu dehr külfet ü ābād

(12) ḥudāyā sen özüng bolğıl meded-kār

ki yètkey maḳṣadıge bol t̡aleb-kār

[12a]

(1) o kün èylep oşal pīr-i kühen-sāl

dèdi ey şāh-zāde bol bā-ḳibāl

(2) kemīne menzilige bir kèçe bol

tang atğan song sanga men körsetey yol

(3) bi‘l-āḥire boldı şeh bir kèçe anda

ki pīr ḥizmet kıladur mişl-i bende

(4) kètürdi aldığa köp nāz ü ni‘met

nebāt u ḳand u şeker, şehd ü şerbet

(5) ètüben zevḳler şeh-zāde Behrām

ḳılur boldı ol sorağ-ı gülendām

(6) ḳışını başığa tüşse bu sevdā

körünmes-dür közige çöl ü deryā

Şeh-zāde Behrām pīr-i cihān-gerdğa vedā‘ kılğanı

(7) kel emdi şābırī ‘azm-i sefer kıl

neçe kün tağ u taşnı bahr u ber kıl

(8) dünyāning külfetin tā ki çeker-sen

yutur-sen tā be-key hūn-ı ciger-sen

(9) reh-i ‘ışķa kirip merdāne bolğıl

‘aceb sen vā bir efsāne bolğıl

(10) ķalender boldı ol şeh-zāde Behrām

ki yētkey ol murādığa nīkū-nām

(11) besī ol šāh-zāde tüşti yolğa

uçı yok kıyruğı yok tağ ü çölğa

(12) barur erdi hūdāğa zār yığlap

Gülendām ‘ışķıdın bağrını dāğlap

[12b]

(1) ķula-tüzlerde oķur erdi sürüp at

oķur erdi özidin neçe ebyāt

Behrām bu ebyātnı oķuğanı

(2) dēr erdi vādī-yi hūn-h^vāre tüştim

ten ü zār ü dil-efķara tüştim

(3) ne tün ara ne kündüz-dür ķarārım

nişānsız çöllere tüşti güzārım

(4) keçip ‘ayş-ı cihāndın mişl-i mecnūn

kezer-men tağ u şahrālarnı tūn ü kūn

(5) şarāb-ı şevkıdin bir èyledim nūş

ata anam boldı ferāmūş

(6) ‘aceb müstağrağ-ı mestāne boldum

diyār u şehridin bīgāne boldum

(7) müyesser kıl manga vaşl-ı Gülendām

anınğ ‘ışkı içürdi manga bul cām

(8) bu sözlerni dēben ol şāh-zāde

barur erdi ki şahrā arada

(9) ki her kūn iki yol atdın tüşürdi

atını sebzelerge otlaturdı

(10) kula-tüzde kuralaylar atardı

kebāb èylep anı tu‘me èterdi

(11) bu şūretke yürüben tā ki bir ay

ki bir menzilge yètti tā ki bir cāy

[13a]

(1) körer kim bir ‘acāyib çār-bāğī

şigift èylep girift olgen dimāğı

(2) ki ol çār-bāğ içinde қаşr-ı zībā

ser-ā-pā renk bérilgen āb-ı tıllā

- (3) aning aldıda bir havz-ı mürebba‘
iki yandın iki şuffe-i muraşşa‘
(4) töşelgen atlas u kemhāb-ı zerrīn
kelürdi her tarafdın bŭy-ı müşkīn
(5) ki her elvān dirahtdın erür bisyār
ki her mīve dēseng ol bāğ ara bar
(6) beyābān ü çemenler ü mürğ-zārılar
reyāhīn ü yāsemīnler ü lāle-zārılar
(7) açılğan her tarafdın köp reng-be-reng gül
ki her şāhıge sayrar erdi bŭlbŭl
(8) körüp barçasın şeh-zāde ol hāl
keliben zevkı tüşti anda fī’l-hāl
(9) yŭgenin aldı atın otke koydı
özi ol havzning aldıge keldi
(10) çıkıp olturdı sofa űzre şeh-zād
oturdı ol yŭzi gül-i serv-i āzād
(11) qarap her yan temāşeler eterdi
közini geh humār alıp kēterdi
(12) o yerge uyqusı zŭr etti bisyār
neçe kŭnler edi kim erdi bīdār
(13) alıp bēldin kılıç birle şadāğın

qoyup qalkanını başığa bālın

[13b]

(1) yatıp bir sā' atı çün taptı ārām

yana uyğanıp anda şah Behrām

(2) mübārek hātırığa keltürürdi

bu menziller neçük menzil dēr erdi

(3) tüzük āzādelarning cāyı oḡşār

muning-dek zīb ü zīnetlerge bisyār

(4) neçük insān erür şahib-ı çār-bāğ

bularge uçramay kêtsem 'aceb dāğ

(5) ki bu endīşe birle erdi şeh-zād

turur erdi edep birle perī-zād

(6) 'acāyib nāzenīn-i qadd-ı bülend

köterip bir uluğ tıllā legendi

(7) étip ta'zīm ü selām èylep ser-ā-ser

kelip şah aldığa ol māh-ı peyker

(8) töşep hān üstidin qoydı legendi

tevāzu' birle ra'nā-yı dil-pesend

(9) yanıp turdı legend üstini açtı

yüzige zülf-i sünbüllerini saçtı

(10) körer şeh-zāde türlik nāz ü ni'met

ziyāfetge münāsib-dür ziyāfet

(11) lezīzlik ü zīrelik mürgān bir yan

laṭīf köp mīveler anda firāvān

(12) besī zevkī bilen yēr erdi şeh-zād

turur erdi elif yanglıg perī-zād

(13) anga luṭf ile şeh sarḡutnı bērdi

du‘ā ēylep bu sözlerni dēr erdi

[14a]

(1) āyā ey nāzenīn ṭarzınga ḥayret

ṭa‘āminga ḥudā bērsün bereket

(2) munı dēp fātiḥanı ēylep itmām

ki andın song suāl ēyledi Behrām

(3) dēdi ey nāzenīn sen söyle bāri

özüng kim-sen bu yēr kimning diyārı

(4) yiberdi kim manga bu nāz ü ni‘met

ki sen manga beyān ētgil bu fursat

(5) dēdi men ēteyin bil ey bahādur

bu menzilni ēgesi atı Sayfūr

(6) yana bar-dur anıng beşer inisi

mübārizlik şecā‘at-dur barısı

(7) bu kün ol barçası avğa ey māh-pāre

kètip-dür cānib-i şahrā şikāra

(8) alarning munda kim bir singlısı bar

atı-dur Servāsa şāhib-ı dār

(9) men bī-çāre anga dāye-dür-men

ki her hizmet buyursa men kılur-men

(10) bu ni‘metler oşal gül-fām yiberdi

yana mendin sanga peygām yiberdi

(11) dèdi aygıl barıp ol māh-cebīnge

ki te’hir ètmesün kim bu zemīnge

(12) ağalarım kelür vaqtı bolup-tur

alar kelmey turup kètkeni hūb-dur

(13) mebādā kelseler ol altı ejder

ki hayra bolmağay ol māh-ı enver

[14b]

(1) dèdi kim şāh-zāde dāye-yi hoş

bu sözni sanga dèy kılma ferāmūş

(2) ki mendin Servāsāga selām ayt

ki andın songra anga bu peyām ayt

(3) anı ağaları birle işim yok

kılıp mesken bu yerge turmışım yok

(4) dèdi şeh-zāde-yi zerrin kemerğa

egerçi siz işingiz yok alarğa

(5) ki ol Şayfūr erūr bed-fi‘l ü bed-ḥū

zarar tegürmegéyler ey nikū-rū

(6) kelip ƙahrı bu sözge anda Behrām

dèdi sözni kūteh ƙıl dāye-yi ḥām

(7) men-em andaƙ zebūn ādem èmes-men

eger ming bolsa Şayfūr ğam yèmes-men

(8) ki sen bar Servāsā aldıge tur

köreyin Şayfūring ƙandaƙ ƙişi-dür

(9) temāşā ƙıl alar kelgende munda

ne işler körgüzey meydānda bunda

(10) eşitip kètti dāye ƙaşr sarı

kelip dervāzesin berkitti barı

(11) oturup erdi anda şāh-ı bernā

körer kim bir ‘aceb gerd boldı peydā

(12) ki çıktı gerd içinde altı arslan

erūr her ƙaysısı kibr-i beyābān

(13) alardın songra keldi bir bahādur

at üstige minārī-dèk kele-dür

[15a]

(1) gümān ètti körüp ol altısın şāh

yanıp Şayfūr kelūr avdın be-nā-gāh

(2) turup bul hem özin tayyār kıldı

yolukmay kêtmeğeni ‘ār¹⁵ kıldı

(3) oşal dem keldi ol altı birāder

bolup her qaysı qaddı çü ‘ar ‘ar

(4) alar hem kördiler şeh-zādeni çün

tüşüp-dür bāğ ara hūrşīd-i gerdūn

(5) körüp tahsīn etiben anda Şayfūr

cönedi şeh sarı Qammās bahādur

(6) yakınlap bardı ol bāğnı aralap

atını tohtatıp turdı qaralap

(7) körer kim bir şeh-i ‘alā cenābī

şu‘ā‘-yı tal‘ atı çün āf-tābī

(8) ki şırf ü terkīb-ı şāhib-qırān-dur

cihān eyvānığa bir pehlevān-dur

(9) olturur erdi hêç endīşe kılmay

aning-dêk neçelerni közge ilmey

(10) körüp Qammās Behrām kâmetini

özini lerze tutti hem atını

(11) velī kaytıp kêtetni körmedi ep

¹⁵ Kelime metinde آ asarak yazılmıştır.

mening-d k erge n mertlik bolur d p

(12) ki ol  or  an d n bir na‘re urd 

ısıtma tutken  dem-d k gap urd 

(13) d di kim ey bah dur  ayda erding

ne  uk  or  may bu b    i ige kelding

[15b]

(1) bu y rlerge kelelmes   r u  aflan

eger kelse bolur y r birle yek-s n

(2) nehengler bu g  zerdin  tey lmes

pelengler kelse mund n k tey lmes

(3) seni yal uz  aylay¹⁶ t   t ng bu y rge

ne  uk t b  yleding bizler-d k erge

(4) ki bu  urganda bizler¹⁷ alt  er-biz

er r  ul a ber- -ber her birimiz

(5) ulu ımız at    h-   ay  r

per ler hem bizi t bi‘yimiz-d r

(6) bes ra‘n  d gil kimge   ing bar

 z ng tenh  musun y  kim    ing bar

¹⁶ Metinde şeklinde yazılmıştır.

¹⁷ Metinde şeklinde yazılmıştır.

(7) tura kel atinge atlan berī yür

seni alıp baray men nezd-i Şayfūr

(8) dēdi şeh-zāde kim-sen ne dēr-sen

ki sendin kim soradı munça dēr-sen

(9) sizler birle meni hēc yok-tur kārım

cöney-men and ki toysun süvārım

(10) kelip qahrı bu sözge gebr-i Şemmās

sürüp atın suğurup tīg-i elmās

(11) havāle eyledi şeh sarı ol dem

turup Behrām cāyıdın mişl-i rüstem

(12) ki tīgın uşlap ilgidin anı

suğurup aldı vu attı revānı

(13) yana qatıp girībānıdın uşlap

engegin tahtige bir neçe muştlap

[16a]

(1) ki qol u boynını bağlap uşladım

örep-çırmay dırahtke koydı muhkem

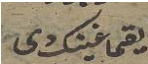
(2) yana ol şofağa çıktı oturdı

dırahtnı tepretip Şemmās tururdı

(3) barıp Şayfūr tüşüp olturdı ol dem

qurup meclis birāderler bilen hem

- (4)  arap olturdılar kelmedi  emm as
d di  ayf r ki sen bar emdi  amm as
- (5) barıp k r ki anı biri yıkıldı
yıkıta bildi y h d yıkıldı
- (6) rev n turdı keldi k rdi  amm as
dıra tke asılıp turuptı  emm as
- (7) a asını k r p  ahrı kelip gebr
tenige  almadı bir zerre-yi  abr
- (8) d di kim ey yigit sendin ‘aceb-d r
bu erni yı ma ıngdın¹⁸ ne sebeb-d r
- (9) hezeling m   ının  mu manga ay ıl
hezel bolsa a amnı t rge  oy ıl
- (10)  ının  bolsa tutkil meni birlen
tala ıp k reyin men sening birlen
- (11) d di Behr m beri kel s zge  ay-sen
a angnı aldı a ba lap  oyay men
- (12)   itip  eh s zin  ahrı kelip gebr
bilip  ıldı    n ng c nı a cebr
- (13) y k nlap keldi  eh aldı a sarı

¹⁸ Metinde olarak verilmi tir.

boluban¹⁹ k̄āmeti mişl-i minārī

[16b]

(1) turup şeh-zāde anı koynını bastı

ağasını yanığa iltip astı

(2) yana çıktı şofa üstige Behrām

be-vaqt-ı zuhr edi yêtkürürdi dām

(3) bu ikidin soğın Hermās keldi

kolığa hancer-i elmās keldi

(4) körüp Şemmās u Qammās hālını çün

dedi kim ey yigit tēz-dek²⁰ kün

(5) neçük yıktıng bu iki pehlevānnı

sanga tüşürdiler mü bu cihānnı

(6) dēben hīz etti gürzisin köterip

közünü aqları ot-dēk kızarıp

(7) turup şeh-zāde anıng sarı yêtse dēp

ki urdı köksige bir muşt bā-żarb

(8) dēr erdi köksin uşlap vāy yüregim

dedi urmagil ey yurtke hākīm

(9) ki biz bir bir kelür bizni yıkar-sen

¹⁹ Metinde olarak verilmiştir.

²⁰ “tez-dek” çabucak anlamında olabilir

kese Şayfūr neçük ‘udde çıkar-sen

(10) munıng-dêk sözletip şeh-zāde anı

kolını artığa bağlap revānı

(11) anı êltip astı nezd-i Kammās

meger tegdi bularge dēr as as

(12) bi’l-āhır keldi bir bir bēş inisi

dırahtke asılıp turdı barısı

(13) turur erdi bülendde singlisi hem

anga Şayfūr işāret kıldı ol dem

[17a]

(1) dēdi kim anda bargıl Servāsā

ağaların asılıp-turur anda

(2) ne boldı ki alar hēç kelmediler

bir adamnı keltüre-bilmediler

(3) ki Āsā barıp ol ayfūrğa aydı

êşitip Şayfūr ol kim qahrı keldi

(4) ğazab birlen turup atlandı yana

şeh Behrām sarı boldı revāne

(5) körer Behrām kelür Şayfūr ğazab-nāk

turup şeh atığa mindi cüst ü çālāk

(6) inilerin körüp Şayfūr o fırsat

dırahtke asılıp yatıp bağı büt

(7) ğazab birlen bağıban sū-yı Behrām

dēdi kandağ bahādur-sen dēgil nām

(8) neçük da‘vā kılp bu yerge kelding

ne bā‘iş-dür ki bu işlarni kılding

(9) kerek-dür her kim öz hālını bilse

özidin pīş-kādemni közge ilse

(10) ki bu erlerni sen bağlap koyup-sen

bularnı hālını sanga salay men

(11) yür emdi oltura-tur meydāna kirgil

dil-āverlik işini munda körgil

(12) bu sözlarni dēr erdi Şayfūr anda

siyāset birle²¹ Behrām ol zamāne

(13) dēdi ey merdek-i bī-hūde-ğüftār

‘abeş sözni ura bērgen ne der-kār

[17b]

(1) taleb-kār-ı uruş-sen ilgeri kel

yırağdın dēp ne étme beri kel

(2) bu söz Şayfūrge tēgdi derd kıldı

²¹ Metinde olarak verilmiştir.

burunğıdın ziyāde merd kıldı

(3) bérıp atıĝa açıĝ tāziyāne

ĝažablanıp ki ol gebr-i dumana

(4) urup devrān ser-a-pā kirdi meydān

dēben hey hey ana meydān ana cān

(5) kılıç birle urdı nīzesin şāh

tüşüp kētti kolidin çün yerge

(6) urup kōl suĝurup Şayfūr kılıçın

besī şehĝa havāle kıldı ol hīn

(7) ki şeh-zāde yüzige kalkanın tutuban

ki şeh turdı Şayfūr urdı el-ān

(8) ötüp kētti kılıç red boluban çün

besī nevbet ki şehĝa yētti eknūn

(9) dēdi şeh-zāde ey Şayfūr-ı bahādur

ki hāzır bol bu nevbet berile-dür

(10) kütulmas erdi ādem tā be-hālı

dēben şeh-zāde-yi ebru-hilālī

(11) eger şemşīr ile ursam ölür-sen

bu yerge bī-hūde nā-būd bolur-sen

(12) bu sözni dēp tīĝını saldı ĝılāfa

yētişti ol teni çün kūh-i kafa

(13) alıp ilkin olıdın tuttı mazbūt

dēdi Şayfūra kōz akıp senem tut

[18a]

(1) o hem şehning bēlidin tuttı mukem

tutuş ıldı su alıp mişl-i rüstem

(2) talaştı at üstige ēkkisi kōp

ılıban bā arasını ala-op

(3) yııta bilmedi birbirni aşlā

temāşā ēyler erdi Servāsā

(4) dēr erdi bu ēkki arslana tasīn

uşūşen ol yigitke āferīn bin

(5) ki Şayfūr er bilen anda talaşur

işi bilmes bularnı aysısı zūr

(6) bu sözni dēp tururdu Servāsā

talaşurdu bular meydān arada

(7) ēkkisi bir birin her yan sürüşti

tutuşup atlardın yēge tüşti

(8) ki şehge nee zūr ētti Şayfūr

yıılmas ēdi silte ey bahādur

(9) küenip ayreti şeh zūr ıldı

dēben bul sak meni kōp vār ıldı

(10) uray d p y rge anı  aklap k rdi

 u a ı y tmedi alsa  u aklap

(11) uzalsa gerdan  a  olı y tmes

bes   eh  di andın y tti kez pest

(12) b lendin k terip elgidin alıp

hav  a b rdi yu arı   h   lib

(13) k terip ba ıdın     er     rdi

m nar -d k  ılıban y rge urdı

[18b]

(1) a ı  birle sa alıdın u lap

iyegin ta tı e bir ne e mu lap

(2)  oyup boynını ba lap anda mu kem

dıra tke asılıp b    alar hem

(3) yana ol  uffe  zre  ı tı  eh-z d

oturdı andaki  amdın bop   d

(4)  ılur erdi fi  n ol b   arslan

d r erdi d d ile bu i  ne  ıl an

(5)  alıban anda  ayr n d r ki  ay  r

bu yal uz bizlere kelgen bel -dur

(6)  utulmas erdi  dem bolsa mendin

muning-dek z  r er r mi  dem andın

(7) d r erdi anda Őemm s  r   r 

bu oğlan erdi merd-i reh-g z r 

(8)  zimizdin dahil  tt k be-yek-b r

ki bolduk bu bel lerge girift r

(9) bak p Şehning y zige b Ő Ő ret

alar erdi d ra tke b Ő bağrı bet

(10) Şeh Behr m turup tart p k l  n

alarn  t  ki keskey erdi  alk n

(11)    keldi art d n bir yah Ő  v z

 aradı  rg l p Ő h-  ser-efr z

(12) k rer kim bir  aceb Ő hib-cem l 

y zi g l   meti g lning nih l 

(13) deh n  Ėon e yan Ğ  oŐ a  lur

s zidin Şehd   Őekerler sa  lur

[19a]

(1) d y r ey Ő h oğl  Ő h-z de Behr m

yigit-sen tengri y tk rgey mur da

(2) ki sen iş   ld ng erlerni y  t ng

ne bold  pend atang n  unut ng

(3)   lur  ol k  e atang naŐ  at

ki men tam  stide erdim o f rŐat

(4) d r erdi ki aya ferzend-i c n 

 ud  y tk rse bolsang k m-r n 

(5)  zingdin pestlerge  yle tera   um

kerem  ıl²² u rasa her  ays  ma l m

(6)  olunga bolsa her d   man girift r

anga dostl  n   zh r  yle zinh r

(7) ki ol hem sanga   yed²³ dost bol ay

ki her s  ihtiy r  tseng  o  ul ay

(8) bu s zlern  d p erdi atang ol k n

ne bold  h  t r ngdin  ı kt  bul k n

(9) ki bu alt  dil- vern  tutup-sen

alarn   ld r r  a  a d  tip-sen

(10) ki bu erler meni a am er r bil

hel k  tme bular a mer amet  ıl

(11) bular  end n ki  ılsa b -edeblik

mening tuz h    ımn  ilgeri tatting

(12) bu s zlern  d ben ol Serv s 

boyun egdi biri  ehge urmad 

²² Metinde olarak yazılmıştır

²³ Metinde ” ad”  eklinde yazılmıştır

(13) körüp ol serv-қaddnı anda Behrām

ҳayālīga yētüşti ol Gülendām

[19b]

(1) dēr erdi kim çıkarıp köksidin āh

...²⁴ tüşgey nazarga hemege ol māh

(2) yana ol Servāsāğa қatıp söz

dēdi köp köyme ey şem’-i dil-efrüz

(3) ağalaringe men tēggen yok erdim

yol ötgüçi ēdim ötüp kēterdim

(4) bular manga özi tēgdi be-yek-bar

ğarazları manga bērmekke āzār

(5) velī manga ҳudā қıldı ‘ināyet

bularning elgidin çıktım selāmet

(6) bu yerlerde bular tā bolsa zinde

yürür dāyim yamanlıғning kūyunda

(7) bu bā‘ışdın bularnı öldürür-men

kel meh-veş arağa tüşmegil sen

(8) dēdi yığlap yana ol Servāsā

bu ‘arzımnı eşit ey māh-ı bernā

²⁴ Kelime okunmuyor

(9) aǵalarım sanga ‘ahd èylesünler

sening aldında bes tevbe kılsunlar²⁵

(10) ki andın songra ölse her müslümān

bular yetkürmegèyler zerre noqşān

(11) qabul èylep bu sözni anda Behrām

barısıǵa bèrip tevbe o hengām

(12) yèşiben kolların āzād kıldı

perī-zād hātırını şād kıldı

(13) alarǵa ‘arza kıldı anda īmān

alar hem şıdkıyla boldı müslümān

[20a]

(1) barısı şeh ayaǵıǵa yıkıldı

dil ü cānı bilen ihlāş kıldı

(2) dèdi şeh-zāde ey Şayfūr-ı meşhūr

burun yügenlering barça ‘ibret-dür

(3) ki emdi tengri cūyānıǵa bolǵıl

müslümānlık yolu yanıǵa bolǵıl

(4) işi kıl teveffüiring tēgsün kişige

köngülni qoymaǵıl şeytān işige

²⁵ Metinde olarak verilmiştir

(5) tilingde bir ħudānı zikri bolsun

dilingde āḥiretning fikri bolsun

(6) dēdi Şayfūr ki minnet-dār-men şāh

ki biz güm-rāhlara körgüzdingiz rāh

(7) ki her emr ēyleseng muḥkem tutar-mız

ki her söz ētsengiz andaḳ tutar-biz

(8) velī bir ‘arz bar kılarını bizge

ḳadem rencide ēyleng külbemizge

(9) seni bir neçe kün mihmān ēteylik

bu cānlarnı sanga ḳurbān ēteylik

(10) bu bāḡ içre ‘aceb cāylarımız bar

temāşā ḳılḡu-dēk ey şāh-ı muḥtār

(11) şeh aydı yaḥşı-dur barmaḳḳa münāsib

sevingendin bolup Şayfūr ser-efrāz

(12) ki her bir yaḥşını körmek münāsib

töşep ḳımmet-bahālarını pāy-endāz

(13) alıp şeh-zādeni boldı revāne

özige ḥāzir ḳılḡan āşiyāne

[20b]

(1) yügürüp barçası ol dem piyāde

barurdılar rikāb-ı şah-zāde

- (2) atını oynatıp barurdı şeh-zād
cılavında yürürdiler perī-zād
- (3) ki ol bāğdın yana bir bāğge kirdi
gül-istān-ı irem-dek bāğge kirdi
- (4) temāşālar kılıp her sū bakardı
o cāylar könglige hūblar yaқardı
- (5) ‘aceb bāğ u ‘aceb cāylarnı kördi
muşaffā turfe mīvelerni kördi
- (6) açılğan reng-be-reng güllerni kördi
muşaffā turfe mīvelerni kördi
- (7) munıng-dek seyr étip ol bāğ arada
ki bir қаsrıge yétti şāh-zāde
- (8) heme körgenidin bul hūb u zībā
ser-ā-ser reng bérilgen āb-ı tılā
- (9) ki her bir cāyda gül-desteler bar
tegide şuffe-yi ārāsteler bar
- (10) yanıge şuffe-yi bir havż-ı ‘ālī
körünür içige ādem cemālı
- (11) heme tıllā u nuқre birle zengār
peleng ü şırnı şüretleri bar
- (12) ki her cān-dār bar erdi cihānda

tamāmı şūreti tartılğan anda

(13) aķıp ağız bile közleridin su

saçılur şuffeler üzre be-her sū

[21a]

(1) fülād dervāze-yi zencīr-i tılā

keltürdiler şeh-i Behrāmın anda

(2) kılıp ikrām ü ‘izzet şehni Şayfūr

başığa saçdurur yāķūt ile dürr

(3) esās-ı şāhlık ber-cā ketürdi

libās-ı padişāhāne kiyürdi

(4) çıkıp taht üstige olturdi şāh-zāde

meger hūrşīd-dür kökdin fütāde

(5) körer şeh-zāde kim bir turfe tahtı

ki her bir cāyda yāķūtdın dırahtı

(6) dırahtlar şāhığa tūfı vü bülbül

zümüröd-ı naķş èylep cevher ü gül

(7) besī ol taht üzre şāh-ı Behrām

oturur erdi bā-i‘zāz ü ikrām

(8) ki oynap keldi şeh-zādning kaçığa bāz

oturdılar bolup anda ser-efrāz

(9) ki andın özgesi hizmetde²⁶ erdi

heme tayyār ol şöhetde erdi

(10) perī-zād bilen kim Servāsā

etip köp nāz ü ni‘ metler müheyyā

(11) kêtürdiler heme şeh aldıda tēz

heme kand ü nebāt şeker-āmiz

(12) be-hem Şayfūr u Behrām eterdi

perī-zādlar yüregi cūş eterdi

(13) buyurdı anda Şayfūr bir perīni

haber kıl dēp perīlerni birini

[21b]

(1) yürüp bērdi haber bir lahzada²⁷ ol ol²⁸

yağılıp keldi ol dem bağla ğull

(2) tavāf ēylep oşal dem şehni anda

heme hıdmet kılurlar mişl-i bende

(3) tamāmı ittifāk boldı müslümān

meger taptı barısı tāzdın cān

(4) oturdılar kırup meclis perīler

²⁶ Metinde şeklinde yazılmıştır.

²⁷ Metinde şeklinde yazılmıştır.

²⁸ Metinde olarak yazılmıştır.

perīlerğa bolup şeh-zāde serdār

(5) perī-zādlar bolup çün āf-tābı

ketürdiler kebāb ile şerābı

(6) heme şeh-zādeğa ol dem baqarlar

īmā'-yı tarz ile qaşlar qaqarlar

(7) velī şeh-zādeğa ol yaqmas erdi

alarge hêç tinglep baqmas erdi

(8) hayāl u fikride erdi Gülendām

yok erdi turğalı hêç şabr u ārām

(9) alarnı şöhetin bozup kêtelmey

hayālī Çīn yolını eyleben tayy

(10) yürür erdi perīler birle şeh-zād

bolup Şayfūr neçe kün hürrem ü şād

(11) alar şeh-zādeni i'zāz etiben

'azīz cāndın ki artuq kıldı mihmān

(12) 'aceb şöhet kıtur erdi oşal dem

perīler birle cinler şād u hürrem

(13) ki ol şöhetde Behrām dil-efrüz

oturdı yetti kêçe yetti kündüz

[22a]

(1) perīler birle cinler mest boldı

besî kem-kem o şöhet pest boldı
(2) ki andın songra Şayfūr bērdi ruḥṣat
be-her sū tārkaşıp²⁹ kētti o furşat
(3) dēdi Şayfūr sanga yol bolsun ey şāh
şerāfet birle çıksang mundın ey māh
(4) yana ḳaysı taraf ‘azm-i sorağıng
neḳük gül-şen isi aldı dimāğıng
(5) neḳük devletlini ḳeşm-i teri sen
ḳayu bir gülñi süygen bülbüli sen
(6) neḳük tüşti bu yêrlerge güzāring
dēgil kim ḳaysı bolsa ihtiyāring
(7) dēdi şeh-zāde bilgil ey birāder
ki men Rum şehride bes ēyle bāver
(8) atım Behrām atam şāh Kişver-i Rum
erür evsaf-ı elsinelerde ma‘lūm
(9) ki men şîr şikār ēylep yürürdim
ki bir menzilge bir şüretñi kördüm
(10) anı sevdāsı tüşti başıma çün
anı istep bu yerge keldim eknūn
(11) Gülendām atı-dur ol mihr-bānnı

²⁹ Metinde şeklinde yazılmıştır.

kızı ermiş ki ol Fağfūr-ı Çīnni

(12) meni saldı ğurbetlerge Allah

dīn vāqı‘a anı sen bolgil āgāh

(13) ki bir kün èyledim seyr ü şikārī

alıp ruḥṣat atamdın anda bārī

[22b]

(1) ki ön beş ming bahādur erdi hem-rāh

‘acā’yīb şan‘at körgüzdi Allah ...³⁰

(2) alarnı barçası mendin adaştı

güzārım nā-gehān bir bāğğa tüştı

(3) körüp ol bāğ ara bir şüret-i nās

kılıp ‘aşkı yürek bağrım kılıp tās

(4) giriftārı anıng sevdāsı boldım

muḥabbet ehlini ğavvāşı boldum

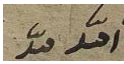
(5) güzār èylep ata birle anadın

esās u şe’n ü şevket ‘alī cāydın

(6) bolup Leylī sorağığa çü Mecnūn

bu yerlerge urunup keldim eknūn

(7) men-i bī-dil anı ser-geştesi men

³⁰ İki kelime ortasında kağıt katlanması var

teğāfūl tīgını ser-geştesi men

(8) eşiting maṭlab-ı dilni āyā yār

meni sen munda qoyma emdi bisyār

(9) köreyin her ne taqdīr-i ḥudānı

tüşey yolığa men ol dilrübānı

(10) bu sözlerni eşitip anda Şayfūr

nihānīdın çıkar³¹ āh pūr-zūr

(11) dēdi Şayfūr āyā ey şāh-ı muhtār

mening hem könglüm bir maṭlabım bar

(12) dēdi şeh-zāde aygıl ey birāder

ḥudā yētkürse men ēyley müyessir

(13) dēdi Şayfūr biling ey şāh-ı dil-ḥ^vāh

ki bu istāde bar-dur bir uluğ cāh

[23a]

(1) erür ol dīv ifrağnı mekānı

tēger ol ḥalkқа ol dīvning ziyānı

(2) yığıp leşker neçeler bardım anda

bolalmay rū-be-rū keldim ki munda

(3) velī ol dīv kelip her yılda bir yol

³¹ Metinde olarak verilmiştir.

meni yurtım ḥarāb èylep kèter ol

(4) ki ḥālā³² müddeti boldı aya ṣāh

meni yārım alıp kètti o güm-rāh

(5) anı dāğı erür könglümde bisyār

ne bolğay luṭf èyle ey ṣāh-ı muḥtār

(6) o dīvge barsangız siz biz birlen

yığıp leşker baralük sizni birlen

(7) ne bolğay devletingdin³³ ṣāh-zāde

men-i bī-çāre hem yètsem murāda

(8) dèdi şeh-zāde leşker yığmagil sen

turup yol başlagil yalguz baray men

(9) besī Şayfūrge ol altı dil-āver

o dem atlan-turup şehni ser-ā-ser

(10) revān çıktılar ol māh minnetidin

çıkıp singlisi hem artılarıdın

(11) koşulup dīv sarı boldı revāne

sürüp Behrām atını rüstemāne

³² Metinde olarak yazılmıştır.

³³ Metinde olarak yazılmıştır.

(12) yürüp bir neçe sâ‘at yéttiler çün

körer şeh-zāde ol şahrāda eknün

(13) tuman-dek yayılıp dūd çıқа-dur

yétip evc-i felekke pèç ura-dur

[23b]

(1) dèdi şeh-zāde Şayfūr ne-dür ol

dèdi Şayfūr peleng dīvdin çıkar ol

(2) bakıp turgil hudā kimige bère-dür

ķazā-yı tengrige bende-yi rızā-dur

(3) du‘ā èylep o yerge turdı Şayfūr

cönedi çeh sarı şāh bahādur

(4) barıp ol çeh başıda şāh-zāde

ser-ā-ser atıdın boldı piyāde

(5) ķaradı enkeyip çehning tübige

oşal kim dīv ifrağnıng üyige

(6) körer kim bir ‘acāyip çāh-ı uţum

çünān dīvni mekānıdın çıkar dem

(7) koyup-dur ağızıġa bir taş ülken

anı körgen ķalurdı ‘aķlı hayrān

(8) öġürüp koydı Behrām şāh-zāde

kemendni bağlamakķa şevķi ziyāde

(9) anı bir uçını bağlap bêlige

sırpanıp tüşti ol çehni içige

(10) yumup közin oturdı bir dem şāh

ki ...³⁴ açtı rüşen boldı ol çāh

(11) körer kim bir ‘acāyıp çāh-ı firāzī

kêtip-dür tübiğe rāh-ı dirāzī

(12) alıp koluğa tīğin şāh ġālib

yana bir koluğa kalkanın alıp

(13) revān boldı o çehni tübi sarı

dêdi yarıp keremdin èyle bārī

[24a]

(1) körer ilgeri barıp şāh-zāde

turur bir şuffeyi ol çeh arada

(2) ki şuffe üstide bir taht urulgen

yatur ol taht tübide dīv hayvān

(3) ki suffe üstide yatıp tevķanıp

ayağların tirikler-dek uzanıp

(4) yana baķtı kördi taht yüzige

oturup nāzenin taht yüzige

³⁴ Kelime okunamadı.

(5) ayağıda erür zencîr-i ٲıllā

cemālın şu‘lesidin barkı urar

(6) anı kördi be-ḥayret boldı Behrām

ḥayal etti ki bolğay mu Gülendām

Der-ḥāl bu muḥammes oқudı

(7) süzölüp külerdi çün nergis mest

bèrip қаşlar қadding kifriklerin şest³⁵

(8) leb-i la‘l-i Bedahşān kılıp kıl

tökölüp gül yüzige zülf-i sünbül

(9) Һıта-уı lālening halı kılıp dāğ

қonup-tur gūyā gül bergine zāğ

(10) bèrip su tişleri dürr-i yümnge

berür tā‘līm қadd-i serv çemenge

(11) körüp şeh-zāde anıng-dek ḥurrem gül

gümān etti Gülendām bolmağay bul

(12) körüp bir āh-ı ateş-nāk urdı

dil şad çākine şad çāk urdı

[24b]

(1) dèdi dest-i felekdin vāy yüz vey

³⁵ Kelime ile yazılmıştır.

bulutğa hem-niştir bolsa tolan ay

(2) ğazale dırs-ı kuhe bolsa vāşıl

katılsa bādeğa zehr-i helāhil

(3) bu dīv kırında bu gül-zār bolsa

dēgil mundın beter düşvār bolsa

(4) bu ne sevdā deyür kim ol arada

bolup sevdā-yı ‘aşkı bā-ziyāde

(5) çü köngli cūş urup şāh sūḥan-res

aning şe’ninde èdi bul muḥammes

(6) ey melek-sīmā perī sen ḥūr musen, ğilmān musen

kim bu şüret birle çün ey manga sen insān musen

(7) cāḥ ğurbet sākini yā āram-ı reyyān musen

lāle-i aḥmer musen yā gevher-i ‘ummān musen

Yā melāḥat bāğda la’l açılğan kānmu-sen

(8) ay yüzüng ortasıda ḥūrşīdü’n-nūr-dur ḥacel

meclising cennet ḳadding tūbā kelamıng zencebil

(9) ḥūr musen cādū közüng ‘aynen tüsemma selsebīl

neçe men sözley lebing birle belingdin ḳāl ü kīl

Şāyed cennet musen yā mehbiṭ-i devrān musen

(10) ey ziyālığdın sanıng şeklinge yüz ming āferīn

naḳşın yayıngnı ḥayāl ètken ḳaçan naḳḳāş-ı Çīn

(11) genc-i hüsning ejderhâ-dur iki zülfing âzî³⁶

hüb-ı dilâver hâtem içre tüşen yektâ tekin

[25a]

Yâkût-ı ahmer musen yâ dürr musen mercân musen

(1) bilse bolmas-dur sening nesling perî-dür yâ melek

dehr arası toğmağay sening-dek sîmâdın tâ semk

(2) ayğa ağız yok yüzüing aldıda hûrşîd nehk

hızr ile cām-ı ceming bilmes cemālingdın derk

Mey musen mînâ musen yâ çeşme-i hayvân musen

(3) kıyası bir bâğ ermedin terk-i cāh ü celāl êtip

ey perî-veş munda tüştüing âzğaşup aşüfte-hāl

(4) tapmadı êylep sorağıing ...³⁷ bedü'l-cemāl

kim yüz ü zülfing hayālidin ger olsa māh u sāl

Bilmegey 'alemde yâ sen cāh-ı pinhān musen ara

(5) tütî-yi cennet meydür kıadd ü yüz ü cemāling bāğıdur

hāl-ı lebdür mü ve yâ köygen yürekni adağıdur

(6) gül-i yüz ü zülfing uçar yâ lāle-zār zāğıdur

kim behā-yı gülşening 'ayn-i leṭāfet çağıdur

³⁶ Bu kelime metinde olarak geçmektedir.

³⁷ Kelime okunamadı.

Gül-i bi-rân-şūmar sen yā lāle-i ḥamrā musen

(7) ḳaysı serv-sen kēbi gülşen-ārā reftār bar

ḳaysı gülning tēger iside ‘anber-i tātārī bar

(8) ḳaysı ḡonçe-lebde mużmerdür şeker-güftarı bar

ḳaysı cilā deng közi ḳaşıdın ḳurulğan yayı bar

Ay bilen künniḡ belāsı yā belā-yı cā musen

[25b]

(1) ey ḳuyaş tüşding ne ba‘ısdın bu cāh-ı ḡam ara

ḳaysı yurtı köydürüp candın ḳılıp mātem-serā

(2) ḳaysı bir şehning kıızı-sen sözlegil ey dilrübā

ḥasretingdın yaḳacak ētgen ḳılay baḥtı ḳarā

Köydüren öz Vamıḡ u ‘Azra-yı bul devran musen

(3) men taḳī bir sen kēbi leylini sergerdānı men

timşālin körgeç yüzün körmey olan ḥayrānı men

(4) Şayfūr hicringde ḳalgannıḡ birāder-i ha‘nı men

sözle ey gül manga hem bir el felek üzgeni men

Şayḳalī sen hem felek ḡasını sıkurğan musen

(5) besi kördi bu şehni ol peri-zād

dēdi yıḡlap āyā ey ādemī-zād

(6) neḡük kelding bu yerge yekke-yalguz

yana ḳaytıp kēter-sen ey dil-efrūz

(7) ki bir fikr  ylegil ol d v uyanmay

nih l  k meting  anga boyalmay

(8) dedi ol n zeninge anda  eh-z d

seni    n kelip men ey per -zad

(9) bu d v uy us d n her dem uyansa

 ılı  birle  ılay n ne e  i  e

(10) bu mel  n uy usud n bu  onca b d r

 z ahv lingd n an-dek  yle iz  r

(11) dedi  ız ey yigit      ³⁸

 t m    h-   uten  t m dil-efz 

[26a]

(1) per ler    h-   ayf r nisbetim-d r

bu k lfetler ezeld n   smetim-d r

(2) meni alıp  a ıp keldi bu   mr  h

ki    yıl bold  manga menzirim    h

(3) bu d v manga    h    h  ol uzatsa

ta  aru lar   lur-men il(i)gi t  se

(4) e itip n       n  manga t  mes

uza d n s z  atar yan mge kelmes

³⁸ Kelime okunmuyor.

(5) bu hāl ile oturur-men hemīşe

ķolingdın kelse urgil yahşı peşe

(6) bu divni ķabırğa mübtelā men

belālīgdın giriftār belā men

(7) cihānda bir dēgen bahtı ķarā men

huzūr-ı māsivālardın cüdā men

(8) tamamı iç köyerlerdin cüdā men

köyüp yanıp bu ğurbetda adā men

(9) manga hem bar ēdi cāh ü celālet

serīr ü salţanat, hazz u ferāġat

10) ata u anamning körer közi edim

tüsep tapġan besī yelġur erdim

(11) şekerden tıfl talef erġan şūr başım

bu yerde ...³⁹ aġuşı boldı aşım

(12) libāsım ⁴⁰ yaşnap tenimde

ġarib men hemdemim yoġtur yanımda

(13) ne müşküldür ħin felekni āhı

munung-dek cāh arāda bolsa cāyı

³⁹ Kelime okunamadı.

⁴⁰ Kelime okunmuyor.

[26b]

(1) ‘aceb kepdür ırağ bezm anı

uup k tse ki andın yana yana

(2) G listan şehri şayf rda bir g l

aılmay d v  z p k tse ne m şk l

(3)  ar c-ı memleket bir d şv r

 ara yer astıda yatsa ne d şv r

(4) mening-dek bar mukın ba t-ı  ara bir

lebinde n lişi p yende zenc r

(5) elemdin kadd-ı şimş dı egilgen

cef  tığı bilen k ksi tilingen

(6) s -men saın  arap k lfet tarağı

şer bı dembedem za met mez ğı

(7)  afasdın ot bolup c n t t sı mum

h da i b l  tse riştesi k m

(8) h ma-yı   li‘ o yar uğan

yaman  ismet bilen kim ‘amnı  uğan

(9) ‘ilel-ı b d r bilen z lfi  şilgen

sitem teri bilen k ksi teşilgen

10) v c d-ı   k mihnetdin m rekkeb

bey z guddanınđ bitgen m retteb

(11) ğarīb begisi zindānı bolğan

tiriklay bu cihandın fānī bolğan

(12) söz étse yaşnağay otlar demidin

ğamım efzūn Zelīhānıñ ğamıdın

(13) kenizing men cihānda ey dilāver

mening-dek örtgen bolmas semender

[27a]

(1) āyā ey yār yiberen mihribānım

fidāi ḥāk-i pāying ḥastası cānım

(2) ne yerding bir yaratğan ḥānı erding

ḳayu yerning ‘azīz sulṭānı erding

(3) körer-sen ḳısmet-i rüz-ı ezelnı

dēben ol gül oḳudı bu ğazelni

Ġazel-i rūḥ-efzā

(4) egilgen yār-ı külfetdin sitem-i ḳarḥın nihānı men

üzülgen bel ‘ışretdin riyāz-ı nev-nihālı men

(5) bahārda ḥazān ölgen cerāğ-ı za‘ferān ölgen

bu kerbi ḥānumān ölgen tolaynıñ pāy-mālı men

(6) ḥıṭā-yı lāle-dek yaşnap yürekde neçe dāğım bar

belā şayyadıge tüşgen Ḥoten mülkin ğazālı men

(7) biz yer ü kevn biz ḥızrā ne tā leyli ne men ğaddār

bu çāh astıda Rūh-efzā ne men Bedi‘ü’l-Cemālī men

(8) cihānda her ġam-ı külfet ki bolsa men anga ülfet men

ezeldin bu erür kısmet ulusning el-fa‘ālī men

(9) sürürim āh efgān-dur işim efsūsdur armān-dur

sitemler cāna mihman-dur belālar ittişālī men

(10) yetüşmes hīç yere āhım tutup-tur ‘arız-ı māhım

vaṭan bolğan cefā cāhı keçürgen māh-ı sālī men

(11) k̄ara zūlfī kēbi baḥtī bisāṭī külfeti rahmeti

‘urūcī meskenet taḥtī zihī sāhib-cemālī men

(12) tilegen maḳsūd bolmay tōkülgen kasesi tolmay

ġaribler bezmide şayḳal tōle singen sefālī men

[27b]

Perī-zād şāh-zādedan aḥvāl sorġanı

(1) bu sözlerni dēben ol çehresiz zed

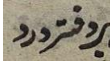
oḳup öz ḥālının bir defter-derd⁴¹

(2) sorar boldı yana şeh-zādeden ḥāl

dēdi ey nev-nihālī bāġ iḳbāl

(3) neçük şehning cerāġ-ı bezm erding

ḳayu yerni soraġ ēylep kezerding

⁴¹ Metinde olarak yazılmıştır.

(4) қайу бир шһning arslān erding

қайу yerni sorağ  ylep kezerding

(5) қалай салды felek başınge sevdā

bu yerlerge kezering t şti nā-gāh

(6) beyān  ylesin hem ey қaderi yaman

yazıben ғamların  lse yoқ armān

(7)  shitip шh perīning hasbıhālın

t k p et r k zidin  şk bālın

(8)  shitip ey āftāb-ı cāh-ı ‘izzet

felekdin tamgen kimd r bu шerbet

(9) benim Rum шhrining шh-zādesi men

sening-dek шanem āvāresi-men

(10) aning  ч n terk  tip cāh   celālet

 cip duran elidin cām ғurbet

(11) y r rdim c st   c y  ylep nigārim

bu āшнālerge kim t şti g zārım

(12) yol ktı Şayf ring boldı birāder

manga an-dek ғamıngdın aчtı defter

[28a]

(1) sebep ol boldı manga bu чehge keldim

ч karғalı bu yerdin mehға k ldim

(2) ğamım mecnūn ğamıdın nêçe hışse

sanga men muhtaşar kıldım bu kıssa

(3) perī-zād edi andağ bolsa ey yār

uyanmay uykuğın bu dīv bed-kār

(4) bu dīvnı uykuğa etgil aşını

kılıç birle kesip algıl başını

(5) bu dīvnı uykuğın bolğanda

sening-dek yüz yigitni eyler efkār

(6) şeh aydı ğamımsa ey nāzenin-sen

‘ināyet eylese hallāk-ı bī-zan

(7) bu dīvni nêçe hışse öldürür-men

kêl mehveş arağa tüşmegil sen

(8) munı uykusıda öldürsem eknūn

bu iş nā-merd eli-dek bolğusı çün

(9) bu söz bolup aytıp ayağığa oşal er

ayağığa urup çün nūk-ı şemşir

(10) ayagın astıdın çıktı yügürüp

yana aldı kılıçın şeh suğurup

(11) yığıp kol ayagını tüzetti

bir êkki sille dēyü bāz yattı

(12) o dem bir na‘ra urdı şāh ser-ver

dēben yā Rabbenā Allāhu ekber

(13) o yandın eşitip ol dīv-i mel‘ūn

ķılıp şūḥun mişāl-i ebr-i gerdūn

[28b]

(1) köterip mişl-i gebr-dek başını

ġazablanıp uruşturun tışını

(2) dēdi: ey ademī ayġıl ḥayāling

nē yep kēlding manga bar kaçça ḥāling

(3) bu sözni dēp zām bolup bir āsiyā-seng

alıp şeh sarı attı dil ...⁴² reng

(4) ki dīv tāşını şeh-zād ildi zed

yana der qahr olup ol dīv mürted

(5) tuzatıp kāmetini anda şeh-zād

ḥudā-yı cümle ‘ālemni ķılıp yād

(6) ķılıç birle bir urdı dīvni ol ḥīn

ķalem-leb taşladı orta belidin

(7) diraḥt-dek dīv tenin beş ġola ķıldı

ki her ġolasını çün mola ķıldı

(8) körüp taḥsīn étiben ol pīr-ı zāt

⁴² Kelime okunamadı

dèdi kim èy yigitā āferīn bād

(9) èşitse her diyār her vilāyet

ķılurlar āferīn ezherū’l-ġayet

(10) murādinga ħudā ètkürgey eknūn

muning-dek ķullaring hēc ķörmesün ħūn

(11) urup sindurdı ol zencīrlerini

yürüp ķörgüzdi ķöp dünyālarını

(12) yana ķeldi oşal taĥt aldıġe şāh

tutup dīvni ķulaġıdın be-nāġāh

(13) ki ħehning üstige atıp yiberdi

ki Sayfūr cem‘ birle baķıp tururdı

[29a]

(1) ķaradı-dek bolup ħıķtı bükülüp

barıp ol taş üzre tüşti tōkülüp

(2) ķörüp Sayfūr boluban şād u ħurrem

yanıban keldiler barķası ol dem

(3) oşal dem ħıķtı ħehdin şāh-ı bernā

yüzi ħün māĥū’n-nūr-dek muşaffā

(4) yana saldı kemendini ħehge ķaytıp

perī-zādnı oşal ħehdın aldı tartıp

(5) ki ol Sayfūr bilen ol beşini

ziyâret kıldılar şehni barısı

(6) rûh-efzâ Servâsâ birle eknûn

molla kat èyledi çün ay bilen kûn

(7) hem taḥsîn ètardı şeh işige

baķıp ḥayrân ḳalıp dīvni başige

(8) dèyürler: âferin èy şâh-zâde

ḥudâ her ḳulnı yètkür-gey murâda

(9) ‘azîz ètsün ḥudâ ‘âlemga sizni

özi bergey heme maḳşûd-dingizni

(10) dèdi Sayfûrga ol dem şâh-zâde:

ḥudâ her ḳulnı yètkür-gey murâda

(11) érür ol çâh ara dünyâ-yı bisyâr

çıķarıp öz mekânıngı alıp bar

(12) Rûh-efzânı senge tapşurdım eknûn

ki tâ kelgünçe sen saķlagıl çün

(13) munı dèp şeh cunar boldı oşal dem

tüşüp yâr ‘işķidin başıga ⁴³

[29b]

(1) dèdi Sayfûr: âyâ şâh cihângir

⁴³ Kelime okunmuyor.

keçürüng her ne biz-din ölse taqşır
(2) ki bizge yaqşılıqlar kıldıngız
ne bolğay sizge hizmet èyle-sek biz
(3) taħammül èylengiz leşkerni yıqsak
ki seyrge bir seferge birge bolsak
(4) qabul ètmedi şeh Sayfūr sözini
Gülendām yolığa kōrdi özini
(5) dēdi Sayfūrğa baqıp şah ‘āqıl
birāder san turup şunda du‘ā kııl
(6) işing bitti seni men orta yolda
hudā pūşt ü penāhım tāğ u çölde
(7) ki Şemmās bērdi saçıdın neçe kııl
qaçan der-kār bolsak munı dūd kııl
(8) ki bizler barı bēr-sek anda sizge
yıqıp leşker ...⁴⁴ anda sizge
(9) dēban atlan-turup şeh-zādeni bāz
ki yıqlap qaldı anda neçe dem-sāz
(10) vedā‘ èylep alarge ol zamāna
ki şehir-i Çin sarı boldı revāne

⁴⁴ Kelime okunamadı.

Şāh-zāde revāne bolġanı

(11) kel rāvī bu dem çabuk hayāl èt

dègil söz muhtaşar-dur ez-melāl

(12) bakıp endāze hāling nazm èt

tefekür birle bu yol ki ‘azm èt

[30a]

(1) besī yolge cōnedi şāh-zāde Behrām

tilegeni èdi haqdın Gölendām

(2) kezip deşt ü beyābān u kula-tuz

yürüp bir neçe kün çöller yalguz

(3) ki bir deryāğa bardı ol yétiban

tüşüp olturdu atın otlatıban

(4) körer kim bir ‘aceb derya pür-zūr

sunı körse kim ta‘mı erür şūr

(5) oturdı fikrin èylep anda Behrām

dér erdi: èy hudāvenda nikū-nām

(6) özüng luṭfing bilen ötkermeseng bes

meni ötmekligim hêç mümkün ermes

(7) dēban Behrām tururdu bu zemānı

każā-dın tā ki yètti kārīvānı

(8) kelip deryā-yı lebge tüştiler çün

şeh Behrām bilen körüştiler çün

(9) körerler bir ‘acāyib şāh-zāde

cemālī şemsü’n-nur-dın ziyāde

(10) dēdiler: ēy yigit qaydın bolur sen

qayu sū-dın kelip qay sū barar sen

(11) dēdi şeh-zāde men sūdā-ger erdim

çıkıp Rum şehridin Çingā barurdım

(12) be-nāgeh bir yere uykuda qalıp

harāmīler mālımın kētti alıp

(13) yürüp bir neçe kün çöllerde tenhā

bu yerlerge güzārım tüşti nā-gāh

[30b]

(1) dēdi şeh-zādeğa ol sūdā-gerler

ki hēc qayğurma māldın birāder

(2) hudā kerem kılsa ‘ināyet

bu deryādın eger ötsek selāmet

(3) bèrelik biz sening mālıngçe mālı

ketürme hātırıng hēc mālı

(4) dēdi şeh-zāde tangrı bërse anda

yéter her maqşadı-kim étse bende

(5) bularnı kirgüzüp ol dem ...⁴⁵

sürüp mellāhlar deryāğa tüşti

(6) şeh Behrām bilen köp kāravnı

etip barurdılar şöhet revanı

(7) kılıp deryā yüzün anda temāşā

körerdiler ġarāyiblerni anda

(8) munıng suge yürdiler ekki āy

ki sudın özge tapmay bir kuruġ cāy

(9) velī künlerde bir kün dīde-bānlar

baķıp kāravnlara eylep fiġānlar

(10) dēdiler bir ‘alāmet boldı zāhir

keledir bir neheng hecmehan kır kır

(11) ‘ilacı yok anıng def’in kılurġa

kemān yok ursa geşti ayrulurġa

(12) ki ol dem sūdā-gerler zār yıġlap

körüşüp bir birin boynın kuçaklap

(13) rızālık tilediler bir biridin

kēcip ol dem heme māl ü zeridin

[31a]

⁴⁵ Kelime okunamadı

(1) dēdi şeh-zāde köp yığlamangızlar

bolungızlar hūdā yādığa sizler

(2) ki men mellāh aldığa barayın

neçük āfet ēken anı köreyin

(3) dēban çıktı mellāh aldığa bāz

körer kim bir neheng kelür bā-niyāz

(4) mişāl-i ğar-dek ağzını açıp

su alıp deryādın her yana saçıp

(5) körüp şeh-zād uzun turdı yırağlap

oğın salıp közini şāh çaqlap

(6) neheng keştī sarı yētti yanaşıp

közidin urdı çaqlap şāh ğālib

(7) tēgip şeh okı mağz ü seridin

çıkıp kētti nehengni tepesidin

(8) neheng ol dem başını suğa tıkdı

zamāndın song yana yukarı çıktı

(9) yana bir oknı çep köziğa urdı

neheng bir ağdarıldı su yüzige

(10) körüban kâfileler qaldı hayrān

dēdiler barçası ol demde rahmān

(11) nehengni közledi çün kör boldı

ki deryâ içre tırfe şūr boldı

(12) yarım beldin başını suğa salıp

demi birlen saçardı sunı alıp

(13) bulak bölük bolup sular cev-v-i günbez

çıkar erdi havāğa iki yüz kez

[31b]

(1) temāšā èyledi şeh-zāde ol dem

menge tekürgey zavrağça bul dem

(2) ketürüp şahge zavrağça ser-ā-ser

minip zavrağçanı şah dilāver

(3) yanıldın suğurup alıp kılıçın

nehenge yandaşıp bardı oşal hın

(4) hudānı yād ètip çaptı nehengni

ki ol tāğ-dek neheng bī-direngni

(5) kesiban iki böldi mağzını şah-zād

körüban ehl-i keştī boldılar şah

(6) neheng iki bölüp su yüzige

köründi iki tāğ-dek el közige

(7) kılıp her ...⁴⁶sunı tala-ıtop

⁴⁶ Kelime okunamadı.

yürüdi keştîdin kim örgölüp köp

(8) sürüp zavraçcanı ol şāh-zāde

urup na‘re ki ol deryā arada

(9) kılıp anda ok nehengni pāre pāre

oğup hāmd ü senā perverdigāra

(10) yanıp keldi kirdi keştîge bāz

‘aceb işler kılıban ol ser-efrāz

(11) tēgişmey anda nevbet sūdā-gerler

heme şehni ayağına koyup ser

(12) dēyürler ēy yigita āferin bāz

bu erlikni kişi bilgey mü kiyin yād

(13) anı-dek nehr ara tāğ-dek nehengni

ki ol tāğ-dek neheng-i bī-direngni

[32a]

(1) eşitse her diyār her vilāyet

işenip kılmagay nev‘ hikāyāt

(2) eger cin-dek biz hāzır körüp-miz

şifatingnı bilelmeyin turup-mız

(3) beşerni nesli mü dīv mü perī-zād

munung-dek zūr bolur mu ādemī-zād

(4) dēyü étür edik ol nehr arada

neçük āzādesin èy hōş-nihāde

(5) su içre erliging izhār kıldıng

‘acāyib rüstemāne kār kıldıng

(6) dèdi şeh-zāde Behrām-dur atım

ki rumga şeh-zāde bu-dur şıfatım

(7) felek saldı mening başımğa sevdā

anı üçün kezer men deşt ü şahrā

(8) sipāhımdur kılıç birle şadāğım

hudā yārım refikim argumağım

(9) yoluxsa her yere aldımğa düşmen

kılur men yüz neheng bolsa tokušaman

(10) bu sözlerni dèr erdi ol be-туғын

qalurdı ehl-i keştī anga hayrān

(11) dèr erdiler ‘ināyet kıldı barı

köterildi köngüller-din ğubār

(12) yigita her murādıng tengri bergey

ne maqşūd isteseng anga yètkür-gey

(13) dèban kārவānlar èylep fiğānlar

qılıp Behrāmı ser-ver özlerige

[32b]

(1) neçe künler yana deryāğa yürdi

hüdā yārī murādığa yêtürdi

(2) bil-âhîr çıktılar ol nehr aradın

ki âzād oldular ol mâcerādın

(3) bu mällardın aling alğanınızça

ki sizge bende-dür miz barça munda

(4) dēdi şeh manga māl der-kār ēmes-dür

bu dünyā birle könlüm⁴⁷ yār imesdür

(5) bu sözni dēp çün vedā' ēylep alargā

revān boldıki su-yı Çin şehriğā

Şāh-zāde Behrām Çin şehriğe yêtüşgeni

(6) kel emdi Şābirī ağaz kılğıl

humāyun-dek bülend pervāz kılğıl

(7) ki 'aşk ehliğā şem'-i hüdā-yı 'aşk

gedānı şeh kılur şehni gedā 'aşk

(8) körüng şeh-zāde tüşti rāh-ı 'aşka

gedā boldı ki der hargāh-ı 'aşka

(9) neçe künler bolup çöllege yeksān

basıp ay-dek yüzün gerd-i beyābān

(10) yêtüşti şeh-i Çingā şāh Behrām

⁴⁷ Kelime olarak yazılmıştır.

besī ol şehire-dür mäh-ı gülendām

(11) kirip dervāze-din ol şehir arağa

barıban tüşti bir kārīvān-serāğa

(12) sarāy-bānnı çağırıp aldı ol hāl

soradı ol şehir-din neçe ahvāl

[33a]

(1) dedi bu şehir arasığa ne söz bar

êşiteyin birāder èyle izhār

(2) sarāy-bān edi kim ey ‘ālī-kādr

senge arz èyleyin ahvāl bu şehir

(3) ki şah-ı şehrimizni atı Fağfūr

ki bardur bir kıızı hūblukda meşhūr

(4) erür köpler o dil-ber mübtelāsı

sening-dek şahlar anıng gedāsı

(5) ki hālā neçe kündür èy bahādur

ki Bihzād atı ber-zengi çıkıp-tur

(6) Gülendām ta ‘rifin anglap yırakdın

yığıp leşker bolup-tur dahl-ı Çin

(7) kabul ètmes sözini şah-ı Fağfūr

çıkıp anıng birle uruşur her kün

(8) bu sözlerni eşitip şah-zāde

barısın könglüde kıldı nihāde

(9) bil-āhir boldı ol tün ol sarāyğa

özin èylep havāle bir hudāyğa

(10) tāng atқан song yana ol Fağfūr-ı Çin

uruş tablın urup çıktı şehrdin

(11) turup angladı Behrām dil-āver

bu hem çıktı şehrdin sü-yi leşker

(12) èkki leşker tutup şafnı ber-ā-ber

bahādurlar uruşnı başladılar

(13) uruşa uruşa erler kızıkıp

kızıl kanlar ki at bağırdın akip

[33b]

(1) uruşay dèdi bāz endişe kıldı

yana fikr èyledi ü peşe kıldı

(2) dèdi kirdim bu ceng içre be-yek-bar

be-nā-geh bolmağay men yurtka izhār

(3) ki tā akşam bu künçe şabr ètayın

ki Şayfūr leşkerini keltüreyin

(4) ‘ināyet èylese Vehhāb neçün

uray bih-zād koşunığa şeb-ā-hün

(5) déban kıldı taħammül anda Behrām

aradın ol uruşlar taptı ārām

(6) êkki leşker bölündüler êkki sū

ki andın songra ol şāh-ı nīkū-rū

(7) koşundın ayrılıp ǵaldı key(i)nde

bar erdi çünki mū-yı Şemmās anda

(8) vedā‘ aylarda ol Şemmās ‘āqıl

berip şahǵa başıdın bir neçe kıl

(9) dēr erdi èy şahā zinhār zinhār

ki biz her vaǵtda bolsaǵ sizge der-kār

(10) alıp bir tāre mūyı otka salıng

oşal dem biz size yètip baralıng

(11) o yerde şeh o dem çaǵmaǵnı çaǵtı

alıp bir tāre mūyı otka yaǵtı

(12) oşal dem keldi ol Şemmās yètiban

selām èylep vefā-yı ‘ahd ètiban

(13) ziyāret èyleban sürdi o sâ‘at

dèdi hīzmet nedür èy hoş-nezāket

[34a]

(1) şeh aydı bar Şayfūr ki dègil çün

yıǵıp leşker bu dem aldımǵa kelsün

(2) ǵabul èylep oşal dem ǵayttı Şemmās

barıp ŞayfūrE sözni etti Şemmās

(3) eşitip anda Şayfūr yıǵdı leşker

yêtip şeh aldıge keldi ser-ā-ser

(4) selām èylep kılıp şehge mülākāt

dèdi hizmet nedür pākīze zāt

(5) dèdi Şayfūrge Behrām ey birāder

yatıp-dur munda enbūh-ı leşker

(6) erür ser-dār-ı leşker atı Bihzād

hudā bërse keling èyleli ber-bād

(7) dèdi Şayfur şehā başım yolunge

‘inān u ihtiyārim-dur қолunge

(8) ğanīmet vaқt erür te’hīr kılmang

salıng Bihzād birle besīge ser-cenk

(9) alıp Şayfūrnu cem‘ birle Şīr-zāt

revān boldı oşal dem sū-yı Bihzād

(10) ékki-yaǵlap tégip urdı şebā-hūn

ne āfet boldı dēp atlandı қоşun

(11) aralaş boldı ol dem ikki leşker

kıranlar èyleban cin ü perīler

(12) oturup erdiler çāderge Bihzād

heme bēgler bilen ol hurrem ü şād

(13) bu ğavġānı eşitip dēdi eknūn

meger faġfūr kelip urdı şebā-ḥūn

[34b]

(1) dēban bēgler bilen atlandı Bihzād

toķuştı aldıdın Behrām şeh-zād

(2) ki Bihzād ile şeh-zād etti engīz

ki Şayfūr kıldı ol bēgler sarı ḥīz

(3) keş-ā-keş boldı ol meydān ara çün

bu ğavġāğa ta‘accüb qaldı gerdūn

(4) köterip tīġların Bihzād şeh-zād

ki ikkisi uruş bābıge üstād

(5) salurdı birbirin başıġa tīġın

dubulġalar başıġa tuttı ol ḥīn

(6) bērip redd tīġ yētkürmedi öziġe

yaķılur erdiler otlar köziġe

(7) bil-āḥire anda Behrām şāh-zāde

kelip kim ġayreti ḥaddın ziyāde

(8) cenān-ı Bihzādge saldı kılıçın

alıp tüştı kolın bir koltuġıdın

(9) köterip tīġını oldemde Behrām

ķılıp Behrām Bihzādın ser-encām

(10) tegişti bir ĥudā dēp leřkeriġa

birini koşmadı emdi birige

(11) bōlek bōlek kılıp her yana şeh-zād

işi yētti yıķıldı yerge Bihzād

(12) yana her sū kıran ēylerdi řayfūr

ki şarbıdın kırıldı kōp bahādur

(13) yana her sūda ol řammās u řemmās

kırardı zengini bā-tiġ-ı elmās

[35a]

(1) kıran ēylerdi kōp cin ü perīler

tōküldi alma-dek meydān ara ser

(2) kılurdı leşker-i Bihzād fiġānlar

kēterdi her țaraf deryā-yı kanlar

(3) ser-āsīme bolup olturdılar çün

bu āfet bizge kıydın yētti bul tün

(4) çü kētti devleti kim öldü Bihzād

ser-encām bu leşker boldı ber-bād

(5) o dem kaçmaġını kōzledi ol ēl

bular bastı olarnı hem çünān sēl

(6) kırıldı anda Bihzādın çerigi

kutulmadı cerāhat-sız tirigi

(7) ölükle tepe tepe boldı koldı

kızıl kan birle şahrâlar boyaldı

(8) çünân iqbâl-ı devlet taptı şeh-zâd

kırılıp şâf boldı cürüm-i Bihzâd

(9) ki andın songra Şayfûr birle Behrâm

tamâmı leşkerin eylep ser-encâm

(10) ölükle içidin çıktı yağağa

kalıp tahsin bu 'ömr-i bekâğa

(11) tüşüp Sayfûr u Behrâm anda turup

bütedi öz tilidin nâme-i hûb

(12) dâdi kimdin hâzân taptı bu Bihzâd

bu işni kıldı Behrâm atlı şeh-zâd

[35b]

(1) çerâ Bihzâd hayâlî erdi bâtil

Gülendâmğa bolay dâr erdi vâşil

(2) ki angladım anı bîrdim sezâ-sın

edeb saklamadı taptı cezâ-sın

(3) kişi kim kelse Bihzâdnı sorağlap

yığıp leşker özin munda yarağlap

(4) tilese mendin ol Bihzâd hûnını

salayın başığa anıng künini

(5) dēban nāme bitidi kim bu maẓmūn

ki bir nīze uçığa baġladı çün

(6) dēdi Şemmāsge bu nīzeni èltip

ķoyup dervāzaġa kel yana ķaytıp

(7) yürüp Şemmās alıp barıp oşal dem

ķarap dervāzanıġ aldıġe muħkem

(8) özi keldi oşal şeh aldıġe bāz

besī andın song ol şāh ser-efrāz

(9) at tuni bilen cümle şadāġın

tamāmın tapşurup Şayfūrge ol hīn

(10) eşitip turdı atlandı faġfūr

tamāmı leşkeri birle be-destūr

(11) çıkıp èltip özüng sakla maẓbūt

yana vaķtı taleb ķılsam keltūr zūd

(12) bil-āhır bērdi şeh Şayfūrge ruħşat

cōnep Şayfūr revān boldı o furşat

(13) ķalıp şeh-zādge ol menizlge tenhā

tāng attı boldı aydın şehir-i şahrā

[36a]

(1) tapıp bir köhnēni kiydi teniġa

tōşenip yattı yarımını yarıġa

(2) yüregige urup ‘ışk âteşi pèç

bolup yıldın uzun anga oşal kèç

(3) dem-â-dem âh u âteş-nāk tartıp

‘aseldin bāde-i tiryāk tartıp

(4) tilep hākdin vişālın ol gözelnı

oқudı zār yıǵlap bu ğazelni

Ġazel şāh-zāde Behrām

(5) yā rabb ol cānımnı alğan cāna cān olğay nāşīb

bostān ‘ömriğe serv-i revān olğay nāşīb

(6) yèter ‘ışkıdın yıķıldım nīm bismil seyyidi-dek

ķātil ol merhabā ebrū kemān olğay nāşīb

(7) nālišim bülbulden efzūn ol gülümning ‘ışkıdın

rişte-yi cānım çekildi hüsn-i zūlfın yādıǵa

(8) zūlf-i çin gerden surāhī mū-miyān olğay nāşīb

ķalmadı tākāt çıkargā bitti cānım Şayķalī

(9) âh bilmem ol perī kıysı zaman olğay nāşīb

Şāh-zāde Behrām gedālīg kılup şehrge kirgeni

(10) āyā rāvī özüngni hār tutkil

havā birle temennānı unutkil

(11) körüng kim âteşī ‘ışk èyledi hoş

anın-dek şāhnı kıldı nemed-pūş

[36b]

(1) kılıp hengāmeler èylep oşal tün

bilin-turmay özini dürr-i meknun

(2) biling erte bilen ol merdum-ı Çin

ğaraştılar çıkıp dervāzalar-dın

(3) körerler kim tamāmı kavm-ı Bihzād

têgip āfet bolup-tur barça ber-bād

(4) bolup deryā akip meydān ara ған

ölükler-dın boluptur neçe ħarmān

(5) körüp ғalıp bu sırge barça ħayrān

barıban aydılar Fağfürge el-ān

(6) eşitip turdı atlandı Fağfür

tamāmı leşkeri birle be-destür

(7) çıkıp dervāza-dın taşğarı ol şāh

közi ol nīzege tüşti be-nā-gāh

(8) körer nīze uçığa bī-tene baş

uluğlığı mişālı ħumge oĥşaş

(9) yana bir ħaţţ turur anda bitilgen

oĥup körüp ħalāyık ғaldı ħayrān

(10) besī Fağfür oşal dem boldı der-fikr

kelürdi her ħarafdın tilge bir zıkr

(11) d r erdiler bu iŖge  urfa ta s n

 ırıp bir k  ede Bihz d   erikin

(12) barısn yer bile⁴⁸ yeks n  tip-d r

kiŖi bilmes  zi  ay s  k tip-d r

(13) ne  ik Behr m eken bu iŖni  ıl an

atın ma l m  tip  zi yo al an

[37a]

(1) bar erdi Ŗ hnıng kim bir veziri

res li  b bıda ol b  na  r 

(2) d di ol Ŗehge kim ey Ŗ h-  Fa   r

G lend m   ublu ı   lemge meŖ  r

(3) k tipd r ta r f  m h-  be-m h 

anga   Ŗ k erdi k p p diŖ h 

(4) yıra  ermes ki ol Behr m felek hem

alıp t Ŗse b t n   l melek hem

(5) G lend m a o hem aldursa k ng l

ki Bihz d b -edebli in k r p ol

(6) ki and n  zge erni iŖi ermes

bu iŖler kim anıng Ŗ n nadur bes

(7) bu s zge bar a  di  r   r 

⁴⁸ Kelime olarak yazılmıŖtır.

cerā bu iş  emes her erni k arı

(8) ki el-kışşa buyurđı ş  h-ı Faġ  r

 az inege k ıling bu  atn ı dest r

(9) yana meyd andaġ ı k  p m rdelerni

k m ngler cerlere sal p alarn ı

(10) yana ol m  l u    llarn ı k t ring

ki and n songra k  ng l tins n oturung

(11) tutup ş eh emrini ol demde leşker

d geni-dek k lıp keldi ser- -ser

(12) bes  ol m  l u zerlerni alıban

  l klerni k m p cerge salıban

(13) biri ş eh aldıġa keldi rev  ne

sevin p koyduruban ş  diy  ne

[37b]

(1)  alender-var kirdi ş  h-z  de

kezip y rđi sıralard n sıraġa

(2) barur erdi  alender-var ş eh-z  d

 tiban bu ġazelni anda b ny  d

 azel ş eh-z  de Behr  m

(3) nig r  ş ehring i re men ged  bul k n bola keldim

k   iban t  c u ta tımd n bu k n edhem bola keldim

(4) tolan ay-dek yüzüingni körgeli èylep temennā

hilāl-ı mağribidin ta'zīminge ham bola keldim

(5) humār-ı bāde-i la'ling lebing birle kezip çöller

'aseldin tevbe èylep şürb-i cām gam bola keldim

(6) ne bolğanı pertev-i hüsning bilen tarseng⁴⁹ qarībinge

gülistān-ı vişāling üstige şeb-nem bola keldim

(7) kıladur men hayālingni alıp könglümge ey dil-ber

küyungni itlerige Şaykalī hem-dem bola keldim

Şeh-zāde Behrām dīvāne bolup şehirge kirgeni

(8) bu sözlerni oqup mestāne şeh-zād

bolup çün sūret-i dīvāne şeh-zād

(9) barıp kirdi oşal şehir arağa

kezip yürdi serālardin serāğa

(10) körüben körmegenlerni besī şāh

Gülendām köşkige yetti be-nā-gāh

(11) körer kim bir 'acāyib köşk-i dil-keş

yaqılur könglide baqqanda āteş

[38a]

(1) gümān etti besī şeh-zāde Behrām

⁴⁹ Kelime olarak yazılmıştır

ki bul köşk içredür mäh-ı Gülendām

(2) umīd èylep ötürdi anda bakıp

közi yaşı yüzige seyl-dek akıp

(3) dèr erdi zārıǵlab baǵrı hūn şāh

kaçan bolǵay tūlū‘ ètkey sen ey mäh

(4) ki tā ki der ü dīvāring köreyin

haremdın çıkkı dīdāring köreyin

(5) körüp şeh-zāde-i āşüfte aḥvāl

dèdi kim bu ğazelni anda fi’l-ḥāl

Ġazel şāh-zāde Behrām

(6) ey nigārā bu körüngen āşiyāning bolmaǵay

salṭanatlik evra-yı hükm revāning bolǵay

(7) şahn cennet-dek körüngen közlerimge ey şanem

ārzū birle tūzetken gülistāning bolǵay

(8) vaşlını güldin tilep qonǵan bu gülşenler ara

bir mening-dek bülbül-i şīrīn zebāning bolmaǵay

(9) ḥāk bolsa qutlı āstāning-dek ey şāḥib-i cemāl

bolsa ming munda mening-dek pās-bāning

(10) yār der-gāhige qoy başingnı turma Şayqālī

kim temennā-yı behişt cāvidāning bolmaǵay

Beyān-ı resm-i Gülendām

(11) bu sözlerni oꞑup řāh-ı elem-nāk

ķarap o ķōşkke boldı pehlū ber-ķāk

[38b]

(1) eşiting emdi ol Gülendām sarıdın

ki ol Fağfūr-ı Çining duķteridin

(2) anı resmi bul erdi bilgil ey yār

ki her yıl ķōrgūzerdi elge dīdār

(3) bil-āhir ol řehрге ‘īd boldı

ki ol meydān içi ādemge toldı

(4) yaturdı zār yığlap anda Behrām

ķaçan çıkkey dēben māh-ı Gülendām

(5) çıkıp nā-geh ģaremdin ķōp kenīzler

yūzi ay-dek mūnevver yaķşı kızlar

(6) keliben turdılar manzar yūzige

ķōrūnūr el ģalāyıkı ķōzige

(7) alardın songra kim bir nāzenīn

Gülendām duķter-i Fağfūr-ı Çinni

(8) derīçedin yaķıp ķōrgūzdi dīdār

heme ‘aql u huşıdın boldı bekār

(9) ķōrer Behrām Gülendāmning cemālın

gūmān kıldı ūzūlse cānı tendin

(10) be-ḥayret boldı şüretke bakıp

bolup ḥayrān közidin yaşı aqıp

(11) Gülendām hem oşal öydin çıkıban

ḳadem bir bir basıp serv ü ḥırāmān

(12) barıp ḳoşuldı ol kıız ara çün

cemālıdın bolur kim şems ü gerdün

[39a]

(1) yana ḥayrān bolup ḳaldı o māha

ta‘accübler ḳalıp şun‘-ı ilāha

(2) kēçip cān u cihāndın boldı mā‘il

körüp Behrām oşal şekl ü şemā‘il

(3) çünān boldıki anda mest-i bī-tāb

bilip bolmas tirik yā mürde yā ḥ^vāb

(4) yıkıldı ḳaldı ol şāh-ı yegāne

ötüp bir neçe müddet turdı yana

(5) körer ol manzar üzre yok Gülendām

kētipdür tarkaşıp ol merdüm-i ‘ām

(6) bolup ğamgin bu yerdin anda ol şāh

sīne ber yan çıkardı āteşin āh

(7) dēben barıp ‘aceb iş tüşti manga

neçük bülbül turur gül-siz çemenge

(8) ‘acāyib derd bilen boldum devā siz

ķarındaş uruĝ hem aķrabā siz

(9) başımgā tüşti sevdā-yı Gülendām

ķayālimni ilāhī etmegil ķām ķām

(10) müyesser ķıl manga ol meh-cemālin

manga arzān et ķımmat vişālin

(11) dēben şeh-zāde-yi virāne kõngül

oķudı bu ğazelni mişlī bülbul

Ġazel şāh-zāde Behrām

(12) maķv boldım ay yüz-i tābān cemālingni ķörüp

bul ‘aceb bir ay başıda ķuş hilālingni ķörüp

[39b]

(1) merdüm-i kōzler tōküldi lāle üzre daĝ ola

kim zülāling üstide bir dāne ķāling ķörüp

(2) mecnūn şeydāyı-dek dünyāĝa meylim ķalmadı

dil-keşāl öldı seni zülf-i keşālingni ķörüp

(3) ķün elif ķaddım büküldi ta‘zīminge dāl-dek

reşķ tuttı ķāmet-i nāzūk nihālingni ķörüp

(4) hıızr kōhne içmes erdi āb-ı ķayvāndın demi

zevk ķılsa bul seni la‘l-i zülālingni ķörüp

(5) şems-gerdün ne sebebdin örgölürdi her ķaraf

‘aksini āynada ruḥsār-ı ‘ālingni körüp

(6) ҡalmas erdi bu cihānda ārmānım Şayqālī

çıkṣa cān pervāne-dek şem ‘-i cemālingni körüp⁵⁰

Şāh-zāde Behrām Gülendām köşkige çıķķanı

(7) bu sözlerni oķudı şāh-zāde

oturup erdi ol meydān arada

(8) ötüp kündüz ķarangı boldı ‘ālem

ki bir fıkr ēyledi şeh-zāde ol dem

(9) dēdi bir ķörsem ol zībā şanemni

ki teskīn ēylegeydi bu elemni

(10) bularnı dēp yeridin turdı Behrām

kelip bir taķt-ı eyvān Gülendām

(11) kemend taşlap yapuştı çıķtı anda

turuban her sarı ēylep temāşā

(12) ķöründi ķözige bir ķaşr-ı ‘ālī

dimāğıge kelür bŷy-i vişāli

[40a]

(1) turup fıkr ēyledi o yerge neķe

ki bar erdi oşal öydın derīķe

⁵⁰ Metinde olarak geçmektedir.

(2) ki fehm etti Gülendām anda barın

ol uyge barsam u körsem dīdārın

(3) besī anda Gülendām yatıp erdi

ki anda şīşe-i şerbet tururđı

(4) köterip şīşeni örnidin ol dem

közini tiktı cāy-ı şīşege hem

(5) okudı anda bu beytni özidin

aķıp hūn-ābe eşki közidin

Ġazel şeh-zāde Behrām

(6) cemāling körgeli ey şem‘-i rūşen

koyup cām örneġa dīde bu revzen

(7) karayın ey nigārā ƣal‘ atinge

kaçan bolġay ki kirelmeyin şöhbetinge

(8) yatıban taht üzre encüm urar berķ

gūyā hūrşīd çıkıp ez-hāne-i şark

(9) ziyā-yı hūsnidin ol uy mūnevver

emes hācet çerāġ şem‘-i enver

(10) erür la‘l-ı leb āb-ı zülālī

tolan ay kaşı-dek iki hilālī

(11) urar ķulzüm hūsn-i anda emvāc

ķaraķaş u ķara köz ü ķara saķ

(12) saçıp ay-dek yüzige şem‘-i enver

emes hâcet çerâğ u ‘ud u ‘anber

[40b]

(1) ğazeli vaḥṣī-dek sözler sözidür

kemândur anı cānı üzülür

(2) kılur yüz-i nâz ile bir tekellüm

mişāl-i ğonçe-dek èylep tebessüm

(3) sūḥan dërler ‘asel leb-i yâķūt

saçılur rîze rîze şehd ü şeker

(4) neçe hūbluķ aning şe’nigedür bes

beyân kılmaķ bilen hêç rāst kelmes

(5) velī yār ‘ıŝķıdın toḥtatmay özni

temāşādın ayırmay iki közni

(6) oturur erdi ‘işret birle kıızlar

ki ḥidmetde turup erdi kenîzler

(7) alar öz ‘ıŝķı birle şād erdi

ḥaber yok taŝķarı şeh-zād erdi

(8) oturur köz bilen yêp ol güzelni

oķudı ŝevķī birle bu ğazelni

Ġazel şāh-zāde

(9) ey şanem yüz faşl gül bir gül‘izāring şadķası

yüz çemen bir nergis çeşm-i humāring şadkası

(10) örküley yaşıngdın ayım lāle-dek bağrım kara

yüz yürek bir nāvek-i hoş güzāring şadaçası

(11) bir terahhum birle baksang cān fedā kılsa bolur

bu başımnı xanı tığ-ı āb-darīng şadaçası

(12) yaratarsa ceng tūnini āf-tāb-ı ‘arazīng

reglerim her tāre mūy-ı bī-қarārım şadaçası

[41a]

(1) kūyunge ey dil-berā köptür sening ‘āşıqlarīng

Şayқalīnı merdūm-i çeşm ü humāring şadkası

Şeh-zāde Behrām ol köşkdin қaytkeni

(2) cānān kördi temāşā ol kēçe şāh

evveli şebdin turdı tā şahrāge

(3) ki el-қışsa bolup nā-қār Behrām

ilgidin қoydı anda cāyığa cām

(4) yana tüşti oşal çıққан yeridin

ki nev‘-i ҳaтт körüp ol dil-beridin

(5) kelip olturdı cāyığe şeh-zād

қılıban nāle ü efgān u feryād

(6) munıng-dek neçe kün èylep fiğānlar

қılıp aḥvālını ol çāk ber-ser

(7) cihān lezzetini  ylep ferāmūş

bolup mecnūn şıfat-ı hayy-i ber-dūş

(8) o yerge yattı cānān şevķidin mest

uruban sīnesige sengi ber-dest

(9) be-nā-gāh şubĥ-dem engiz kıldı

şehen-şehge ĥacālet rīz kıldı

(10) çerā-şeb perde-i merdān  di kim

ki anda her ne ‘ayb pinhān  di kim

(11) anı     n bolup nā-  r Behrām

o yerdin t   ti  aldı G  lend  m

(12) siriş -i ĥ  n ile y  zin kıztartıp

o ur bu   zelni   h tartıp

[41b]

  zel şeh-z  de Behr  m

(1) ey cem  lı   f-t  b-ı ‘  lem ara dil-berim

  add-i bismill  h k  bi   aşing     iml   dil-berim

(2)   uş sa‘  det t  n   di ay-dek y  z  ngni k  r  nim

b  -  el  l bir g  şedin   ylep tem  ş   dil-berim

(3) k  z k  r  p k  ng  l t  z  k toy  gun  a yok erdi hen  z

reş   ile şubĥ mu   lif boldı peyd   dil-berim

(4) sen   ka  n ‘izzet bilen ‘i  retke   aldıng ta  t ara

men yatur men  asretingde munda tenh  dil-beri

(5) bolma ıl kim in ır      lem-i f n  bilen

 ay al   ft da-dek k yunge  eyd  dil-berim

Bey n-ı resm-i G lend m

(6) o yerge yattı c n n  ev kidin mest

uruban s nesige seng-i ber-dest

(7)    iting ol G lend m-ı dil-efr z

anga      ide erdi bolsa nev-r z

(8) ken zler bir legenni k teriben

kezerdi ba zı yerlerge alıban

(9) salurdu her ki i bir neme anga

kel rdiler alıban ol s m-tenge

(10) zemist n  tti   bes keldi nev-r z

ki ol      idesini ol dil-efr z

(11) bar erdi bir ken z   n atı Devlet

 aba nı  olı a aldı o fur at

[42a]

(1) dereklik yerlere y r p o al   l

 ehirdin  rg l p keldi fi l-  l

(2) y tip Behr m oturken yerge keldi

 aba nı   h nı   ldı e  oydu

(3) dēdi ŧeh-zāde bu kandağ tabağdur

muni sen manga ma'lūm ēyle ey hūr

(4) dēdi devlet Gūlendām resmidūr bul

kūşāyışlık üçün her yılda bir yol

(5) yürüpmiz bul tabağnı ŧehre alıp

ekābirler munga bir neme salıp

(6) ki ēlter men Gūlendām aldıge çün

ki sen hem bir neme salgıl kel eknūn

(7) bu sözlerni ēşitip ol boldı bī-hūş

içidin kılzüm-i himmet urup cūş

(8) dēdi dest-i felekdin dād u feryād

bisāt-ı nāmūsımnı bērdi ba'd

(9) kanı ser-māye-i encām-ı devlet

ne sūd etti bu dem bī-kār-ı himmet

(10) munıng-dek yētkende müjde-i yār

kanı har-vār har-vār dürr-i ŧeh-vār

(11) bu meh-rūnı kaşığa caş kılsam

manam 'āşıklığımnı fāş kılsam

(12) dēben ŧeh-zāde-i āşüfte-aḥvāl

kılur boldı bu sözni 'arz-ı hāl

Gazel ŧāh-zāde Behrām

[42b]

(1) ey perī hālim budur sözlerge dermān mende yok

tāc u taht u saltanat şevketli eyvān mende yok

(2) bir felek urğan elem-keş men ümīd ü ğam bilen

dil-rübālar bezmide sākī-i devrān mende yok

(3) kul qaşr himmet bülend āsmān qavī ü yer sıhhat

lāyık u himmet taparğa genc ü imkān mende yok

(4) baht u iqbālimni tārāc èyledi kavli felek

şandūk u la‘l u cevāhir dürr-i mercān mende yok

(5) Şayqālī fālim ol aynıng ong qolıǵa tüşse bir

baş koyup ölsem meger aldıǵe armān mende yok

Şeh-zāde Behrām Gülendāmǵa nişān yibergenı

(6) bu söz şeh-zādege boldı bahāne

yiberür boldı yārige nişāne

(7) harāc-ı Çin èdi anıng nigīni

bar erdi iligide engüşterini

(8) ki ol kıymet behānı aldı qolıdın

qılıp himmet tabaǵǵa saldı ol hın

(9) dèdi bargıl alıp mendin nişāne

qolum tegey qolıǵa bā-bahāne

(10) köterip ol tabaǵnı aldı Devlet

Gülendām aldığa  ltti o fursat

(11)  tabaknı  olı a aldı G l nd m

k zi av ol   teme t  ti o heng m

(12) su l  tti anı Devletdin ol   r

manga alg l bu   tem kimnikid r

[43a]

(1) d di Devlet bu sirni  yle der-g   

ki ol meyd nde   yat an n m d-p   

(2) y tip z  met bile c nı rama  a

bu   temni o al saldı  abak a

(3) bu s zge  ıldı G l nd m tebess m

d di ‘     ekend r boldı ma ‘l m

(4) alıban saldı  atemni  olı a

vel  dem urmadı ong u solı a

(5) turup ta t  stige ol dem G l nd m

der  e  aradı s -y  Behr m

(6) k rer kim olturur y r-ı n m d-p   

k zi man arge-d r  zdin fer m  

(7) ikkisi d de be-d de boluban

k r ben bir birini  aldı  ayr n

(8) o dem bir   h urdı    -z de

boluban âteşî ‘ışķî ziyāde

(9) dēdi ey meh közümdin barmağıl dur

beni bī-çarege sen èyle manzūr

(10) ğam u ğamlar çeker men fūrķatingdin

ne bolğay behre alsam ƭal‘atingdın

(11) dēben Behrām baķıp ol dil-rübāğa

salıban tilini yüz ming nevāğa

Ġazel şāh-zāde Behrām⁵¹

(12) ey perī kimdür sanga hayrān olan men zār-dek

bāğ-ı hūsnüng tegreside örgülen dēvār-dek

[43b]

(1) cān çıkar tendin nigārım çekme köp nāveklering

bilme ey gül bu elemni sā’ır-i āzār-dek

(2) ‘ūd u ‘anberdin füzün kim tuttı ‘ālem ƭāķnı

hokķa-i hūsnüngni bir açmak ile ‘aƭƭār-dek

(3) âteş-i ‘ışķıngnı tā sīnemge mihmān èyledim

rişte-i cān örteği ten içre otdın tār-de

(4) körmesem hūrşīd-i ruhsāringnı giryān ...⁵²

⁵¹ Metinde olarak geçmektedir

⁵² Kelime okunamadı

köz yaşım faşl-ı haml u bārān-ı istimrār-dek

(5) Şaykalī bī-çārening kim ‘arzı buldur ey perī

kétmegil taşlap meni bī-kes kalan bīmār-dek

Gülendām şeh-zādeğa özin körsetkeni

(6) dében izhār ‘arz-ı hāl kıldı

közi cānāneğa özdin yıkıldı

(7) körüp anda Gülendām rüy-ı şeh-zād

ziyāde boldı sevdā-yı gül-i āzad

(8) bolup şeh-zādeni hüsniğe bende

özin bir sā‘atı körgüzdi anda

(9) o yerge köp turarnı bilmedi ép

be-nā-gāh bir melāmet bolmağay dép

(10) yana bardı çıktı tahtıge bāz

süzülüp közleri ol mäh-ı tannāz

(11) bakıp kızlara kıldı ebrū

körüp tarzını kızlar ketti her sū

(12) kalıp ol üyge tenhā māhu’n nūr

köyüp ‘ışk otığa çeşm çü micmer

[44a]

(1) koyup ay-dek yüzige rüy-mālın

tökerdi közleridin eşk-i āhın

- (2) boluban söz-süz ziyāde
tüşüp könglide şevk-i şāh-zāde
- (3) dēr erdi bu neçük hüsñ erür ey vay
yürekke boldı tiri āteşin cāy
- (4) anı her dem müyesser kılsa körsem
yüzin her demde yüz körsem erür kem
- (5) neçük āfet ēdi cānımnı alğan
başıma yüz tümen sevdānı salğan
- (6) dēben şeh-zādeni her dem kılıp yād
dēr erdi bu gāzelni ol perī-zād

Ġazel Gülendām

- (7) ey nihāl-ı kāmeting serv-i hırāmānım mening
bir körüp şem ‘-i yüzüngni örtedi cānım mening
- (8) āh āteş-nāking ötti cübbe-i cismim teşip
yoq ēdi andın burun hēc āh ü efgānım mening
- (9) ey ‘azīzim bir körüp hayrānım oldum men sening
sen kaçan körding ki bolding munça hayrānım mening
- (10) keşke kilik-i ezel-i taqdīre tartse bu raqam
men kenīzing bolsam u sen anda sulṭānım
- (11) közlerim çıksun ki sendin özge yārın izlesem
lāl olay bolğanda yalğan ‘ahd u peymānım mening

(12) taḳdīr èyle sendin özge şeh-süvār közlesem

anda ma'lūm bolġusıdur çın u yalġanım mening

[44b]

(1) Şayḳalī ol nāzenin andaḳ dēdi öz könglide

hayra maḳdem bar mu hēç yan yaḥşı mihmānım mening

Gülendām Devletdin aḥvāl şeh-zādeni soraġanı

(2) bu sözlerni deben ol māh-ı ṭal'at

çaḳırıp aldı Devletni o furşat

(3) dēdi sen hēç bilür mü sen bu sırnı

ki ol meydāndaġı yatġan faḳrını

(4) neçe müddet erür bu yerdedür ol

özi şeh-zāde şüret kiygeni cul

(5) bu şüret bir gedā himmet çü hetem⁵³

gedāġa ḳaydadur bu ṭarza ḥātem

(6) bu ḥātem-geni ol salmas ṭabaḳġa

ḳarap dāyım ötür bu revāḳġa

(7) bilip bolmas anıng ne maṭlabı bar

eger bilseng manga sen èyle izḥār

(8) dēdi Devlet ki bilmem bānū-yı ḥoş

⁵³ Metinde kelime olarak yazılmıştır

ki ol meydāndağı yatğan nümūd-pūş

(9) seni başıng anı men hêç bilmem

eger bilsem ki sendin hêç yaşurmam

(10) velī sevinci bilür men ol dil-efkār

boluptur derd-i ‘ışk birlen

(11) devām körsem yatur bir yerge ol hār

ki bilmem ten dūrüstdür yā ki bīmār

(12) Gülendām aydı andağ bolsa Devlet

barıp andın suāl èyle bu fırsat

[45a]

(1) sorağın ança aḥvālını andın

dêgil pervāz ètip sen ḳayu çemendin

(2) yana ayğıl neçük sen ne ḥāleting bar

ki şāyed èylese ol sanga izhār

(3) dēben ḳıldı Gülendām nām-perdāz

bu söznî sūy-ı Behrām ayttı ağaz

(4) āyā ey ḥasta dil ne ḥāceting bar

revān èyley sanga men èyle izhār

(5) ne bā‘ışdın çeker sen munça köp renc

eger dünyā ṭaleb sen bèreyin genc

(6) eger düşmendin ètseng dād u feryād

kılayın men seni ol ğamdın āzād

(7) eger dīvāne sen bir gūşege bar

ki munda rūz u şeb yatmağ ne der-kār

(8) deben te'kīd étiben ol güzel kim

bitdi nāme içre bul ğazel kim

Ġazel Gülendām

(9) ey yār elem körĝen ğaydın kele sen ayĝıl

köp cevır ü sitem körĝen ğaydın kele sen ayĝıl

(10) şeh-zāde mü sen miskīn āzāde mü sen yā ğul

dīn-dār mu sen bī-dīn ğaydın kele sen ayĝıl

(11) dīvāne mü sen 'āķil hūş-yār mu sen ĝāfīl

dānişli mü sen cāhil ğaydın kele sen ayĝıl

(12) zāhidli mü sen şeydā bu hāla bolup rüsvā

üftāde mü sen yā şāh ğaydın kele sen ayĝıl

[45b]

(1) ey yār felek urĝan u iç baĝrını yandurĝan

yā bir şehī yazĝurĝan ğaydın kele sen ayĝıl

(2) kim rind-i ğalender sen yā merd-i dil-āver

ķıldur manga bāver sen ğaydın kele sen ayĝıl

(3) kim ķıldı seni tārāc bērding kime mālingnı bāc

bu yerde baring iħrāc ğaydın kele sen ayĝıl

(4) bilmem sening atıngnı bildür manga zātingnı

qoy emdi oyatingnı qaydın kele sen

(5) hūş-yār mu sen maḥmūr şeh-zāde müsēn müzevvir

ey Şayqālī rencūr qaydın kele sen ayğıl

Nāme-i Gülendām

(6) bu maẓmūnda bitip nāme Gülendām

ki Devletdin yiberdi sū-yı Behrām

(7) çü Devlet bardı şehning aldığa tēz

selām ēylep baqıp şehğa dēdi tēz

(8) āyā külfet resīde ü zār dervīş

vāy sevdā-zede ü derd-mend ü dil-rīş

(9) qayu yerdin kelip boldıng müsāfir

kēçe kündüz erür sen munda ḥāzır

(10) ne ḥāling bar ne dēr sen ne tiler sen

bu meydān içre yalguz ne qılur sen

(11) o dem-ā-dem urmadı devletğa Behrām

fürü ēylep aydı ‘ışq-ı Gülendām

(12) ki Devlet kördi şehning ḥālını çün

Gülendām nāmesini berdi eknūn

[46a]

(1) alıp Behrām açıban kördi çün gül

o urdu zavr ı birlen m  l-i b  b  

(2)  ay lidin mu abbet   de kıldı

uruban na ra   h-d  de kıldı

(3) d  di ey Devlet hem c  n   ir  n

sora kelding m   bu a v  l-ı misk  n

(4)    itip   arz   leyin ne e s   an men

  ar  b    b  -kes    d  r az va  an men

(5)   aceb   ayr  n u ser-gerd  n er  r men

be-y  d-ı r  y ol c  n  n er  r men

(6) ki sen hem mihrib  n  ğı birle ey     r

sel  m  mnı sen ol dil-berge y  tk  r

(7) deben aldı   olı a n  me   eh-z  d

         z   tti ol dem n  me b  ny  d

(8)   y   ey   f-t  b-ı burc-i     ı

y  z  ng mecm   a-i lu  f-ı il    

(9) bolup men   ayrat-ı ru  s  r-ı m    ng

k  ng  l     fte-i z  lf-i siy    ng

(10) ki hecringdin er  r s  nemge y  z derd

z  l  lingdin leb-      m er  r serd

(11) kılor men fur  atingdin her zam  n     

ki     md  n tutulur   ehre-i m    

(12) yüzüingni ‘ışkıdın dīvāne derd men

ḥarābāt eholidin bīgānedür men

(13) kararım yok çü zülf-i tāb-dāring

ḥumārı men çü çeşm-i pür-ḥumāring

[46b]

(1) āyā ey gül-şen-i diller şafāsı

yüzüingdin-dur kuyaş-ı gerdün cilāsı

(2) kadding nev-reste-i bāğ-ı murādı

tarāvet-baḥş⁵⁴ şevk-i ittiḥādı

(3) āyā ey közleri vaḥşī kiyik sen

‘aceb vaḥşī tarāvet hem zıll-ı müj-gān

(4) yanar ot-dek yüzüing ey ḥarman-ı gül

çèkilip tégreside zülf-i sünbül

(5) kılıç-dek kaşlaring ḥūn-rīz-ı kātıl

kereşme boynige èylep ḥamāyıl

(6) tilige dürc-i ḥūnī şehd ü şeker

‘akıķ leb içre tişler süfte gevher

(7) şafā-yı ğabğabing zindān-ı Yusuf

ḥayādın ayrılur damān-ı Yusuf

⁵⁴ Kelim “ت” ile yazılmıştır

(8) beyāz-ı gerdanıñ fevvāre-i nūr

ki mevcidin nümāyen cilve-i hūr

(9) āyā ey gül-şen-i endişe-i nāz

kıllur cān bülbüli vaşlığa per-vāz

(10) ümid-i vaşlıge èylep men buzuğ dil

kıllıp-dur men sening kūyinge menzil

(11) yüregimdür sening derdingde efkār

tenim çün nergis-i mestinge bīmār

(12) közüm çün sārāğ-ı mestinge hündür

kıddım mişli bu nüfûş ser-nigündür

(13) erür ka‘bem hārīmim bul sarāying

hemîşe der-gehing tã‘at-nümāyım

[47a]

(1) eşitgen sen munı ey dürr-i meknün

ki Şīrīn ‘ışkıda Ferhād bir kün

(2) barurdı bir küni rāhin sorağlap

yüregin atışı ‘ışk ile dāğlap

(3) yoluktı aldıdın şīrīn-i dil-cū

sorap hālın anga körgüzdi ol rū

(4) visālin mürrahim etti ol firākge

devā kıldı ki ol bā iştiyākge

(5) ‘aceb ermes şanem ey aḥter-i rûz

nedür ḥāling dēgil ey yār-ı yalğuz

(6) ğamıngdın özge yok hēc ihtiyārım

yığıdın özge yoktur kār u barım

(7) āyā ey zūhre-i cebīn māh-ı ṭal‘at

āyā ey gül-şen-i bāğ-ı melāḥat

(8) seḥerler nālišim mānend-i bülbul

kılıp cānım fidāi ḥayret-i gül

(9) ḥazān faslıda ğayib bolsa kim gül

yana ḥayrān qalır bī-çāre bülbul

(10) nezāket gül-şenide bir gülüm sen

ne dēp aytmeng meni sen bülbulüm sen

(11) étip men meskenet ḥāk-ı deringe

tēgip men dīde sūy-ı mazāringge

(12) ki ‘izz ü nāz u cāh u kām-rānī

sanga bolğay nigārā cāvidānī

(13) deben ol nāmede ḥasta şeh-zād

ki kıldı bu ğazelni anda feryād

[47b]

Ġazel şeh-zāde Behrām

(1) Devletā ayt mendin serv-i revānımğa selām

göl-şen-i bağ-ı temennā cāna cānımğa selām

(2) ol muhabbet közleri merdüm-i çābük-nażar

nāvek-i cevşen güzār ebrū kemānımğa selām

(3) istemem cennetni kaçrın istegenim bolmasa

hāk der-gāhım bihişt-i cāvidānımğa selām

(4) şehd ü şekerden lezīzdür sözlering ey dil-ber

tişlerimni dürr-i şīrīn zebānımğa selām

(5) cılve-gerdür pertev-i hüsni perī tāvus kēbi

hırmen-i ceşn üzre turğan diğ-ķānımğa selām

(6) köz körüp şem‘-i yüzün pervāne cān oldı anga

örtегünçe toymağan nā-mihr-bānımğa selām

(7) devletā tēgür anga bilgey rumūz sözlerim

Şayķalī üftāde din hoş imtihānımğa selām

Şeh-zāde nāmeni Devletdin yibergeni

(8) bitdi şeh bu sözlerni tamām dep

Gülendāmğa du‘ā-yı ve’s-selām dep

(9) örep ol nāmeni bērdi be-Devlet

Gülendāmğa barıp Devlet o hālet

(10) kōlığa bērdi şehning nāmesin çün

alıban nāmeni ol dürr-i meknūn

(11) okup kōrdi açıp ol kōzi bādām

yana nāme bitdi sūy-ı Behrām

[48a]

(1) āyā ey bī-ḥaber şerm èylemey çün

urar sen lāf ‘āşıklıǵnı eknūn

(2) neçük yol taptıng kelding serāma

neçük aytıp yiberding manga nāme

(3) ğazab-ı şemşīr ters èylemey sen

belāğa uçragening bilmegey sen

(4) bu sevdāğa eger ğamm birle ölseng

emes mümkün ki mendin kām körseng

(5) ḥayālim birle çāğ étme dimāǵıng

ziyā bērmes bu sevdādın çerāǵıng

(6) çü bülbül èyleseng yüz nāle-i zār

tēger gül-zārım içre sanga yüz ḥār

(7) eger yüz yıl otursang munda çün ḥāk

kaçan dest teng yéter bir memeri eflāk

(8) ḥayālingdın kêtürgil sen bu sevdā

ve ger ne maḳşading bar ölmekinge

(9) sening-dek yüz yigit ölse ğamımdın

ne ğamdur manga ey üftāde miskīn

(10) cōne mundın āyā kıla şeydā

ki bolğıl özge bir işinge peydā

(11) giriftār olma bu sevdā-yı hāma

ki sen şermende bolma hās u ‘āma

(12) keçen cāndın neçük dūr dīvāne sen

ki sen mānend-i ol pervānedūr sen

(13) bolup bir şem‘ige ‘āşık ki ol zār

özin otğa urup köydi be-yek-bar

[48b]

(1) sen emdi bu hikayet kılma izhār

ve ger ne asılur sen bir ser-dār

(2) bu sözni dēp yana ol māhū’n-nūr

bitedi bul ğazelni ēyledi ser

Ġazel Gülendām

(3) ey ölür sen bu ne hāletdür sanga mest ü bī-hūş

bul neçük āh ü firāk ile nedāmet dūr sanga

(4) kim sening bul hāla körse ser-zeniş ēylep öter

bī-hūde bu yerde yatmağnı melāmet dūr sanga

(5) kıysı yerning pāde-bānı erding ey çü hālīde

bu ne şüret bu ne hālet bu ne ‘illetdür sanga

(6) tengridin kōrkmay uyalmay hālk ‘ālemdin yana

lāf ‘āşıklık urar sen hoş nezāketdür sanga

(7) aydı ol dil-ber cöne mundın yağağa mesken étip

Saykalı yok erse lāzım köp haķāret dūr sanga

Nāme-i Gülendām

(8) deben bu gül-āb ü Gülendām nāmesini

yiberdi şāhıǵa peygāmasını

(9) alıp nāmeni şehǵa bardı Devlet

körüp devletni şeh-zād boldı hoş-vaķt

(10) dèdi ey Devletā kelding mü manga

‘azīz cānım fidā bolsun yolunge

(11) anga mendin neçük peygām yètürding

manga andın neçük müjde kètürding

[49a]

(1) körüben şāhning hālını Devlet

Gülendām nāmesin bèrdı⁵⁵ o furşat

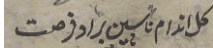
(2) alıp ol nāmeni dil-ħaste Behrām

koyup başıǵa sürüp közige bā-ikrām

(3) muṭāla ‘a kılıp kördi be-yek-bar

tamāmı āšnālıǵ boldı izhār

(4) o dem yār-ı sitem ètti özidey

⁵⁵ Satırda geçen nāme kelimesine -me, bër-fiiline -dı ekledim.

cevab-ı nāmeğa nāme bitdi

Nāme-i şeh-zāde Behrām

(5) āyā ey dil-ber-i zībā nihāde

ķılur sen tā yeki derdim ziyāde

(6) bērip ‘ışķıngda ber-hem zindügānı⁵⁶

ķılıp men hāk der-gāhıng mekānı

(7) erür men fūrķatingdın şem‘ yā mīg

hazar ķılmam başımğa kelse yüz tīg

(8) elif-dek ķāmetim ‘ışķıngda nun-dur

ķü nokķa derd-i pinhānım zebūndur

(9) hemīşe maķşadım rüyungdur ey gül

meni ķible-gāhım rüyungdur ey gül

(10) eger hābb-dek sanga köp giriftār

velī yoktur mening-dek bir vefā-dār

(11) ki men çeşm-i humār-ı mey-peresting

velī mendin habersiz çeşm-i mesting

(12) ķalıp men mişl-i ‘anķā bī-perr ü bāl

ķişi bilmes öter mendin ne aķvāl

⁵⁶ zindegānī kelimesinde “e” harfi “ü” olarak yazılmıştır.

[49b]

(1) kéçeler asreting dın t  seher-g h

c n n hem-dem ser-verim n le-i  h

(2) fiġ n tartsam ciger-din men elem-n k

demimd n ayra bolmış ehl-i efl k

(3) vef -d ring-dur m ey şem  -i ser-keş

bu k ygen c n ma sen yakma  teş

(4)  y  serv-i revan  zind g n 

kel m m kuvveti r h m revan 

(5) mening alim sening  ş ingda ey y r

ki ol sevd -zede derv şge oşar

(6) ki bir şeh-z deġa   ş k bolup ol

kiyip ol hem mening-dek  stige c l

(7) otururdu bar p k yige an 

bes    ş k bolup r y ge an 

(8) o k yd n k tmedi k y-i d gerge

k ng l aldurmad  r -y  d gerge

(9) eger i k p cef  v  cebr k rd 

n ġ r n ayd n anda oturdu

(10) d r erdi bir ne eler tur nar  bar

ki h   yan barmas erdi ol dil-efk r

(11) ki el-kışşa buyurđı řāh-zāde

anı kōp urdılar ĥaddın ziyāde

(12) ‘azāblar kıldılar çüblerge asıp

dēr erdiler sanga buldur münāsib

(13) dēr erdi anda dervīř arı arı

neteyin bolsa bul taķdırī barī

[50a]

(1) hezārān kılsangız kıyın ‘uķūbet

rızā-yı ĥaķķ bolsa bul manga raĥmet

(2) başım dār üzre kêtse miřl-i manřūr

bu yerdin bolmağum özge yere dūr

(3) bularnı dēp tururđı anda dervīř

diraĥtke asılıp boğuzı bolup rīř

(4) seni āzād ételik kêt bu yerdin

maķām étgil barıp cā-yı dīgerdin

(5) yana ķaytıp bu yerge kelme zinhār

ve ger ne asılur sen bēse dār

(6) dēr erdi anda dervīř ey yārānlar

manga yok mundın özge cāy-ı dīger

(7) ki ol řeh-zāde-i pākīze řūret

muning-dek kōrdi dervīř ĥaķīķat

(8) kelip rahmı ki ol dervîşge ol dem

halâş èylep ğazabdın etti hürrem

(9) kılıp in‘âm ü ihsânlar ser-efrâz

vişālîğa yetürüp etti dem-sâz

(10) menem köyüngde çendân olturayın

ki her cevr ü cefâ bolsa köreyin

(11) ki âhîr şād körgüzseng cemâling

ġāyet èyleseng manga visâling

(12) ne bolġay ey peri kılsang terahhum

ümîd ġoncesidin bolsa tebessüm

(13) bolup şermende ü rüsvâ-yı bāzār

metā‘-yı hüsniġe boldum harîdār

[50b]

(1) ne dèy sanga āyā cān ü cihānım

sanga ma‘lûm erür bu hasta cānım

(2) bar neçe âb u âteş hāk ile bād

cefâ-yı ‘ömr tapġıl ey perî-zād

(3) dèben şeh-zāde-i şun‘-ı perîşān

bitedi bul ġazelni haţke el-ān

Ġazel şeh-zāde Behrām

(4) ey şabā barsang meni ‘arzımnı sulţānımġa ayt

āstānıge urup başımnı ol cānım ayt

(5) ğonce-i dildin yaza men bir ğamım yādıngde tut

yaḥşı taḳrīring bilen gül-berg-i ḥandānımğa ayt

(6) dūzaḥ-ı hecrige taşlap ol mü‘ebbed ḳoymasun

cennetī vaşlige alğay ḥūr u rızvānımğa ayt

(7) lāle bir dāğ èyle yanıp dāmen-i ‘uzlet tutar

men ne èyley munça dāğın köz u çobānımğa ayt

(8) furḳatıda gerçi şām munça yandurdı meni

tüşte kegen baş üzre ḥūrşīd-i tābānımğa ayt

(9) āşiyān-ı ten bozuldı mürğ-ı cān pervāz èter

fidyesi erdi kep alsun emdi cānānımğa ayt

(10) döndürüp yüz Şayḳalīning āhdın kelgey oşal

çerni bürkep başa zīnet bèrgeli cānımğa ayt

Nāme-i şeh-zāde Behrām

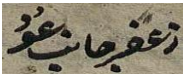
(11) bu mażmūnda bitiben nāmeni zūd

yiberey ‘arḳa za‘f cānib ...⁵⁷

[51a]

(1) ki ol dem bardı Devlet peş ol māh

çıḳarıp bèrdi anga nāme-i şāh

⁵⁷ Kelime okunamadı

(2) oqup ol nāmeni anda Gülendām

yana nāme bitedi sū-yı Behrām

Nāme-i Gülendām

(3) āyā ey mest şeydāyī eşitkil

qılur sen tapkey bul yerde menzil

(4) bu köydin turgıl iste yāne bir gū

bu bostān gülleridin yok sanga bū

(5) sanga yok tāt u taht ü şehriyārī

nağū kıldıng ‘abeş bul ihtiyārī

(6) anıng kimdür diyārıng qaysıdur bes

bu sözlering dēyür sen ēylemey ters

(7) ki sen dervīş dervīş-dār bolğıl

özingni tengleringe bar bolğıl

(8) gedāğa kim qoyup-tur vaşl şāhı

ne yerge yētgey anıng ētgen āhı

(9) ki ‘ibret almang ol Bihzād bolğay

cemālım ‘ışkığa boldı giriftār

(10) tüşüp evc-i felekdin yerge Behrām

anı bir kēçede kıldı ser-encām

(11) felek-i Behrām bolsa manga ‘āşık

sening-dekler bolur mı manga lāyık

(12) eger Behrām bolsang bildür özüngni

ve ger ne nef'i yok özge sözüngni

SONUÇ

Yüksek lisans çalışmamızda, Klasik Sonrası Çağatay Türkçesi döneminin önemli fakat yeterince tanınmayan isimlerinden biri olan Saykalî ve ona ait “Behram ve Gülendam” adlı mesnevi, tarihî, edebî ve dil yönleri bakımından incelenmiştir. Saykalî’nin yaşadığı 18.yy, Orta Asya’da siyasi, kültürel ve dilsel anlamda dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Buhara Hanlığı’nın çok dilli yapısı, eserde yer alan Farsçanın bir kolu olarak bilinen, Tacikçe unsurlar aracılığıyla dilsel yansımalarını açıkça göstermektedir. Ayrıca metnimizde Arapça, Farsça ve Tacikçe kelimelere rastlanılmıştır. Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümünde, Saykalî’nin hayatı, eserin muhtevâsı ve metnin yazıldığı dönemin dil, kültür ve siyasi özellikleri değerlendirilmiştir. Bununla birlikte nüsha tavsifi, metinde geçen alt başlıklar ayrıca gösterilmiştir.

Çalışmanın dil incelemesi kısmında, metnin ses bilgisi ve biçim bilgisi özellikleri ele alınmıştır. Özellikle ünlü ve ünsüz kullanımı, yazım ve imlâ özellikleri, hâl eklerinin kullanımı ile fiil çekimleri üzerinde durulmuştur. Ünlü ve ünsüzlerin yazımı için örnekler nüshadan fotoğraflanarak gösterilmiştir. Ayrıca ikizleşme ve ünlü, ünsüz uyumlarına da değinilmiştir:

- **ikizleşme** olarak *ékki*, *yetti* örneklerine rastlanılmıştır;
- ünsüz uyumundaki «**t/d**» sorunundan örnekler verilmiştir;
- ünlü değişimelerindeki **yuvarlaklaşma** için :

e > ö : öy- “ev” 40a/1

ı > u : *boyun* (19a/12) (<boyın-), *oķu-* (9a/7) (<okı),

Düzleşme için:

- **ü > e** *köter* (6b/6) < ET <kötür-, *ötker* (9b/6) (<ötgür-) , *bölek* (34b/11) (<bölük)
- **o > a** *orta* (24b/8) < ET orto
- **u > a** *tolan* (24b/4) < ET (Uyg., KT) tolu
- **ü > i** : *beri* (<berü-) 16/11 gibi örnekleri görmemiz mümkündür.

- Bununle birlikte bu bölümde yine, Çağatay yazı dilinde sıkça rastlanılan «**men**» zamiri ile yapılan tamlamadan bahsedilmektedir. Bu tamlama izafet kesresi **ye** ile yazılmıştır: **men-i bī-dil anı ser-geştesi men 22b/7**

- İsim çekimi (ilgi) hal eklerinde önemli hususlardan biri:

Çağataycada bazen ilgi durumu için bugün Özbekçede de kullanılan **+nu/+ni** ilgi hâli ekinin kullanıldığı görülür. (Eckmann, 1966: 83) Özbekçeye geçiş döneminde yazılmış olan eserimizde de bu ekin kullanımı görülmektedir: *beşerni nesli* “insanın soyu” (62/3), *atamnı atı* (10b/7), *Gülendāmnı sorağıge* (10b/10)

- Fiil Çekimindeki **Bildirme kiplerinde**, görülen geçmiş zaman **üç farklı tipte** çekimlenmesi yapılmıştır.

Birinci Tip (-dl +kişi zamiri eklenerek), **İkinci Tip (-p** zarf-fiiline +kişi zamiri eklenerek), **Üçüncü Tip (-p** zarf-fiiline+ *tur* yardımcı fiili +şahıs zamiri eklenerek)

Bu bulgular, eserin yalnızca edebî değil, dil tarihi açısından da önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Tezin son bölümünde eserin transkripsiyonlu yazı çevirisi yapılmıştır. Bu çalışma sırasında bazı ağız özelliklerine rastlanmıştır. Eserde okunamayan, silinmiş ve hatalı kısımlar, dipnotta gösterilmiştir. Çeviri yazıda Özbekçe, Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Çağatay Türkçesi sözlüklerinden faydalanılmıştır. Transkripsiyon yapılırken anlam uyumuna da önem verilmiştir.

Çağatay Türkçesi özelliklerini taşıyan bu eser, Saykalî gibi gölgede kalmış bir şairin gün yüzüne çıkarılması ve edebî kimliğinin değerlendirilmesi, dönem edebiyatının zenginliğini ortaya koymak açısından önemlidir. Ayrıca bu tez çalışması, hem edebiyat hem dil bilimi üzerine yapılacak yeni akademik araştırmalar için sağlam bir zemin oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akar, Ali: **Türk Dili Tarihi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Ankara, 2017.
- Altın, Gülşah: **Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle yazılmış Şehzade Behram ve Melike Hünrîz Hikayesi (Metin-Tercüme-Gramer-Dizin)**, (Yüksek Lisan Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021.
- Arzibekov, Rahmonkul: **Özbek Edebiyatı Tarihi** (XVII-XIX (ilk yarısı) yy.lar). Yazarlar Birliği Edebiyat Fonu Neşriyyatı, Taşkent, 2006.
- Assalom, Ğaybullo: **Mashriqzamin Hikmat Bo'stoni**, Şark Neşriyat Matbaa, Taşkent, 1997.
- Aliyev, Rahim: **Sayqaliy**, Özbekiston SSR Fanlar Akademiyasiningnashriyoti, Taşkent, 1960
- Azman, Dilara: **Kadı Muhammed Atabekoğlu Muhammed Fâzılbek Mükemmel Tārīh-i Fergāna, (1560-1860) (Metnin yazı çevirimi-Metnin Türkiye Türkçesine aktarımı-İnceleme-Sözlük)**, (Yüksek Lisan Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2024.
- Bekiroğlu, Nazan: **Yûsuf ile Züleyha**, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.

- Berbercan, M.: **Çağatayca Gülistan Tercümesi (Gramer-Metin-Dizin)**, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Boltaboyev, Saidbek: **Ali Şir Nevayi Divanlarının Dibaceleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2022.
- Çıkla, Selçuk: **Dil ve Edebiyat Araştırmalarında Ahlak ve Yöntem**, Akçağ Yayınları, Ankara 2021.
- Eckmann, János: **Çağatayca El Kitabı**, Çev. Günay Karaağaç, VI.baskı, Kesit Yayınları, 2013.
- Eckmann, János: **Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, yay. haz. Osman Fikri Sertkaya, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Uçar, Erdem; Meltem, Filiz: **Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri**, Türkbilig, s.21-56, 2016.
- Ergin, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2021.
- Fazilov, E. İ.: **Alişer Navoiy Asarlari Tilining İzahli Lugati C.I**, Taşkent: Fan Yayınları. 1983;
- Alişer Navoiy Asarlari Tilining İzahli Lugati C.II**, Taşkent: Fan Yayınları. 1983;
- Alişer Navoiy Asarlari Tilining İzahli Lugati C.III**, Taşkent: Fan Yayınları. 1984;

- Alişer Navoiy Asarlari Tilining İzahli Lugati C.IV,**
Taşkent: Fan Yayınları. 1985.
- Kaçalin, Mustafa, S.: **Nevayi'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar (El-Luğātu'n-Nevāiyye ve'l İstişhādātu'l-Cağātāiyye),**
Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2022.
- Kanar, Mehmet: **Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,** Derin Yayınları, 2007.
- Kaya, Önal: **Ali Şîr Nevâyî Fevâidü'l-Kiber (İnceleme-Metin-Dizin),** (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.
- Kocaoğlu, Timur: **“Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é/i Meselesi”,**
Türk Kültürü, S.483-484, s.266-281, 2003.
- Korkmaz, Zeynep: **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi,** TDK, Ankara, 2014.
- Madvaliyev, Abduvahob: **O'zbek Tilining İzohli Lug'ati (A-Z).** Taşkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat İlmiy Nashriyoti, 2006.
- Madvaliyev, Abdulvahob: **Özbek Tilining İzahli Lugati,** Özbekistan Cumhuriyet Bilimler Akademisi Özbek Dili, Edebiyatı ve Folklorü Enstitüsü. Taşkent: “Özbekiston Nashriyoti.” 2. Baskı. [İlk Baskı: 2006]. 2020

- Mamatkulova, Mamura: **Çağatayca Nasîhatü'l-Mülûk Tercümesi (Metin-İnceleme-Sözlük/Dizin)**, (Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022.
- Ma'rufov, Z. M.: **Özbek Tilining İzahli Lugati**. Özbekistan SSR Fanlar Akademiyasi A. S. Puşkin Namidagi Til ve Adabiyat İnstituti. C.I-II, Moskova 1981.
- Naci, Muallim: **Lügat-i Naci**, TDK yayınları, Ankara, 2009.
- Omorov, Timurlan: Buhara Hanlığındaki Etnik Yapı, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.II, S.3, 2013.
- Sami, Şemseddin: **Kâmûs-ı Türkî**, T.C. Kültür Bakanlığı. İstanbul: Şifa Yayınevi. 1. baskı [İlk Baskı: 2012]. 2012
- Shodmonova, Shohista: Sayqalining “Bahrom va Gulandom” Dostonida o'xshatish san'ati, **Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies**, 2024.
- Turgut, Aynur: **Çağatay Türkçesinde Fiil -Metin-İnceleme**, (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2010.
- Ünlü, Suat: **Çağatay Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Yayınevi, Konya, 2013.
- Vafoiy, Abbosali, Avezmetov, Sherali: **O'zbek tiliga o'zlashgan forsha so'zlar**, Mavorounnahr nashriyoti, Tehran-Taşkent, 2005.

Yavaş, Özer: Saykali'nin Ravzatü'sh-Şüheda İsimli Eseri Üzerine Yapılmış Bir İnceleme-Metin-Dizin Çalışması, **Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi (IJHE)**, C.V, S.10, s. 388 – 390, 2019.

Yeğın, Abdullah: **Yeni Lügat**, Hizmet Vakfı Yayınları, 2008.

Yıldırım, Talip: Çağatay Türkçesi Son Dönem Şairlerinden Saykali'nin Ravzatü'sh-Şüheda Adlı Eseri, **I.Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi**, s.253-260 (04-05 Mayıs) Saraybosna, 2015.

İnternet Kaynakları:

Kubbealtı Lugati: <http://www.lugatim.com/>
Wikilugat: <https://uz.wiktionary.org/>
Lexilogos: <https://www.lexilogos.com/>
TDV İslam Ansiklopesidi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/>
Ziyouz Kütüphanesi: www.ziyouz.com